

2021

JAARVERSLAG

INTRODUCTIE

In dit jaarverslag legt het bestuur verantwoording af over het in 2022 gevoerde beleid en de behaalde resultaten.

Voor het pensioenfonds was 2022 een bijzonder jaar. Na de coronacrisis herstelde de wereld zich opvallend snel, ook in de luchtvaart. Maar vrijwel direct diende zich een volgende, opnieuw ernstige crisis aan toen Rusland eind februari 2022 Oekraïne binnenviel. Dat zorgde opnieuw voor onrust op de financiële markten, met een oplopende inflatie, een stijgende rente en negatieve beleggingsresultaten. Het effect op de verplichtingen van de stijgende rente was sterker dan het effect van het slinkende vermogen, waardoor de dekkingsgraad flink omhoog ging. Dat stelde het pensioenfonds in staat om de pensioenen voor het eerst in jaren te indexeren. Daarnaast was uiteraard de voorbereiding op het nieuwe pensioenstelsel een zwaarwegend thema, evenals volgende stappen die we hebben gezet op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen.

Financiële markten en resultaten

De financiële markten hadden het in 2022 moeilijk. Er heerste al veel onzekerheid en de inflatie liep op. De oorlog in Oekraïne wakkerde die tendens verder aan. Het zorgde onder meer voor oplopende energie- en grondstofprijzen, problemen met leveringszekerheid en een teruglopende economische groei. Als gevolg van dit samenspel daalden de koersen van zakelijke waarden zoals aandelen en vastgoed in 2022 flink. Centrale banken – eerst in de VS, later ook in Europa – besloten tot een stapsgewijze renteverhoging om de inflatie te beteugelen.

Beleggingen

Het pensioenfonds behaalde in 2022 een totaalrendement van -16,8%. De oplopende rente had vooral een sterk negatieve impact op vastrentende waarden, zoals obligaties. Deze categorie kwam uit op een rendement van -21,9%. Het pensioenfonds presteerde wel licht beter dan de benchmark. Het pensioenfonds heeft in 2022 besloten om te gaan investeren in infrastructuur; in 2023 is een begin gemaakt met de effectuering. Het streven is dat infrastructuur uiteindelijk 2% van de totale portefeuille zal gaan vormen, met een focus op nutsbedrijven met het oog op de energietransitie. Zo zorgt het pensioenfonds voor diversificatie en vergroening van de portefeuille, met mogelijkheden voor een gezond rendement.

Het bestuur heeft in maart 2022 besloten om zowel staats- als private beleggingen van Rusland en Wit-Rusland uit te sluiten. Er is besloten om de huidige beleggingen te verkopen, wanneer mogelijk. Op het moment van deze besluiten op 7 maart 2022 was de waarde van het belegd vermogen in Rusland en Wit-Rusland circa 0,08% van het totaal belegd vermogen. Tot nu toe is het vanwege de marktsituatie nog niet gelukt om deze beleggingen te verkopen.

Maatschappelijk verantwoord beleggen

Met de herijking van de missie, visie en strategie in 2021 is maatschappelijk verantwoord beleggen expliciet opgenomen. Het pensioenfonds beschouwt maatschappelijk verantwoord beleggen nu als een strategisch thema. Daarbij hanteert het pensioenfonds als investment belief dat risico-rendementsverhoudingen verbeteren door het toepassen van ESG-criteria in het beleggingsproces.

Het pensioenfonds hecht er belang aan om aan te sluiten bij het klimaatakkoord van Parijs. Daarom heeft het pensioenfonds de volgende klimaatambitie en -doelstelling vastgesteld:

- Onze klimaatambitie is een CO₂-neutrale beleggingsportefeuille in 2050. Onze klimaatdoelstelling is het verminderen van de CO₂-uitstoot van de gehele beleggingsportefeuille conform de doelstelling van de EU Climate Transition Benchmark.

De belangrijkste concrete stap die het pensioenfonds op dit gebied in 2022 zette was de implementatie van de klimaatbenchmark voor de aandelen in de large en midcap portefeuille. Hiervoor volgt het pensioenfonds de EU-klimaattransitie benchmark, die een reductie van 30% (in 2030) van de CO₂-emissies ten opzichte van 2019 en vervolgens een jaarlijkse daling met 7% van de beleggingsportefeuille voorschrijft.

Het pensioenfonds werkt inmiddels aan klimaatbenchmarks voor wereldwijde bedrijfsobligaties, high yield en emerging markets debt.

In 2022 heeft het bestuur besluiten genomen over de invulling van de klimaatbenchmark voor de aandelen in de large- en midcap portefeuille. Voorts heeft het pensioenfonds de ambitie uitgesproken om in 2024 een zogeheten “artikel 8 fonds” te zijn onder de Europese Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR).

Dekkingsgraad en indexatie

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds steeg van 115,3% aan het begin van 2022 naar 134,4% aan het eind van het jaar.

Het pensioenfonds kende per 1 januari 2022 een gedeeltelijke indexatie toe over de pensioenaanspraken van actieve en gewezen deelnemers en de pensioenuitkeringen van pensioengerechtigden. Dat was mogelijk doordat de beleidsdekkingsgraad (de gemiddelde dekkingsgraad over de voorgaande twaalf maanden) op het peilmoment van eind november 2021 boven de gehanteerde grens lag.

In de loop van 2022 maakte het pensioenfonds vervolgens gebruik van de mogelijkheid om met terugwerkende kracht extra te indexeren, zodat in totaal sprake was van volledige indexatie.

De positieve ontwikkeling van de beleidsdekkingsgraad maakte het mogelijk om alle pensioenen per 1 januari 2023 met 11,39% te verhogen. Deze indexatie compenseerde de inflatie voor een aanzienlijk deel.

Sinds eind 2022 hanteert het pensioenfonds, op verzoek van het arbeidsvoorwaardelijk overleg, voor de actieve deelnemers dezelfde indexatiemaatstaf als voor de gewezen deelnemers en pensioengerechtigden, namelijk de afgeleide Consumenten Prijsindex voor alle huishoudens.

Nieuw pensioenstelsel

Voor het pensioenfonds, en in het bijzonder voor de deelnemers, was 2022 ook een bijzonder jaar omdat de Tweede Kamer op 22 december instemde met het voorstel voor de Wet Toekomst Pensioenen. Het wetsvoorstel treedt naar verwachting in op 1 juli 2023. De planning is om per 1 januari 2026 over te gaan.

In dit verslagjaar is gestart met een verkenningsfase waarin veel aandacht is besteed aan het verwerven van inzicht in de mogelijkheden en keuzes in de nieuwe wetgeving. In dit traject zijn de fondsgremia en AVO-partijen meegenomen. Daarna is gestart met een verdiepingsfase. In de verdiepingsfase zijn onder meer de effecten en consequenties van verschillende keuzes onderzocht, is een risicopreferentie onderzoek uitgevoerd, een aanzet gedaan voor het formuleren van een evenwichtigheidskader en een risicoanalyse op het project uitgevoerd. De verdiepingsfase loopt door tot medio 2023. Daarna start de besluitvormingsfase. AVO-partijen moeten besluiten nemen over het type contract, de ambitie, premie en het invaren. Het pensioenfonds gaat dan een proces van opdrachtaanvaarding in en moet de keuzes van de AVO-partijen vertalen in een regeling, financiële opzet en beleggingsbeleid. Het fonds heeft met regelmaat in reguliere of extra overleggen afstemming met het VO en de RvT om hen op de hoogte te

houden van de ontwikkelingen, hun visie te vernemen en te zorgen dat zij ook zelf hun rol in het proces tot besluitvorming kunnen invullen.

Als pensioenfonds moeten we in een implementatieplan vastleggen hoe we ons voorbereiden en hoe we de transitie willen uitvoeren. Bovendien gaan we een communicatieplan maken. We willen de deelnemers meenemen in het veranderingsproces door ze op de goede momenten en op een goede manier de juiste informatie geven, zeker ook over de hoogte van hun pensioen.

Bestuur en organisatie

Per 1 september 2022 heeft het bestuur afscheid genomen van Maarten Stienen, bestuurslid namens KLM vanwege zijn benoeming tot COO bij KLM. Momenteel is dit nog een vacature binnen het bestuur. Het bestuur heeft op 12 januari 2023 een voorgenomen besluit genomen om John de Hollander, na een voorbereidende periode als toehoorder, te benoemen als bestuurder. De toetsingsprocedure van DNB loopt op het moment van schrijven nog. Daarnaast is Jeroen van der Put (onafhankelijk bestuurslid vermogensbeheer) per 1 september 2022 herbenoemd als onafhankelijk bestuurslid vermogensbeheer. In de raad van toezicht is Roeland van Vledder per 1 januari 2023 door het bestuur benoemd, als opvolger van Robert Croll die op dezelfde datum aftrad. Anneke van der Meer is in december 2022 herbenoemd in de raad van toezicht.

Het bestuur bedankt Maarten Stienen en Robert Croll voor hun inspanningen voor het pensioenfonds.

Met de toenemende complexiteit en (externe) druk op het bestuur, in combinatie met de verzakelijking van de verhouding tussen fonds en uitvoerder Blue Sky Group, vindt het pensioenfonds het belangrijk om de regievoering en countervailing power richting de uitvoerder te versterken. Vanuit deze behoefte heeft het bestuur in 2022 de inrichting van de bestuursondersteuning heroverwogen aan de hand van verschillende modellen. Op grond daarvan heeft het bestuur eind 2022 besloten om de bestuursondersteuning per 1 januari 2023 niet meer te laten uitvoeren door Blue Sky Group maar onder te brengen bij Montae & Partners. Naar het oordeel van het bestuur zorgt dit besluit voor een structurele en toekomstbestendige borging van de bestuurlijke kwaliteit.

In 2022 heeft het pensioenfonds een onderzoek gedaan onder deelnemers om hun risicobereidheid te peilen. Actieve deelnemers, gepensioneerden en slapers werden uitgenodigd, daarvan reageerden er ruim 4.100, ongeveer vijftien procent. Dat is voor dit soort onderzoeken een heel mooi percentage. Uit het onderzoek blijkt dat de risicobereidheid van de deelnemers goed aansluit bij het huidige beleggingsbeleid.

Kosten

De kosten van pensioenfondsen zijn van grote maatschappelijke betekenis: elke euro die aan kosten wordt uitgegeven, kan niet als pensioen worden uitgekeerd. In 2022 waren de kosten voor vermogensbeheer lager dan in 2021, met name door de lagere rendementen en het gedaalde vermogen. Daar stond tegenover dat het pensioenfonds meer geld heeft uitgegeven aan het inschakelen van externe expertise, ter voorbereiding op het nieuwe pensioenstelsel.

Tot slot

Het bestuur dankt iedereen die zich in het verslagjaar voor het pensioenfonds heeft ingezet.

Amstelveen, 26 mei 2023

Het bestuur van Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM

Paul Jansen
Vicevoorzitter

Hans de Roos
Vicevoorzitter

INHOUD

Introductie	I	6 Kosten	39
Inhoud	V	6.1 Kosten pensioenuitvoering	39
Kerncijfers 2022	VI	6.2 Kosten vermogensbeheer	40
Bestuursverslag	VIII	6.3 Transactiekosten	43
		6.4 Vergelijking kosten pensioenuitvoering en vermogensbeheer met andere pensioenfondsen	44
		6.5 Verhouding rendement en kosten	45
1 Profiel pensioenfonds	1	7 Risicomanagement	46
1.1 Organisatie (situatie per ultimo 2022)	1	7.1 Strategie en beleid	46
1.2 Rechtsvorm en bestuursmodel	1	7.2 Risicobeheercyclus	53
1.3 Missie, visie en strategie	2	7.3 Ontwikkelingen risicomanagement	55
1.4 Doelgroep jaarverslag	3	8 Vooruitblik 2023	57
1.5 Pensioenregelingen	3	9 Ontwikkelingen na balansdatum	58
1.6 Risicohouding	4	10 Rapportage raad van toezicht Algemeen Pensioenfonds KLM 2022	59
2 Externe ontwikkelingen	6	11 Oordeel verantwoordingsorgaan KLM Algemeen 2022	65
2.1 Financiële markten in 2022	6		
2.2 Wetgeving en overheidsbeleid	7	Jaarrekening 2022	68
2.3 Toezicht in 2022	11	Balans per 31 december	69
3 Interne ontwikkelingen	13	Rekening van baten en lasten	70
3.1 Financiële positie pensioenfonds	13	Kasstroomoverzicht	71
3.2 Pensioenregeling en uitvoering	15	Toelichting algemeen	72
4 Beleid	17	Toelichting op de balans	83
4.1 Ontwikkeling beleggingsbeleid	17	Risicobeheer	100
4.2 Financieel beleid	24	Toelichting rekening van baten en lasten	109
4.3 Communicatiebeleid	27		
5 Governance	29	Overige gegevens	126
5.1 Inrichting van de governance	29	Actuariële verklaring	126
5.2 Geschiktheid en evaluatie	32	Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	128
5.3 Uitvoering en uitbesteding	32		
5.4 Aandeelhouderschap	34	Bijlagen	138
5.5 Externe relaties	34	Personalia	139
5.6 Gedragsregelingen	34	Functies en nevenfuncties bestuur en raad van toezicht	140
5.7 Melding onregelmatigheden	36	Deelnemersbestand	143
5.8 Privacybeleid	36	Ontwikkelingen 2018-2022	145
5.9 Beheerst beloningsbeleid	36		
5.10 Sancties	38		

KERNCIJFERS 2022

(bedragen in miljoenen euro's)

	2022	2021
Deelnemers		
Aantal actieve deelnemers	12.040	11.738
Aantal gewezen deelnemers	9.254	9.598
Aantal pensioengerechtigden	11.689	11.570
Totaal	32.983	32.906

Pensioenactiviteiten		
Premie voor risico pensioenfonds	162,0	211,3
Premie voor risico deelnemers	0,3	0,5
Kostendekkende premie	253,7	275,7
Gedempt kostendekkende premie	156,5	156,2
Pensioenuitkeringen	215,2	204,4
Pensioenuitvoeringskosten	7,3	6,6

Vermogen		
Stichtingskapitaal en reserves	2.098,5	2.174,3
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds	7.286,8	9.191,0
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers	4,3	5,0

Dekkingsgraad		
Nominale dekkingsgraad	128,2%	123,1%
Beleidsdekkingsgraad	134,4%	115,3%
Vereiste dekkingsgraad volgens FTK	126,6%	122,2%
Reële dekkingsgraad	77,8%	81,5%
Wettelijke reële dekkingsgraad	102,2%	93,4%

Indexering		
Pensioenrechten actieve deelnemers 1 januari 2023	11,39%	0,00%
Ingegane pensioenen en premievrije pensioenrechten	11,39%	3,30%

Beleggingen voor risico pensioenfonds		
Vastgoed	1.372,1	1.439,6
Aandelen	3.360,3	4.742,1
Vastrentende waarden	4.813,8	5.420,9
Overig	-76,0	-229,4
Totaal	9.470,2	11.373,2

	2022	2021
Beleggingen voor risico deelnemers		
Vastgoed	0,3	0,4
Aandelen	1,7	2,0
Vastrentende waarden	2,2	2,5
Overig	0,1	0,1
Totaal	4,3	5,0

Rendement beleggingen voor risico pensioenfonds		
Rendement vastgoed	-6,8%	18,0%
Rendement aandelen	-9,8%	25,2%
Rendement vastrentende waarden	-21,9%	-1,4%
Totaalrendement	-16,8%	10,7%
Vijfjaarsgemiddeld totaalrendement	2,0%	7,4%
Tienjaarsgemiddeld totaalrendement	4,3%	7,8%

Rendement beleggingen voor risico deelnemers		
Rendement vastgoed	-23,5%	30,3%
Rendement aandelen	-10,3%	26,7%
Rendement vastrentende waarden	-12,2%	2,5%
Totaalrendement	-16,0%	11,7%

Kostenratio's		
Pensioenuitvoeringskosten per deelnemer (bedragen in euro's)	306	281
Kosten vermogensbeheer / gemiddeld belegd vermogen	0,42%	0,44%
Transactiekosten / gemiddeld belegd vermogen	0,10%	0,12%

Meer informatie?

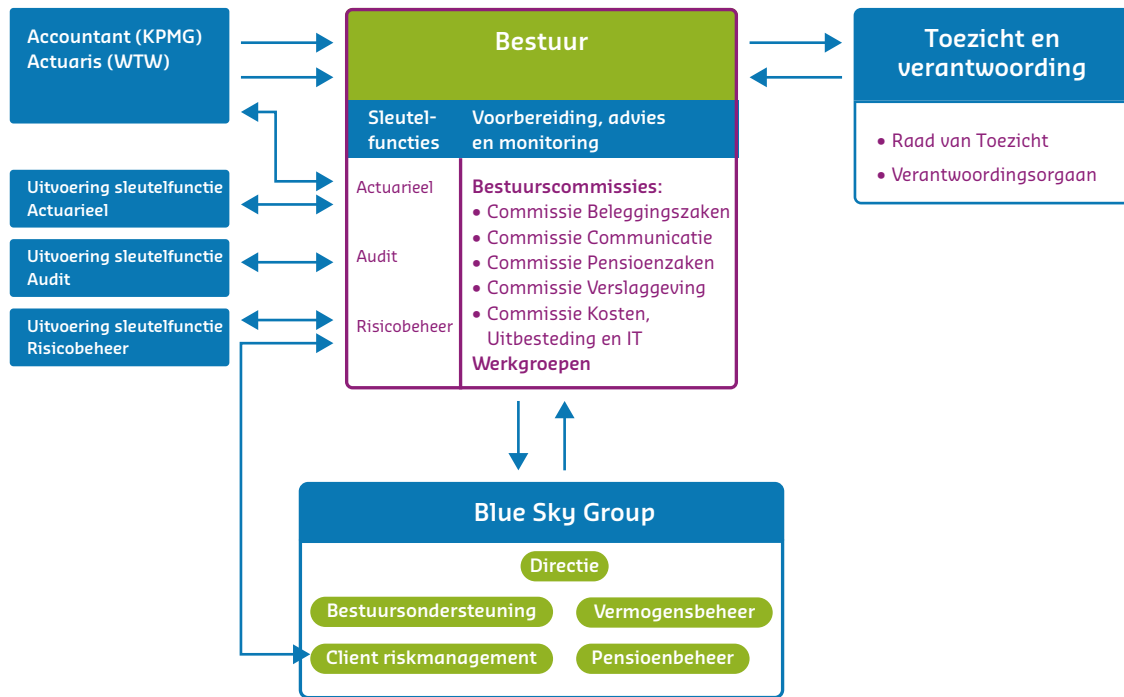
Meer informatie over het pensioenfonds vindt u op www.klmgrondfonds.nl. Hier kunt u ook een begrippenlijst bekijken met een toelichting op technische termen uit dit jaarverslag. Vragen over het pensioenfonds of het gevoerde beleid kunt u stellen aan het bestuur met een e-mail naar bestuursbureau@klmgrondfonds.nl.

Algemeen Pensioenfonds KLM

BESTUURSVERSLAG

1 PROFIEL PENSIOENFONDS

1.1 Organisatie (situatie per ultimo 2022)

1.2 Rechtsvorm en bestuursmodel

Juridische vorm

De Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM is een onafhankelijke rechtspersoon die los staat van KLM N.V. Voor de bescherming van de belangen van de deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden is het wettelijk verplicht dat het pensioenfonds het pensioenvermogen afgescheiden van de verbonden onderneming beheert. Het pensioenfonds is een ondernemingspensioenfonds en is opgericht in 1932.

Bestuursmodel

Het pensioenfonds kent een zogeheten paritair plus bestuursmodel. Het bestuur van het pensioenfonds bestaat uit leden die zijn voorgedragen vanuit de geleding van werknemers, de pensioengerechtigden en de werkgever. Daarnaast zijn twee bestuursleden met specifieke expertise aan het bestuur toegevoegd. Deze bestuursleden zijn niet voorgedragen door de belanghebbenden. Een onafhankelijke voorzitter zonder stemrecht leidt de bestuursvergaderingen. Het pensioenfonds kent drie sleutelfuncties: actuariel, risicobeheer en audit. De sleutelfuncties hebben een controlerende en in voorkomende gevallen adviserende rol. De verantwoordelijkheid (het houderschap) voor de risicobeheerfunctie en de auditfunctie is belegd in het bestuur. Het houderschap van de actuariële sleutelfunctie wordt uitgevoerd door de certificerend actuaris.

Het bestuur legt verantwoording af over het gevoerde beleid aan het verantwoordingsorgaan. Dat bestaat uit twaalf vertegenwoordigers van werknemers, pensioengerechtigden en de werkgever. Het interne toezicht wordt uitgeoefend door een raad van toezicht (RvT), die bestaat uit drie onafhankelijke deskundigen.

Het pensioenfonds heeft het pensioen- en vermogensbeheer en (tot eind 2022) de bestuursondersteuning uitbesteed aan uitvoeringsorganisatie Blue Sky Group. Per 1 januari 2023 is de bestuurs- ondersteuning ondergebracht bij Montae & Partners. Een actuaire van Blue Sky Group is adviserend actuaire van het pensioenfonds. Per 1 januari 2023 is de sleutelfunctie vervuller risicobeheer extern belegd. De vervuller van de sleutelfunctie audit is belegd bij BDO en van sleutelfunctie actuariael bij Willis Towers Watson.

Het bestuur heeft KPMG Accountants N.V. aangesteld als accountant van het fonds en Willis Towers Watson Netherlands B.V. als certificerend actuaire. De compliance functie is belegd bij Holland van Gijzen Law LLP (HVG).

In de bijlage Personalia is de personele samenstelling van de organen van het pensioenfonds opgenomen.

1.3 Missie, visie en strategie

In 2021 heeft het pensioenfonds de missie, visie en strategie herijkt en vastgelegd in een strategie- document. De missie, visie en strategie worden in 2023 opnieuw herijkt.

Missie

De missie van het pensioenfonds luidt:

Het uitvoeren van de pensioenregelingen, overeengekomen tussen KLM en de werknemersorganisaties voor KLM-grondpersoneel. Een en ander met zo veel mogelijk koopkrachtbehoud, tegen aanvaardbare kosten en met een evenwichtige afweging van de belangen van alle bij de pensioenregelingen betrokkenen.

Doelstelling en ambities

De statutaire doelstelling van het pensioenfonds is het verzekeren van ouderdoms-, nabestaanden- en invaliditeitspensioen voor het grondpersoneel van KLM. Het pensioenfonds heeft dit uitgewerkt in ambities voor onder meer koopkrachtbehoud, acceptabele risico's en aanvaardbare kosten.

Visie

De toekomstvisie luidt:

Het KLM Algemeen Pensioenfonds voert een complete portfolio van pensioenproducten voor grondpersoneel van de KLM Groep. De producten zijn toekomstbestendig qua serviceniveau, beleggingsresultaten, maatschappelijke verantwoordelijkheid, kostenniveau, en communicatie met deelnemers. Het pensioenfonds zorgt ervoor dat deelnemers voldoende inzicht hebben in hun te bereiken pensioeninkomen en in staat zijn zelf verantwoordelijkheid te nemen voor aanvullende maatregelen indien ze dat nodig vinden. Ondernemingen in de KLM Groep brengen de uitvoering van alle pensioenregelingen voor grondpersoneel onder bij het Algemeen Pensioenfonds KLM. Voor alle pensioenregelingen is deelnemerstevredenheid van groot belang. Bij regelingen waar keuzevrijheid voor deelnemers bestaat, kiezen medewerkers vrijwel zonder uitzondering voor de producten van het pensioenfonds. Het fonds streeft naar vergaande synergiestappen met pensioenfondsen voor andere personeelscategorieën in de KLM Groep.

Strategie

Het bestuur ziet voor de komende jaren de volgende strategische thema's en heeft daar concrete acties aan gekoppeld:

- **Klaar zijn voor het nieuwe pensioenstelsel.** Onderdelen van dit thema zijn het vergroten van kennis binnen bestuur en bij partijen in het arbeidsvoorwaardelijk overleg, nauw contact houden met deze partijen en zorgdragen dat tijdig besluitvorming plaatsvindt. Maar ook afstemming met de uitvoeringsorganisatie of het de bestuurskeuzes kan uitvoeren op het gebied van de pensioenadministratie, pensioenuitvoering en IT.
- **Communicatie als speerpunt behandelen.** Onderdelen van dit thema zijn de blik naar buiten richten en voldoen aan de toenemende communicatie-eisen vanuit de wetgeving. Hierbij is het van belang te onderzoeken welke informatie de deelnemers in het algemeen willen ontvangen en op welke wijze de dialoog met de deelnemers het beste kan worden gevoerd. Daarnaast wil het pensioenfonds verder digitaliseren om de kostenefficiëntie te verhogen.
- **De strategische relatie met Blue Sky Group is zakelijk, met korte lijnen.** Het bestuur werkt met de uitvoeringsorganisatie aan een zakelijke relatie. Het fonds zal de voortgang van de implementatie van de door Blue Sky Group geformuleerde strategie nauwlettend volgen, inclusief de ontwikkeling in serviceniveau en kosten. Het kostenniveau van het aan Blue Sky Group uitbestede werk moet concurrerend zijn en zal worden gebenchmarkt. Ook wordt de fiduciaire rol van de uitvoeringsorganisatie verder geprofessionaliseerd.
- **ESG naar een volgend niveau tillen.** Dit betreft met name de verdere ontwikkeling van het ESG-beleid met ambitieuze klimaatdoelstellingen en de implementatie van deze doelstellingen. Een ander onderdeel van dit thema is het vergroten van de transparantie over ESG.

Versterken verandervermogen en beschikbare capaciteit. Onderdelen van dit thema zijn het adresseren van relevante externe ontwikkelingen, het vergroten van deskundigheid en het zorgdragen voor een opvolgingsplan.

1.4 Doelgroep jaarverslag

Met dit jaarverslag informeert het pensioenfonds de deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden en hun nabestaanden, KLM N.V., de interne en externe toezichthouders en andere belanghebbenden van het pensioenfonds over het gevoerde beleid en de financiële resultaten. Dit verslag betreft de formele, wettelijk vereiste verantwoording. Het pensioenfonds informeert deelnemers en pensioengerechtigden ook via andere communicatiemiddelen over het gevoerde beleid en de gerealiseerde resultaten.

1.5 Pensioenregelingen

Het pensioenfonds voert de pensioenregeling uit voor het grondpersoneel van KLM en het personeel van KLM Flight Academy, en een afzonderlijke pensioenregeling voor het personeel van KLM Health Services.

De basispensioenregeling van het pensioenfonds is een voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling.

Daarnaast biedt het pensioenfonds een netto pensioenregeling aan voor werknemers met een pensioengevend salaris boven de aftoppingsgrens.

Basispensioenregeling

De basispensioenregeling heeft sinds 1 januari 2021 het karakter van een collectieve toegezegde bijdrageregeling (Collective Defined Contribution oftewel CDC-regeling). Dit houdt in dat er pensioenopbouw wordt nagestreefd met een vaste premie voor de werkgever. Wanneer de premie in een bepaald jaar ontoereikend is, wordt de pensioenopbouw zodanig verlaagd dat de premie weer toereikend is.

De basispensioenregeling is een uitkeringsovereenkomst. In de basispensioenregeling bouwen deelnemers over een pensioengevend loon van maximaal EUR 114.866 (niveau 2022) ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen op. Het opbouwpercentage voor het ouderdomspensioen bedraagt (behoudens in geval van een ontoereikende premie) 1,875%. Het nabestaandenpensioen op opbouwbasis bedraagt 70% van het ouderdomspensioen.

Daarnaast is er een facultatief nabestaandenpensioen over toekomstige diensttijd, verzekerd op risicobasis. Dit nabestaandenpensioen bedraagt 70% van de toekomstige opbouw van het ouderdomspensioen. De deelnemer kan afzien van deze risicoverzekering.

Verder voorziet de basispensioenregeling in een:

- wezenpensioen;
- Anw-hiaatverzekering;
- arbeidsongeschiktheidspensioen en premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid.

Netto pensioenregeling

De netto pensioenregeling is een premieregeling. Deelnemers met een pensioengevend loon boven EUR 114.866 (niveau 2022) sparen op vrijwillige basis voor een aanvullend pensioenkapitaal. De premie die het pensioenfonds hiervoor op het nettoloon (boven de aftoppingsgrens) laat inhouden, is leeftijdsafhankelijk. Het pensioenfonds belegt de ontvangen premies volgens het 'life cycle'-principe: naarmate de pensioendatum dichterbij komt, verlaagt het pensioenfonds het risicoprofiel van de beleggingen. De deelnemer koopt met het netto pensioenkapitaal op de pensioendatum een netto pensioenuitkering bij een verzekeraar. De netto pensioenregeling is gedeeltelijk ook een uitkeringsovereenkomst. Voor de partner en kinderen van de deelnemer heeft het pensioenfonds een netto nabestaandenpensioen en een netto wezenpensioen verzekerd. Het pensioenfonds brengt hiervoor een overlijdensrisicopremie in mindering op de premie-inleg. Bij overlijden van de deelnemer keert het pensioenfonds het netto nabestaandenpensioen en het netto wezenpensioen uit aan de achterblijvende partner en kinderen.

1.6 Risicohouding

Op grond van het financiële toetsingskader (FTK) moet ieder pensioenfonds zijn risicohouding bepalen en vastleggen. Daarmee geven het pensioenfonds en zijn belanghebbenden aan in hoeverre ze risico's willen lopen bij de pensioenuitvoering.

Het bestuur heeft de risicohouding van het pensioenfonds bepaald na afstemming met de arbeidsvoorwaardelijke partijen en het horen van het verantwoordingsorgaan. Allereerst gaat het om de kwalitatieve risicohouding. De belanghebbenden van het pensioenfonds delen de langetermijn-doelstelling van het pensioenfonds. Voor de kortere termijn hebben de premiebetalers (werkgever en werknemers) voorkeur voor een stabiele pensioenpremie, passend bij de pensioenambitie. De deelnemers (actieven, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden en overige aanspraakgerechtigden) willen graag een waardevast pensioen. Daarnaast is er een kwantitatieve lange- en kortetermijnrisicohouding. De risicohouding voor de korte termijn komt tot uitdrukking in het vereist eigen vermogen (VEV) inclusief bandbreedte. De bandbreedte is eind Q4 2019 vastgesteld op +/- 2,5%-punt om het strategisch VEV.

Voor de lange termijn hangt de kwantitatieve risicohouding samen met de door het bestuur vastgestelde ondergrenzen van de haalbaarheidstoets. Deze ondergrenzen zijn:

- mediaan scenario: pensioenresultaat: 90%;
- relatieve maximale afwijking verwacht pensioenresultaat in slechtweersscenario: 35%;
- mediaan scenario vanuit dekkingsgraad die voldoet aan VEV: pensioenresultaat: 90%.

Voor de netto pensioenregeling komt de risicohouding tijdens de opbouwfase tot uitdrukking in een door het bestuur vastgestelde maximaal aanvaardbare afwijking van het pensioen in een pessimistisch scenario (5% percentiel) ten opzichte van het verwachte pensioen in een verwacht scenario (mediaan). De risicohouding is daarbij getoetst op basis van de regeling tot vaststelling van de rekenmethodieken voor weergave van het ouderdomspensioen in scenario's (URM) en de uniforme set die DNB beschikbaar stelt.

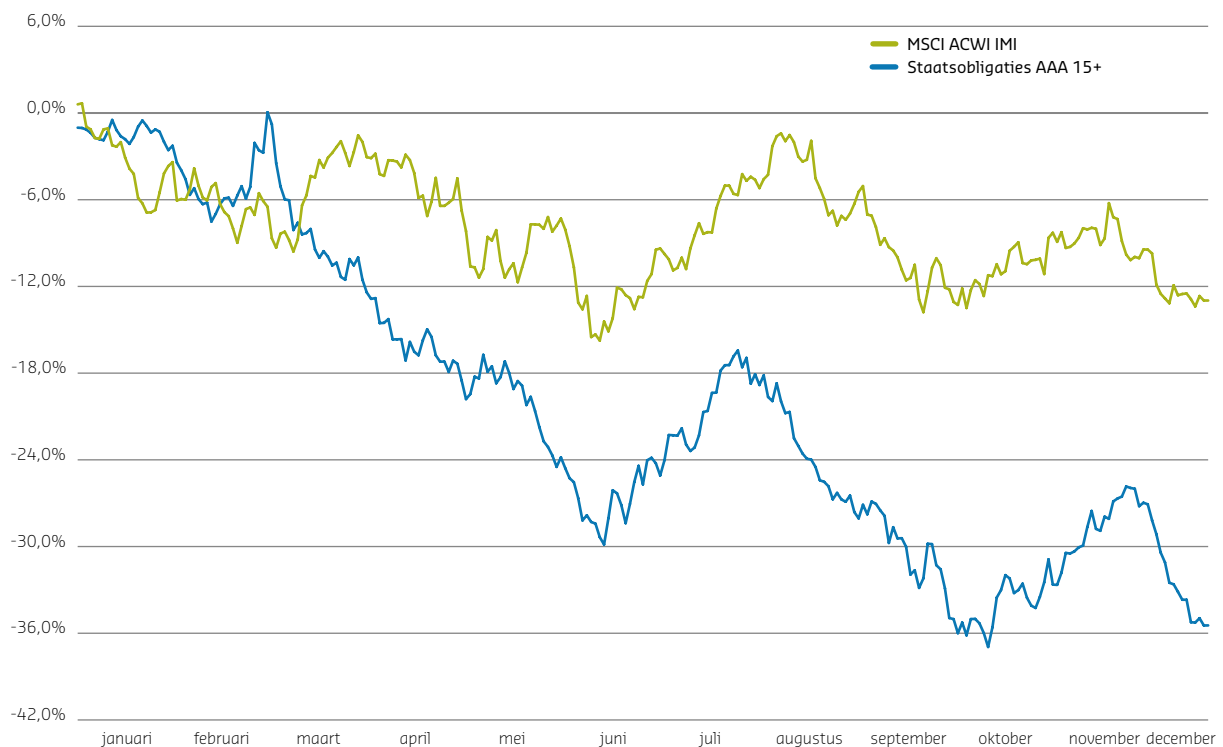
Het nemen van risico is in de visie van het pensioenfonds inherent aan het behalen van voldoende rendement. Voldoende rendement is een voorwaarde voor het realiseren van de ambitie om de pensioenen en opgebouwde aanspraken te kunnen indexeren. Over het algemeen heeft het pensioenfonds daarom een licht offensieve 'risk appetite'. Dit is de mate van risico die het pensioenfonds bereid is te accepteren zonder dat de realisatie van zijn doelstellingen in gevaar komt.

2 EXTERNE ONTWIKKELINGEN

2.1 Financiële markten in 2022

Na twee jaar waarin de coronapandemie het belangrijkste thema was voor beleggers heeft de hoge inflatie dit in 2022 overgenomen. Het was zo'n vier decennia niet voorgekomen, een daling van de koopkracht met dubbele cijfers. De oorzaak: oorlog in Oekraïne en toegenomen bestedingen van consumenten die hun tijdens de lockdowns opgepotte spaargeld gingen uitgeven. Het gevolg: hogere rentes en beleggingen die juist sterk dalen, waarbij de lagere verplichtingen de geslonken vermogens meer dan compenseerden en de dekkingsgraden dus stegen.

Figuur: Verloop van de MSCI ACWI IMI Index en staatsobligaties AAA 15+

In januari 2022 zaten grote delen van de wereld thuis te wachten op het einde van de lockdowns. Toen duidelijk werd dat de Omikron-variant minder ziekmakend was dan eerder verwacht, verzetten de financiële markten hun bakens naar de heropening van de economie. Dat resulteerde direct in grote zorgen over de inflatie, waarvan iedereen aanvankelijk nog dacht dat deze tijdelijk zou zijn. Eind februari was de Russische inval in Oekraïne, die de financiële markten een flinke tik bezorgde. De daardoor tot torenhoge niveaus gestegen energieprijzen wakkerden de inflatieverwachtingen verder aan. Tegelijkertijd drukten de zorgen over de oorlog op het Europese continent de economische groeiverwachtingen.

In een poging de inflatie te bestrijden verhoogde het stelsel van centrale banken in de Verenigde Staten (Fed) de rente gedurende het tweede kwartaal in drie stappen. Het begon bescheiden met 25 basispunten, maar daarna volgde een stap van 50 basispunten en ten slotte was de verhoging van 75 basispunten een feit. De ECB begon nog behoedzamer en kondigde pas in juni aan dat in juli de eerste renteverhoging sinds 2011 zou plaatsvinden.

Naast de zorgen over inflatie en recessie in Europa ontstonden er in het derde kwartaal vraagtekens over de financiële stabiliteit. De Europese Centrale Bank kondigde een nieuw opkoopprogramma aan, nog voor ze was begonnen met echte renteverhogingen, om te voorkomen dat Zuid-Europese landen door de rentestijgingen in de problemen zouden komen. Vrijwel tegelijk moest De Bank of England in Engeland accuut ingrijpen, na een ongedekte en fel bekritiseerde belastingverlaging voor de rijken van de regering Truss, accuut ingrijpen om de disfunctionele Britse obligatiemarkt te stutten.

Inflatie, recessiezorgen en financiële instabiliteit bleven de markten in hun greep houden in het laatste kwartaal van 2022. Toch blijken de marktmechanismen wel te werken. Zo trad in Engeland de Premier af, werden de belastingplannen ingetrokken en keerde de rust op de Engelse markten enigszins terug. De rentes staan veel hoger dan begin 2022, terwijl de aandelenkoersen juist lager noteren. Langzaam maar zeker waren er ook tekenen dat de illiquide categorieën zoals private equity wat onder druk komen. Waar publieke markten altijd direct reageren op nieuws is het gebruikelijk dat illiquide markten met een vertraging en minder heftig reageren.

2.2 Wetgeving en overheidsbeleid

Nieuw pensioenstelsel

Wet toekomst Pensioenen

In december 2022 heeft de Tweede Kamer ingestemd met het wetsvoorstel Toekomst Pensioenen (WTP). Het wetsvoorstel zal in 2023 in de Eerste Kamer worden behandeld. De beoogde ingangsdatum van de Wet is 1 juli 2023.

Hoofddijnennotitie & consultatiedocument Wet toekomst pensioenen

In het wetsvoorstel zijn twee contractvormen opgenomen, de solidaire premieregeling en de flexibele premieregeling. Het is aan de sociale partners om te bepalen welke contractvorm de voorkeur krijgt.

Solidaire premieregeling

De solidaire premieregeling is een premieovereenkomst met solidariteitselementen. Sociale partners bepalen een pensioendoelstelling (de ambitie), leggen deze vast en spreken de premie af die naar verwachting nodig is om de doelstelling te realiseren. De deelnemers krijgen een premie toegezegd. In de opbouwfase wordt de premie toegevoegd aan een voor de uitkering gereserveerd vermogen. In de uitkeringsfase wordt steeds een stukje aan het vermogen onttrokken op basis van een projectierendement.

Het vermogen wordt collectief belegd. Pensioenfondsen en sociale partners bepalen samen hoe ze deelnemersgroepen willen beschermen tegen renterisico en hoe rendementen worden toebedeeld. Er komt een verplichte collectieve solidariteitsreserve. Dit is een collectief vermogen dat wordt gevuld uit premies en/of overrendement. De reserve moet een bijdrage leveren aan de risicodeling tussen de generaties en aan de stabiliteit.

Flexibele premieregeling

Daarnaast kunnen sociale partners kiezen voor de flexibele premieregeling. De opbouwfase en uitkeringsfase blijven gescheiden, en optioneel kan een risicodelingsreserve worden aangehouden. De deelnemer bouwt een individueel pensioenvermogen op. De risicodelingsreserve kan bijdragen aan het delen van langlevensrisico's.

Transitieplan

De werkgever moet een transitieplan opstellen en hierin alle overwegingen en berekeningen opnemen die ten grondslag liggen aan de afspraken die in het arbeidsvoorwaardelijk overleg zijn gemaakt. Ook geeft de werkgever hierin aan hoe wordt omgegaan met de reeds opgebouwde aanspraken. De wet schrijft een

transitiepad voor waarin bestaande rechten in beginsel worden omgezet naar het nieuwe contract ("invaren").

Implementatie- en communicatieplan

Het Pensioenfonds gaat in een implementatieplan vastleggen hoe de uitvoering wordt voorbereid en hoe de transitie wordt uitgevoerd. Daarnaast zal het Pensioenfonds een communicatieplan opstellen dat de deelnemers in ieder geval persoonlijk inzicht geeft in de hoogte van het pensioen dat zij vóór en na de overstap mogen verwachten.

Financiële compensatie

Als sprake is van achteruitgang voor een deelnemer of een groep deelnemers, moet daarvoor een adequate compensatie worden aangeboden. Het begrip "adequaat" moet nog in het arbeidsvoorwaardelijk overleg worden ingevuld.

Transitie-ftk

In het transitie-ftk dat voor de invoering van de Wet toekomst pensioenen geldt tussen juli 2023 en uiterlijk 2027, is geregeld dat onder bepaalde voorwaarden pensioenen niet hoeven te worden verlaagd. Ook biedt het transitie-ftk ruimte voor indexatie van de pensioenen als een pensioenfonds een dekkingsgraad van 105 procent of hoger heeft. Eerder indexeren is al in 2022 (per 1 juli met terugwerkende kracht tot 1 januari 2022) mogelijk gemaakt.

Voorkomen pensioenverlagingen in voorgaande jaren

Eind 2019, 2020 en 2021 heeft de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, telkens voor de duur van één jaar, conform het transitie-ftk maatregelen getroffen om kortingen van de pensioenen te voorkomen. Daarnaast heeft de minister de pensioenfonds langer de tijd gegeven om aan de vermogensvragen te voldoen. De hersteltermijn tot het vereist eigen vermogen is verlengd van 10 naar 12 jaar. Ook voor 2023 zal deze versoepelde regelgeving gelden.

Vorbereiding transitie naar nieuw pensioenstelsel

In 2019 hebben kabinet, werkgevers- en werknemersorganisaties een pensioenakkoord afgesproken. Dit akkoord is uitgemond in de Wet Toekomst Pensioenen (WTP) die in december 2022 door de Tweede kamer is aangenomen.

Als ook de eerste kamer instemt komt er met de WTP een nieuw pensioenstelsel in Nederland met gevolgen voor het pensioen van werknemers en pensioengerechtigden. De nieuwe wet vraagt fundamentele keuzes van de partijen die betrokken zijn bij het Arbeidsvoorwaardelijk Overleg (de AVO-partijen), op basis waarvan ook de pensioenregeling en het beleid van het pensioenfonds verandert. Ook zijn er ingrijpende aanpassingen bij onze uitvoeringsorganisatie Blue Sky Group nodig. De keuzes van en gevolgen voor de verschillende partijen worden in een samenhangend proces uitgewerkt. Dit is een ingrijpend en complex traject met strakke tijdslijnen. Het pensioenfonds heeft hiervoor een werkgroep nieuw pensioenstelsel ingericht waarin de verschillende benodigde disciplines bij elkaar zijn gebracht om sturing te geven aan dit proces. Ook is er een externe projectleider aan de werkgroep toegevoegd en brengen diverse Blue Sky Group medewerkers hun deskundigheid in. Met AVO-partijen en uitvoerder zijn afspraken gemaakt over een gefaseerde uitvoering van het project, de bijdrage van elk van de partijen en de tijdslijnen. Het fonds en de AVO-partijen hebben als doel afgesproken om de nieuwe regeling per 1 januari 2026 te laten ingaan.

In dit verslagjaar is gestart met een verkenningsfase waarin veel aandacht is besteed aan het verwerven van inzicht in de mogelijkheden en keuzes in de nieuwe wetgeving. In dit traject zijn de fondsgremia en AVO-partijen meegenomen. Daarna is gestart met een verdiepingsfase. In de verdiepingsfase zijn onder meer de effecten en consequenties van verschillende keuzes onderzocht, is een risicopreferentie onderzoek uitgevoerd, een aanzet gedaan voor het formuleren van een evenwichtigheidskader, een communicatieplan opgesteld en in uitvoering genomen en een risicoanalyse op het project

uitgevoerd. De verdiepingsfase loopt door tot medio 2023. Daarna start de besluitvormingsfase. AVO-partijen moeten besluiten nemen over het type contract, de ambitie, premie en het invaren. Het pensioenfonds gaat dan een proces van opdrachtaanvaarding in en moet de keuzes van de AVO-partijen vertalen in een regeling, financiële opzet en beleggingsbeleid.

Het fonds heeft met regelmaat in reguliere of extra overleggen afstemming met het VO en de RvT om hen op de hoogte te houden van de ontwikkelingen, hun visie te vernemen en te zorgen dat zij ook zelf hun rol in het proces tot besluitvorming kunnen invullen. Tegelijkertijd zijn Blue Sky Groupen het pensioenfonds ook nu al bezig met de voorbereiding op het uitvoering kunnen geven aan de nieuwe pensioenregeling. Bij Blue Sky Group heeft dit grote gevolgen voor de producten en diensten van zowel pensioenbeheer, vermogensbeheer als deelnemerscommunicatie. Door middel van het project Horizon bereidt Blue Sky Group zich daarop voor. Een goede en betrouwbare IT is bij deze veranderingen voorwaardelijk. Uitgebreid onderzoek van Blue Sky Group heeft uitgewezen dat de bestaande pensioenbeheerapplicatie Wings geschikt is te maken voor de wijzigingen als gevolg van de WTP in de pensioenadministratie. Voor de deelnemerscommunicatie zullen nieuwe IT-modules worden gekoppeld aan Wings. Het pensioenfonds heeft het onderzoek en de gekozen oplossingen op het gebied van IT nauwgezet gevolgd en daar input op geleverd. Ook in de komende fases van implementatie, invoering en uitvoering van de nieuwe regeling zal het proces intensief gevolgd worden.

Mijlpalen

Hieronder worden de mijlpalen genoemd met de planning en stand van zaken (begin mei 2023):

Mijlpaal	Planning	Stand van zaken
Transitieplan	31 december 2023	Het Pensioenfonds is samen met AVO-partijen bezig met de voorbereiding van het transitieplan. Een concept transitieplan is gepland op 1 september a.s. Onderhandelingen, hoorrecht transitieplan en ledenraadpleging volgen daarna.
Risicohouding	30 september 2023	In 2022 heeft het Pensioenfonds het risicopreferentieonderzoek uitgevoerd. De voorlopige risicohouding wordt eind september 2023 vastgesteld. De definitieve risicohouding volgt na de ALM-studie NPS.
Organisatie en voorbereiding	Gereed	De governance, planning en risicoanalyse zijn bepaald.
Financiële opzet pensioenfonds	6 juli 2023	Het fondsbeleid NPS wordt op dit moment uitgewerkt. Een besluit over financiële opzet van het Pensioenfonds staat gepland op 6 juli 2023.
Transitie-FTK	1 september 2023	Het bestuur zal op 25 mei 2023 een besluit nemen over het al of niet hanteren van het transitie-FTK. Eventueel wordt een overbruggingsplan opgesteld en uiterlijk 1 september ingediend bij DNB.
ALM/Beleggings-beleid	1 juni 2024	Verschillende onderwerpen in het kader van NPS worden nader uitgediept. In Q3 wordt eerst de reguliere ALM uitgewerkt; daarna volgt de ALM NPS.
Datakwaliteit	30 juni 2025	Datakwaliteitsbeleid is vastgesteld. Op dit moment wordt beoordeeld of het Plan van aanpak datakwaliteit van BSG consistent is met de beoogde tijdslijnen van het Pensioenfonds.

Mijlpaal	Planning	Stand van zaken
Opdrachtaanvaarding nieuwe pensioenregeling	1 juli 2024	De opdrachtaanvaarding en beoordeling van het concept invaarbesluit starten op 1 januari 2024. Uiterlijk 1 juli 2024 wordt de opdrachtaanvaarding afgerond.
Implementatieplan en communicatieplan	1 juli 2024	Het implementatieplan wordt uiterlijk 1 juli 2024 ingediend bij DNB en het communicatieplan op dezelfde datum bij AFM.
Ingang nieuwe pensioenregeling	1 januari 2026	De beoogde ingang van de nieuwe pensioenregeling is 1 januari 2026.

Temporiseringsverhoging AOW-leeftijd

De Wet temporisering AOW-leeftijd is op 1 januari 2020 in werking is getreden. De AOW-leeftijd gaat daardoor minder snel stijgen dan voorheen. In 2022 stijgt de AOW-leeftijd naar 66 jaar en 7 maanden, in 2023 naar 66 jaar en 10 maanden en in 2024 komt de AOW-leeftijd uit op 67 jaar. Vanaf 2025 is de stijging van de AOW-leeftijd gekoppeld aan de stijging van de levensverwachting. Voor elk jaar extra levensverwachting stijgt de AOW-leeftijd met acht maanden. Voor de jaren 2024 tot en met 2027 blijft de AOW-leeftijd op 67 jaar. In 2028 gaat de AOW-leeftijd omhoog naar 67 jaar en drie maanden. Op grond van de Wet op de loonbelasting 1964 blijft de pensioenrichtleeftijd in 2022 en 2023 ongewijzigd 68 jaar.

Bedrag ineens

De Eerste Kamer heeft op 12 januari 2021 ingestemd met het wetsvoorstel 'Bedrag ineens, Regeling Vervroegde Uittreding (RVU) en Verlofsparen' ingestemd. Onderdeel hiervan is de mogelijkheid van een uitkering van een bedrag ineens bij pensioeningang. De inwerkingtreding is eerst verschoven naar 1 januari 2023 en later naar 1 juli 2023. Inmiddels is de beoogde inwerkingtreding 1 januari 2024.

Nabestaandenpensioen

Nagenoeg gelijktijdig met het verschijnen van de Hoofdpijnennotitie over het nieuwe pensioencontract heeft de Stichting van de Arbeid (STAR) een advies uitgebracht over het nabestaandenpensioen. Dit zal eenvoudiger en uniformer worden en gaat er volgens de wetgever voor zorgen dat het nabestaandenpensioen meer wordt gestandaardiseerd, adequater en begrijpelijker wordt en dat de risico's voor nabestaanden worden verkleind. Dit met als doel om eventuele schrijnende situaties bij overlijden van een deelnemer zoveel mogelijk te voorkomen. De overlegpartijen hebben in het pensioenakkoord afgesproken dat ze het advies van de STAR voor de nieuwe opzet van het nabestaandenpensioen zullen volgen. De wijziging van het nabestaandenpensioen is onderdeel van de Wet Toekomst Pensioenen.

Pensioenverdeling bij scheiding

In september 2019 is het wetsvoorstel "Wet Pensioenverdeling bij scheiding 2021" ingediend bij de Tweede Kamer. Het wetsvoorstel wijkt fundamenteel af van de huidige situatie. In de nieuwe situatie krijgt de ex-partner automatisch een eigen aanspraak op een deel van het ouderdomspensioen van de deelnemer (conversie), tenzij betrokkenen andere afspraken maken. Het wetsvoorstel bevat ook nieuwe regels voor de verdeling van het partnerpensioen.

In maart 2022 heeft de minister in de Tweede Kamer bij de aanbieding van het wetsvoorstel toekomst pensioenen aangekondigd dat de beoogde datum van inwerkingtreding zou worden verschoven naar 1 januari 2027, om twee redenen. Ten eerste kunnen pensioenuitvoerders hierdoor in de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel alvast rekening houden met de aanpassingen die volgen uit het wetsvoorstel

pensioenverdeling bij scheiding. Ten tweede voorkomt uitstel dat pensioenuitvoerders kort na elkaar twee ingrijpende (ICT-)wijzigingen moeten doorvoeren.

Wijziging wet waardeoverdracht klein pensioen

De aanpassing van de wet heeft drie doelstellingen die verband houden met knelpunten bij kleine pensioenen. Ten eerste wordt het voor pensioenuitvoerders mogelijk om de waarde van alle kleine (bruto) ouderdomspensioenen (tweede pijler) over te dragen. Ten tweede mag de uitvoerder van een klein nettopensioen dit straks afkopen. Ten derde neemt dit wetsvoorstel fiscale sancties weg voor het geval de gerechtigde besluit tot het afkopen van zijn of haar kleine netto-lijfrente.

Op 27 september 2022 is het wetsvoorstel door de Eerste Kamer aangenomen. De wet is op 1 januari 2023 in werking getreden.

URM

Sinds 2022 moet bij het gebruik van de Uniforme Rekenmethodiek (URM) in de communicatie over het te bereiken pensioen de meest recente scenarioset worden gebruikt én moeten de uitkomsten die op het UPO worden getoond gebaseerd zijn op de Q1 scenarioset. Concreet betekent dit voor pensioenfondsen dat zij naast de reguliere haalbaarheidstoets additioneel viermaal per jaar een haalbaarheidstoets light moeten uitvoeren om te komen tot vereiste actualisatie.

2.3 Toezicht in 2022

Extern toezicht

Pensioenfondsen staan onder toezicht van verschillende toezichthoudende instanties. In de praktijk heeft het pensioenfonds vooral te maken met De Nederlandsche Bank (DNB) en de Autoriteit Financiële Markten (AFM). Andere toezichthouders zijn de Autoriteit Persoonsgegevens (AP) en de Autoriteit Consument en Markt (ACM).

DNB

Sinds 2021 vindt er risico-gebaseerd toezicht plaats, op basis van de Actualisatie Toezicht Methodologie (ATM). De vaste overlegmomenten zijn losgelaten. DNB plant in ieder geval een keer per jaar een overlegmoment met het bestuur (of een delegatie) om de recente ontwikkelingen te bespreken. Een keer per twee jaar worden de risicoscores met het bestuur (of een delegatie) besproken. Zonodig is er frequenter overleg met het bestuur.

Op 17 januari 2022 vond een overleg plaats tussen een delegatie van het bestuur en DNB. Tijdens dit overleg is gesproken over een aantal wezenlijke thema's voor het pensioenfonds, de risicobeelden en terugkoppeling risicoprofiel 2021, de agenda van het bestuur voor 2022 en de toezichtthema's DNB in 2022.

Daarnaast hebben de volgende contacten in 2022 plaatsgevonden:

- Terugkoppeling van DNB inzake ESG.
- Een aankondiging van een deepdive onderzoek naar datakwaliteit bij Blue Sky Group.
- Een uitvraag operational readiness EMIR clearing obligation.
- Een terugkoppeling van DNB inzake het thematisch onderzoek inrichting compliancefunctie; op basis van desk research heeft DNB geen verbeter- of aandachtspunten geconstateerd.

Verder participeerde het pensioenfonds in een aantal sectorbrede uitvragen:

- Een uitvraag over (niet) financiële risico's, de uitvraag integriteit als onderdeel van de uitvraag (niet) financiële risico's.
- Een periodiek uitvraag van de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel.

Voortgang opvolging mitigatiebrief informatiebeveiliging

Het pensioenfonds heeft in februari 2022 een brief van DNB ontvangen inzake beheersing informatiebeveiliging. Uit een uitgevoerd self assessment blijft dat zowel voor het pensioenfonds als voor Blue Sky Group niet alle beheersingsmaatregelen voldoen aan het volwassenheidsniveau zoals vastgesteld in de DNB Good Practice Informatiebeveiliging. DNB heet het pensioenfonds en Blue Sky Group verzocht om de beheersmaatregelen te verbeteren en op niveau te houden. Eind december 2022 heeft het pensioenfonds DNB geïnformeerd dat, zowel het fonds als Blue Sky Group op basis van een verbeterplan, diverse verbeteringen hebben doorgevoerd. In april 2023 heeft het pensioenfonds in navolging hierop DNB geïnformeerd dat Blue Sky Group, op drie uitzonderingen na, de beheersingsmaatregelen op het vereiste niveau heeft gebracht.

Rapportage datakwaliteitsonderzoek Blue Sky Group

DNB heeft in september en oktober 2022 een onderzoek uitgevoerd naar de beheersing van datakwaliteit bij Blue Sky Group.

Uit dit onderzoek zijn een aantal bevindingen naar boven gekomen. Blue Sky Group heeft een plan van aanpak opgesteld. Het bestuur is in nauw contact met Blue Sky Group om o.a. het plan van aanpak te monitoren.

AFM

Alle pensioenfondsen en ppi's moesten uiterlijk 8 juli 2022 aan de AFM laten weten hoe zij invulling geven aan de informatievereisten uit de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR), de Europese verordening die tot doel heeft om meer transparantie te bieden over de manier waarop financiële partijen duurzaamheid meenemen in hun beleggingsbeslissingen. SFDR. Het pensioenfonds heeft dit op 4 juli 2022 gedaan.

De AFM heeft de wettelijke taak om toezicht te houden op alle informatie die pensioenfondsen beschikbaar stellen of verstrekken aan deelnemers, waaronder de informatie over tijdelijke toeslagverlening. De AFM heeft het pensioenfonds verzocht informatie op te sturen inzake de doelgroepen van toeslagverlening, inclusief voorbeelden. Het pensioenfonds heeft gehoor gegeven aan deze uitvraag.

Intern toezicht

Naast extern toezicht kent het pensioenfonds intern toezicht. Sinds 1 januari 2019 heeft het pensioenfonds een raad van toezicht (RvT). De RvT richt zich op de algemene gang van zaken, het beleid en de processen van het pensioenfonds, met bijzondere aandacht voor het risicobeheer en de evenwichtige belangenafweging. De RvT is een orgaan van het pensioenfonds en houdt continu toezicht. Daarnaast heeft de RvT verdergaande bevoegdheden, zoals goedkeuring van een aantal wettelijk bepaalde bestuursbesluiten. Daarbij gaat het onder meer om de vaststelling van het jaarverslag, de profielschets voor de bestuursleden, het beloningsbeleid en de collectieve waardeoverdracht. Ook heeft de RvT de bevoegdheid om het bestuur of bestuursleden te schorsen of te ontslaan, en kan de RvT de benoeming van een bestuurder beletten indien deze naar het oordeel van de RvT niet aan de profielschets voldoet. Hoofdstuk 5 (Governance) gaat vanuit bestuursperspectief nader in op de werkzaamheden van de RvT. In dit verslag is voorts een samenvatting van de rapportage van de RvT over 2022 opgenomen.

3 INTERNE ONTWIKKELINGEN

3.1 Financiële positie pensioenfonds

Vermogensontwikkeling

Het pensioenfonds behaalde in 2022 een totaalrendement van -16,8%². Ondanks het negatieve effect van het rendement op het vermogen steeg de dekkingsgraad in 2022, doordat de pensioenverplichtingen daalden als gevolg van de gestegen rente. In het algemeen geldt: hoe lager de rente, hoe hoger (omgerekend) de boekwaarde van de verplichtingen en vice versa. Deze daling van de verplichtingen was sterker dan de waardedaling van de beleggingen. De verandering in waarde van de verplichtingen als gevolg van een verandering van de rente is een risico voor het pensioenfonds. De figuur hieronder laat zien hoe de 20-jaarsswaprente³ zich in 2022 ontwikkelde.

Figuur: renteontwikkeling over 2022

(Beleids)dekkingsgraad

De dekkingsgraad geeft de financiële gezondheid van een pensioenfonds weer.

De nominale dekkingsgraad laat de verhouding zien tussen het vermogen van het pensioenfonds aan de ene kant en de waarde van alle toegezegde pensioenen exclusief toekomstige indexatie (de verplichtingen) aan de andere kant.

De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de laatste 12 maandelijkse nominale dekkingsgraden en moet worden gebruikt voor beleidsbeslissingen.

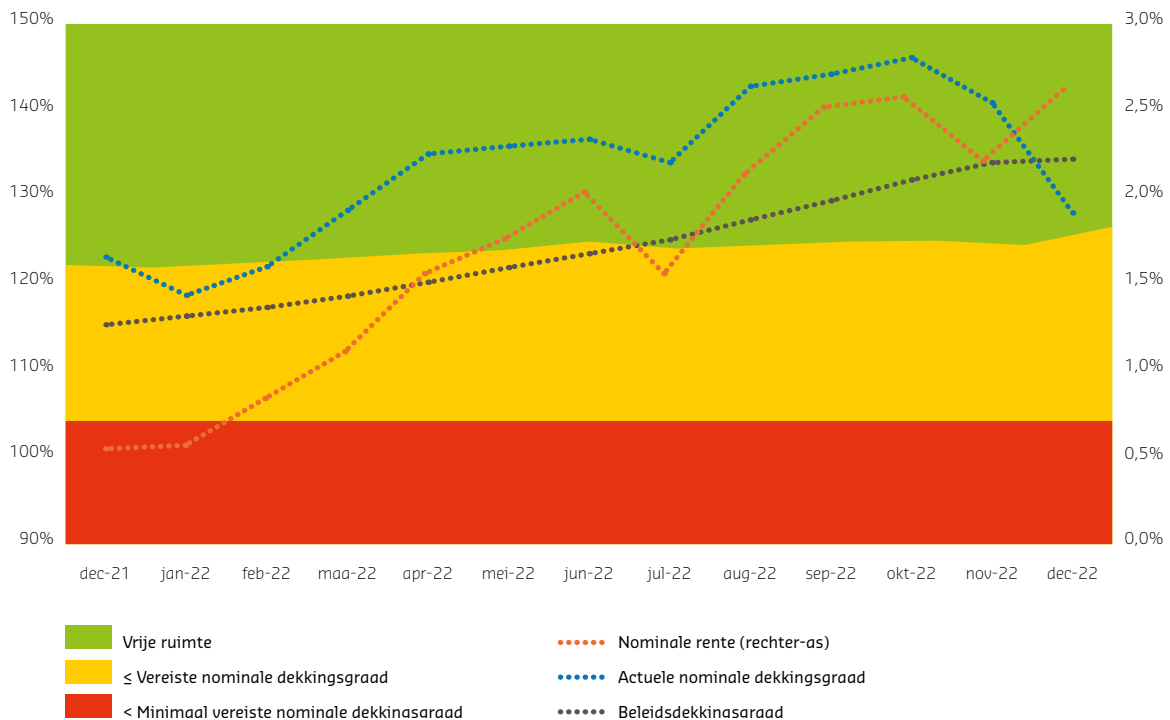
Het pensioenfonds stelt de waarde van de verplichtingen vast met de door DNB gepubliceerde rente.

² Het genoemde rendement is het nettorendement na aftrek van beheer- en transactiekosten, zie hoofdstuk 6 Kosten

³ Als benadering voor de gemiddelde rente die wordt gebruikt voor berekening van de verplichtingen.

De vereiste dekkingsgraad geeft aan hoe hoog de beleidsdekkingsgraad van een pensioenfonds wettelijk moet zijn. De vereiste buffer vangt de schommelingen in de waarde van de beleggingen en de verplichtingen op. De hoogte van de vereiste dekkingsgraad verschilt per pensioenfonds en is onder andere afhankelijk van het beleggingsbeleid. Als de beleidsdekkingsgraad onder de vereiste dekkingsgraad komt, heeft het pensioenfonds onvoldoende reserves in kas. Er is dan sprake van een reservetekort. Onderstaande figuur vertoont het verloop van de dekkingsgraad afgezet tegen de vereiste dekkingsgraad. De rechter as toont de rente waartegen de verplichtingen worden gewaardeerd.

Figuur: ontwikkeling dekkingsgraad en rente

Gezien de wettelijk vereiste dekkingsgraad voor het pensioenfonds van 122,2% had het pensioenfonds begin 2022 een reservetekort. Het pensioenfonds heeft van DNB ontheffing gekregen voor het indienen van een herstelplan in 2022, omdat begin 2022 de feitelijke dekkingsgraad met 123,1% al hoger was dan de vereiste dekkingsgraad.

Premiedekkingsgraad

De premiedekkingsgraad geeft aan hoeveel premie wordt betaald voor de nieuwe pensioenopbouw. De premiedekkingsgraad is, door de van toepassing zijnde methodiek voor de premiereserve, in 2022 gelijk aan 75% (2021: 69%)⁴.

Indexatie

Bij het indexeren van pensioenen moet het pensioenfonds zich aan de wettelijke regels houden. Het pensioenfonds mag gedeeltelijk indexeren als de beleidsdekkingsgraad hoger is dan 110% en mag volledig indexeren vanaf een beleidsdekkingsgraad van ongeveer 149% (eind 2022). Einde 2021 was dit ongeveer 125%). In 2022 had het pensioenfonds de mogelijkheid om gebruik te maken van versoepelde regelgeving. Onder deze versoepelde regelgeving was het mogelijk om, onder voorwaarden, eerder te

⁴ In 2021 is een aanvullende koopsom gestort om de premiereserve te vormen. Deze aanvullende koopsom diende in 2021 meegenomen te worden bij de berekening van de premiedekkingsgraad, die zodoende 91% was. Zonder deze aanvullende koopsom was de premiedekkingsgraad in 2021 69%.

indexeren. Een van de voorwaarden was dat de dekkingsgraad door de indexatie niet lager mocht worden dan 105%.

Indexatie 2022 en 2023

Het reguliere peilmoment voor besluitvorming over de indexatie is eind november en de grenswaarde van de beleidsdekkingsgraad waarboven een indexatie kan worden toegekend is 110%. In 2021 was de beleidsdekkingsgraad eind november 113,7%. Daarom kende het pensioenfonds per 1 januari 2022 gedeeltelijke indexatie (toeslag) toe over de pensioenaanspraken van actieve en gewezen deelnemers en over de pensioenuitkeringen van pensioengerechtigden. In de loop van 2022 heeft het bestuur van het pensioenfonds besloten om gebruik te maken van de vanaf 1 juli 2022 tot 31 december 2022 geldende versoepelde regelgeving. Dit heeft in 2022 geleid tot het besluit om met terugwerkende kracht tot 1 januari 2022 een volledige indexatie (toeslag) toe te kennen.

Daarnaast hanteert het pensioenfonds sinds einde 2022, op verzoek van het arbeidsvoorwaardelijk overleg, voor de actieve deelnemers dezelfde indexatiemaatstaf als voor de gewezen deelnemers en pensioengerechtigden, namelijk de afgeleide Consumenten Prijsindex voor alle huishoudens.

Het bestuur heeft in december 2022 besloten om het indexatiebesluit voor indexatie per 1 januari 2023 te baseren op de bestaande regelgeving en niet op de versoepelde regels. Omdat de beleidsdekkingsgraad eind november 2022 lager was dan de benodigde beleidsdekkingsgraad voor volledige toeslagverlening van 149%, is besloten tot een gedeeltelijke indexatie (toeslag) per 1 januari 2023. Hier is bewust voor gekozen om de balans te bewaken tussen een ruime indexering en het behouden van een gezonde financiële positie.

Het bestuur heeft bij de besluitvorming de evenwichtige belangenbehartiging meegewogen. Het bestuur heeft hierbij beoordeeld wat de gevolgen zijn voor de actieve deelnemers (jong en oud), gewezen deelnemers en de deelnemers met een ingegaan pensioen.

(Aanvangs)haalbaarheidstoets

Het bestuur en de partijen van het arbeidsvoorwaardelijk overleg beoordelen hiermee hoe de gemaakte beleidskeuzes en gekozen ondergrenzen (zie paragraaf 1.6 Risicohouding) zich verhouden tot de geformuleerde pensioenambitie. Ze nemen daarbij een horizon van 60 jaar en ongewijzigd pensioenbeleid in ogenschouw. Een pensioenfonds is wettelijk verplicht jaarlijks een haalbaarheidstoets uit te voeren. Bij een significante wijziging is een aanvangshaalbaarheidstoets verplicht. De wijziging van de indexatiemaatstaf voor de actieve deelnemers kwalificeert als een significante wijziging. Om die reden is begin 2023 een aanvangshaalbaarheidstoets uitgevoerd en ingediend bij DNB.

De haalbaarheidstoets maakt de afweging expliciet tussen het streven naar beleggingsrendement en de daarbij horende risico's enerzijds en het pensioenresultaat anderzijds. Het resultaat van de toets kan ertoe leiden dat het pensioenfonds met KLM en de werknemersverenigingen overlegt over een aanpassing van de pensioenambities.

3.2 Pensioenregeling en uitvoering

Arbeidsvoorwaardelijke bijdrage en aanpassing pensioengrondslagen

Als gevolg van een organisatiebreed herstructureringsplan en mede in het kader van de steunmaatregelen van de overheid, heeft het arbeidsvoorwaardelijk overleg KLM-Grondpersoneel begin 2021 een aantal (tijdelijke) arbeidsvoorwaardelijke afspraken gemaakt. Een van de elementen is dat bij KLM'ers met een inkomen boven 1x modaal met terugwerkende kracht per 1 januari 2021 en ook per 1 januari 2022 een arbeidsvoorwaardelijke bijdrage op het salaris wordt ingehouden. Hierdoor is het pensioengevend loon voor deze groep KLM-deelnemers verlaagd, waardoor er tijdelijk minder ouderdomspensioen wordt opgebouwd. De verlaging geldt alleen voor het (te bereiken)

ouderdomspensioen en niet voor de verzekeringen voor overlijdens- en arbeidsongeschiktheidsrisico's. De pensioenregeling is hierop in 2021 aangepast.

Geschillen en klachten

In de regeling geschillen en klachten van het pensioenfonds is de procedure rond geschillen en klachten door belanghebbenden vastgelegd.

Een geschil of klacht wordt in eerste instantie behandeld door de uitvoeringsorganisatie, Blue Sky Group, waarna beroep bij het bestuur openstaat. Een belanghebbende die het niet eens is met het oordeel van het bestuur over de uitleg van het pensioenreglement, kan zich vervolgens wenden tot de Ombudsman Pensioenen. Daarnaast is een gang naar de rechter mogelijk.

In 2022 behandelde het bestuur zes klachten (2021: vier klachten). Hiervan werden er vijf gegrond verklaard; één klacht was in 2022 nog niet afgehandeld. De klachten gingen onder andere over het recht op en de uitbetaling van arbeidsongeschiktheidspensioen, en het recht op wezenpensioen en bijzonder nabestaandenpensioen.

De Ombudsman Pensioenen heeft in één geval een uitspraak gedaan over een klacht van een belanghebbende. Het pensioenfonds is in het gelijk gesteld.

Geschil over omrekenfactoren

In 2018 zijn twee klachten afgehandeld over gewijzigde omrekenfactoren. Deze klachten waren destijds door het bestuur afgewezen. Beide pensioengerechtigden hebben de zaak aanhangig gemaakt bij de kantonrechter. Deze heeft het pensioenfonds in het gelijk gesteld. Beide deelnemers hebben hoger beroep ingesteld bij het Gerechtshof. Ook in hoger beroep bij het Gerechtshof Amsterdam is in februari komen vast te staan dat het pensioenfonds de omrekenfactoren correct heeft toegepast, de pensioenen van betrokkenen juist heeft berekend en hierover tijdig en voldoende had gecommuniceerd. Beide deelnemers hebben geen cassatie ingesteld.

Ontwikkeling aantal deelnemers

De ontwikkeling van het deelnemersbestand van het pensioenfonds is als volgt.

	2022	2021
In dienst	984	314
		692 (waarvan circa
		170 met de vrijwillige
Uit dienst	485	vertrekregeling)
Met pensioen	452*	435

* Het aantal van 452 betreft zowel actieve deelnemers als gewezen deelnemers van het pensioenfonds die met pensioen zijn gegaan.

4 BELEID

4.1 Ontwikkeling beleggingsbeleid

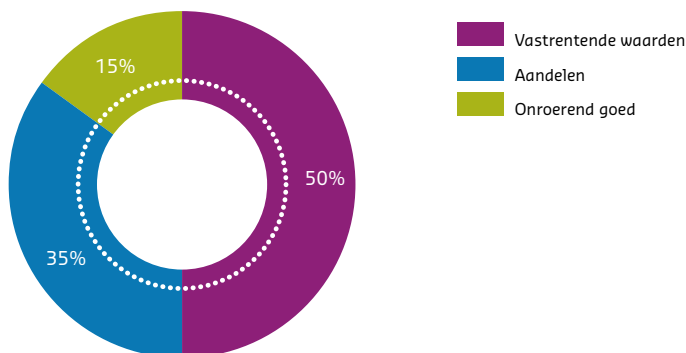
Algemeen

Het pensioenfonds belegt vermogen om zijn langetermijn doelstellingen op lange termijn te kunnen halen. Met beleggingsrendementen kan het fonds de pensioenafspraken nakomen, de premies betaalbaar houden en, wanneer de dekkingsgraad het toestaat, pensioenen te indexeren.

Jaarlijks maakt het pensioenfonds een beleggingsplan. Daarbij kijkt het naar de risicohouding van het fonds, de economische omstandigheden, de financiële markten en de wettelijke kaders waarbinnen het moet opereren.

Het pensioenfonds spreidt de beleggingen over drie hoofdbeleggingscategorieën: aandelen, vastrentende waarden en vastgoed. De verdeling daarvan in 2022 is te zien in onderstaande figuur. Deze categorieën zijn vervolgens weer onderverdeeld in regio's, beleggingsstijlen en/of subcategorieën.. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om wereldwijd large & midcap, opkomende markten en staats- en bedrijfsobligaties. Bij het beleggingsbeleid houdt het pensioenfonds rekening met onder andere het valutarisico, het renterisico en het vastgoed- en aandelenrisico (zie hoofdstuk 7 over risicomanagement).

Figuur: strategische mix hoofdcategorieën 2022

Strategisch beleid: beleggingsbeginselen

Voor zijn beleggingen hanteerde het pensioenfonds in 2022 de volgende beleggingsbeginselen (investment beliefs):

1. Om betaalbare pensioenen voor de deelnemer te realiseren heeft het pensioenfonds rendement nodig. Beleggingen zijn noodzakelijk om dit rendement te genereren. Beleggingsrendement nastreven betekent ook risico's accepteren.
2. Het fonds neemt niet meer beleggingsrisico dan nodig is om zijn doelstellingen te realiseren.
3. Risico-rendementsverhoudingen verbeteren door het toepassen van ESG-criteria in het beleggingsproces.
4. Het pensioenfonds heeft invloed op de maatschappij en milieu en vindt dat het de verantwoordelijkheid draagt om bij te dragen aan een duurzame, leefbare wereld.
5. Het pensioenfonds heeft een langetermijnbeleid dat alleen wijzigt als de achterliggende aannames fundamenteel wijzigen. Hetzij door evolutie, hetzij door disruptie. De wijzigingen zijn zodanig dat daardoor de doelstellingen van het pensioenfonds niet meer met voldoende zekerheid gehaald kunnen worden.

6. De strategische assetallocatie (thans: aandelen, vastrentend en vastgoed) is een van de belangrijkste rendementskeuzes die het pensioenfonds kan maken. Over en binnen subcategorieën wordt gespreid belegd op basis van allocatiestudies.
7. Het verslaan van efficiënte markten door actief beheer is op langere termijn zeer moeilijk.
8. Het verwachte nettorendement en risicoverbetering zijn belangrijker dan alleen de kosten van een beleggingskeuze.
9. Het sturen op langetermijnrisico's is belangrijker dan het sturen op kortetermijnrisico's.
10. Het beleggingsbeleid dient bij voorkeur eenvoudig en zeker uitlegbaar te zijn.
11. Vertrouwen van belanghebbenden vormt de 'license to operate' van het pensioenfonds, daarmee zijn inzicht in de portefeuille, de beslissingen, deelnemersvoorkeuren, de kosten en de resultaten cruciaal.

Beleggingsrendementen 2022

2022 was een slecht jaar voor de financiële markten. Het pensioenfonds behaalde in 2022 een totaalrendement van -16,8%⁵. Dit was inclusief het resultaat op derivaten ter afdekking van risico's. Door de sterk opgelopen rente en inflatie en door de teruglopende economische groei zijn de koersen van zakelijke waarden zoals aandelen en vastgoed in 2022 flink gedaald. De oplopende rente had een sterk negatieve impact op vastrentende waarden waardoor deze categorie uitkwam op een rendement van -21,9%.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de rendementen.

Totaalrendement 2022

in % (afgerond)

	Pensioenfonds	Benchmark
Vastrentende waarden	-21,9%	-22,2%
Aandelen	-9,8%	-10,2%
Vastgoed	-6,8%	-6,8%
Totaal	-16,8%	-16,9%

In 2022 presteerde het pensioenfonds met de beleggingen in aandelen en vastrentende waarden iets beter dan de benchmark.

Het rendement van de beleggingen is een netto rendement, na aftrek van kosten. Om een hoger nettorendement te behalen dan de benchmark moeten de externe vermogensbeheerders dus in eerste instantie altijd de kosten goed maken. Binnen aandelen presteerden met name wereldwijd small cap en opkomende markten licht beter dan de benchmark dankzij aandelenselectie binnen het actieve mandaat van deze vermogensbeheerders. Binnen vastrentende waarden droeg met name het relatieve rendement van obligaties van opkomende markten positief bij.

⁵ Het genoemde rendement is het nettorendement na aftrek van beheer- en transactiekosten, zie hoofdstuk 6 Kosten

De tabel hieronder geeft de waarde en de feitelijke verdeling van de beleggingen weer per categorie. De wegingen per beleggingscategorie in de feitelijke portefeuille wijken gedurende het jaar iets af van de strategische mix als gevolg van ontwikkelingen van de markten en valuta's.

Beleggingsportefeuille naar categorieën 2022

(bedragen in miljoenen euro's)

	EUR	Percentage
Vastrentende waarden	4.813,8	50,8
Aandelen	3.360,3	35,5
Vastgoed	1.372,1	14,5
Nominale renteswaps	-71,5	-0,8
Overig	-4,5	0,0
Totaal	9470,2	100,0

Beleggingsonderwerpen in 2022

Het pensioenfonds heeft in 2022 diverse beleggingsonderwerpen behandeld. Ook hebben er diverse wijzigingen in de portefeuille plaatsgevonden. Zo heeft het pensioenfonds in 2022:

- het Maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid (MVB) verder uitgewerkt
- een MVB-jaarverslag 2021 opgesteld
- de klimaatbenchmark (Climate Transition Benchmarks) voor de aandelenportefeuille large & midcap geïmplementeerd
- de investment case voor private infrastructuur vastgesteld
- de investment case voor SSA (Sovereign, Supranational and Agency) Green bonds vastgesteld
- het tegenpartijbeleid vastgesteld
- het liquiditeitsbeleid herijkt
- central clearing voor renteswaps opgezet
- het beleid actief risico opnieuw vastgesteld
- voorbereidingen gestart voor het nieuwe pensioencontract
- een nieuw beleggingsplan vastgesteld dat is gebaseerd op een kalenderjaar.

Hieronder lichten we een aantal besproken onderwerpen uit.

Beleid Maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB)

MVB-visie

Het beleggingsbeleid sluit aan bij de doelstelling van het pensioenfonds: het verzekeren van ouderdoms-, nabestaanden- en invaliditeitspensioen voor het grondpersoneel van KLM. Het pensioenfonds wil bijdragen aan een duurzame, leefbare wereld en vult dit in met verantwoorde lange termijn waardecreatie. Dit betekent dat maatschappelijk verantwoord beleggen in belangrijke mate moet zijn geïntegreerd in beleggingsprocessen en beleggingsbeslissingen.

De MVB-visie van het fonds komt terug op verschillende plekken in de investment beliefs:

3. Risico-rendementsverhoudingen verbeteren door het toepassen van MVB-criteria in het beleggingsproces.
4. Het pensioenfonds heeft invloed op de maatschappij en milieu en vindt dat zij de verantwoordelijkheid draagt om bij te dragen aan een duurzame, leefbare wereld.
11. Het vertrouwen van belanghebbenden vormt de "license to operate" van het pensioenfonds, daarmee zijn inzicht in de portefeuille, de beslissingen, deelnemersvoorkeuren, de kosten en de resultaten cruciaal.

Uitwerking MVB-beleid in 2022

In 2022 hebben het bestuur en de commissie beleggingszaken op verschillende momenten over het MVB-beleid en de uitvoering daarvan gesproken. De belangrijkste onderwerpen waren de invulling en implementatie van de klimaatbenchmark voor de aandelen in de large en midcap portefeuille, de herijking van de MVB-visie en -beliefs, de herijking van het uitsluitingenbeleid inclusief het landenbeleid en de ESG-risicoanalyse. Ook zijn de Europese Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR-) en de taxonomiewetgeving besproken en heeft het pensioenfonds de ambitie uitgesproken een artikel 8 fonds te worden onder SFDR. Het pensioenfonds heeft tevens een deelnemersonderzoek uitgevoerd met vragen over risicopreferentie en duurzaamheid. Daarnaast zijn de ESG-portefeuillescans besproken en zijn de contracten met externe vermogensbeheerders in lijn met het IMVB-convenant aangepast.

In 2022 heeft het pensioenfonds een MVB-jaarverslag gepubliceerd. Op de website van het pensioenfonds zijn ook de niet-vertrouwelijke stem- en engagementrapportages te vinden. Er is een aparte webpagina opgezet voor de teksten over de SFDR- en taxonomiewetgeving. Daarnaast zijn de investerings- en uitsluitingenlijst op de website geplaatst.

Leidende principes

Het pensioenfonds hanteert de volgende standaarden, principes en guidelines om invulling te geven aan zijn MVB-beleid:

- UN Global Compact
- UN Principles for Responsible Investment (PRI)
- UN Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGP)
- OECD Guidelines for Multinational Enterprises (OESO-richtlijnen)
- International Corporate Governance Network (ICGN) Global Stewardship Principles en Global Governance Principles
- Lokale best-practices richtlijnen en codes zoals de Nederlandse Stewardship Code
- Impact op Sustainable Development Goals (SDG's, de duurzame ontwikkelingsdoelen) van de VN wordt meegewogen waar mogelijk

Thema's

Het pensioenfonds gebruikt de SDG's om ESG-risico's en -kansen te signaleren. Het pensioenfonds hecht extra belang aan de volgende thema's:

- Klimaat en schone energie (SDG 13 en 7)
- Waardig werk en economische groei (SDG 8)
- Verantwoorde consumptie en productie (SDG 12)
- Industrialisatie, innovatie en infrastructuur (SDG 9)

Deze selectie is mede bepaald aan de hand van een deelnemersonderzoek. Het pensioenfonds streeft naar een concrete invulling van deze thema's.

Klimaat als speerpunt

Het pensioenfonds heeft het thema klimaat als speerpunt benoemd, vanuit de overtuiging dat klimaatrisico's van belang zijn voor beheersing van het risico-rendementsprofiel van de portefeuille. Daarnaast zijn concrete impact en reputatiemanagement in dit kader belangrijk.

Het pensioenfonds hecht eraan om aan te sluiten bij het klimaatakkoord van Parijs. Daarom heeft het pensioenfonds de volgende klimaatambitie en -doelstelling vastgesteld:

- Onze klimaatambitie is een CO₂-neutrale beleggingsportefeuille in 2050.
- Onze klimaatdoelstelling is het verminderen van de CO₂-uitstoot van de gehele beleggingsportefeuille conform de doelstelling van de EU Climate Transition Benchmark (scope 1, 2 en op termijn ook scope 3) ten opzichte van eind 2019.

In de beleidsuitvoering wil het pensioenfonds liever extra CO₂-reducties realiseren, dan extra restricties voor andere ESG-thema's toevoegen. Diversificatie is belangrijk en het pensioenfonds sluit op voorhand geen sectoren uit, met uitzondering van de sectoren tabak en controversiële wapens. Zo kan het pensioenfonds juist bedrijven in CO₂-intensievere sectoren stimuleren om te verduurzamen, zolang deze verbetering laten zien. Het pensioenfonds hanteert de volgordelijkheid van maatregelen:

1. uitsluitingsbeleid
2. CO₂-reductie door over/onderwegingen
3. verbetering SDG-scores door positieve selectie en betrokken aandeelhouderschap
4. verbetering ESG-ratings door betrokken aandeelhouderschap

Naar aanleiding van nieuwe inzichten kunnen de klimaat- en ESG-ambitie en -doelstellingen in de toekomst worden aangepast.

IMVB-convenant

Het fonds heeft het IMVB-convenant ondertekend; de afkorting staat voor Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen. In het IMVB-convenant werkt de pensioensector samen met onder meer maatschappelijke organisaties en vakbonden om op het gebied van mensenrechten en milieu de situatie te verbeteren en gezamenlijk oplossingen te bieden. Pensioenfondsen hebben afspraken gemaakt over de implementatie van de OESO-richtlijnen en de Guiding Principles on Business and Human Rights van de Verenigde Naties. Het fonds heeft deze richtlijnen opgenomen in het ESG-beleid en in de contracten met externe vermogensbeheerders. Het convenant is eind 2022 afgelopen, er wordt nog gesproken over een vervolg op het convenant.

Uitsluitingen

Het pensioenfonds sloot per 31 december 2022 in totaal 246 bedrijven uit van beleggingen. De lijst met uitgesloten bedrijven staat op de website van het pensioenfonds. Van bedrijven die zijn uitgesloten houdt het pensioenfonds geen aandelen of bedrijfsobligaties in de portefeuille. Hiervoor had het pensioenfonds verschillende redenen:

- 132 bedrijven werden uitgesloten wegens betrokkenheid bij controversiële wapens. Het pensioenfonds sluit dergelijke bedrijven uit, met uitzondering van bedrijven die betrokken zijn bij kernwapens indien zij gevestigd zijn in een land waar deze betrokkenheid is toegestaan conform het non-proliferatieverdrag.
- 78 bedrijven werden uitgesloten omdat ze de principes van de UN Global Compact schenden. UN Global Compact omvat mensenrechten, arbeidsrechten, het voorzorgsprincipe qua milieu en anti-corruptie. Bedrijven die één of meer van de principes met voeten treden, worden door het pensioenfonds uitgesloten.
- Het pensioenfonds sluit tabaksfabrikanten uit, 36 bedrijven die betrokken zijn bij de productie en/of handel van producten die bij bedoeld gebruik leiden tot overlijden of persoonlijke schade en waarbij engagement evident niet succesvol is.

Tot slot kiest het pensioenfonds ervoor om in zeventien overheden geen staatsobligaties te beleggen. Hiervoor hanteert het pensioenfonds EU- en VN-sancties als criterium. Uitsluitingen gelden automatisch ook voor bijbehorende lagere overheden. Bedrijven die actief zijn in gebieden van uitgesloten overheden worden niet uitgesloten door het pensioenfonds.

Uitsluitingsgronden en aantallen

	Aantal uitsluitingen
Uitsluitingsgronden en aantallen	
Bedrijven – Totaal aantal uitsluitingen	246
Bedrijven – Uitsluitingen o.b.v. controversiële wapens	132
Bedrijven – Uitsluitingen o.b.v. UN Global Compact	78
Bedrijven – Uitsluitingen o.b.v. schadelijke producten (m.n. tabak)	36
Overheden – Totaal aantal uitsluitingen	17

Betrokken aandeelhouderschap

Het pensioenfonds is direct of indirect aandeelhouder van circa 3.500 bedrijven wereldwijd. Als mede-eigenaar heeft het fonds invloed op het handelen van deze bedrijven. Het fonds geeft invulling aan betrokken aandeelhouderschap door:

- te stemmen op aandeelhoudersvergaderingen;
- de dialoog aan te gaan met bedrijven (engagement);
- transparant te zijn over beleggingen en engagementbetrokkenheidsactiviteiten;
- participeren in samenwerkingsverbanden zoals de PRI en het IMVB-convenant.

De leidende principes en thema's vormen de basis voor het stem- en engagementbeleid.

Het pensioenfonds voert de hiervoor genoemde activiteiten niet uit met betrekking tot Air France KLM en dochterondernemingen, om de schijn van belangenverstrengeling te voorkomen.

Stemmen

In 2022 heeft het fonds veelvuldig gebruik gemaakt van het stemrecht op aandeelhoudersvergaderingen. Hierbij stelt het fonds zich op als een positief-kritische, betrokken aandeelhouder. In onderstaande tabel staat een globale uitsplitsing van het stemgedrag.

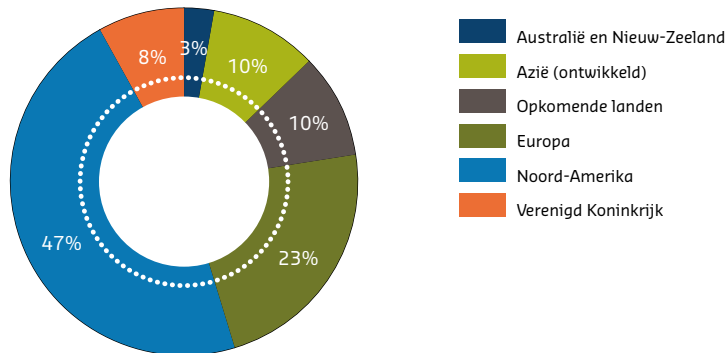
Samenvatting stemgedrag

aantal aandeelhoudersvergaderingen	3.398
aantal agendapunten	40.342
agendapunten waar voor het advies van het management gestemd is	26.225 (65%)
agendapunten waar tegen het advies van het management gestemd is	14.117 (35%)
onderwerpen waar het meest tegen het advies van het management is gestemd	het benoemen van leden voor de raad van bestuur, excessieve beloningen en audit en rapportage
agendapunten gerelateerd aan aandeelhoudersrechten	2.726
agendapunten gerelateerd aan duurzaamheid	399

Engagement

In 2022 zijn gesprekken gevoerd met 1.212 bedrijven over 3.966 milieugerelateerde, sociale en bestuurlijke kwesties en doelstellingen. Het diagram hieronder geeft de geografische verdeling weer van de gevoerde engagements.

Figuur: geografische verdeling van gevoerde engagements

De meest voorkomende onderwerpen waren milieu en goed bestuur. Onderstaande tabel geeft aan welk onderwerp het meest besproken is binnen de vier engagementthema's.

Meest voorkomende onderwerpen binnen de vier engagementthema's

Thema	Meest voorkomend onderwerp
Milieu	Klimaatverandering
Goed bestuur	Beloningen
Sociaal en ethisch	Mensenrechten
Strategie, risico en communicatie	Bedrijfsstrategie

Portefeuillescan

De in het eerste en tweede kwartaal van 2022 gemaakte portefeuillescans van de aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuilles geven het volgende beeld:

- De portefeuillescores zijn vrijwel identiek aan de benchmark
- CO₂ iets hoger
- ESG-scores gelijk
- ESG-controverses veelal minder

De actieve categorieën geven conform verwachting een divers beeld. De scores hangen hier nauw samen met de stijl van de managers.

Aandelen: Implementatie klimaatbenchmarks (Climate Transition Benchmarks)

In september 2022 is de maatwerk klimaatbenchmark geïmplementeerd voor de passieve aandelenportefeuille wereldwijd large en mid cap. Hiermee zette het pensioenfonds een belangrijke stap op het pad naar verwezenlijking van een CO₂-neutrale portefeuille in 2050. Hiervoor volgt het pensioenfonds de EU-klimaattransitie benchmark, die een reductie van 30% (in 2030) van de CO₂-emissies ten opzichte van 2019 en vervolgens een jaarlijkse daling met 7% van de beleggingsportefeuille voorschrijft voor de hele beleggingsportefeuille. Uit metingen is gebleken dat door de implementatie van de klimaatbenchmark de CO₂-uitstoot gerelateerd aan de wereldwijde large en mid cap aandelenportefeuille is gehalveerd t.o.v. de MSCI World index. Gemeten over het vierde kwartaal van 2022 bedroeg het (unhedged) rendement van de klimaatbenchmark 0,87%, terwijl het unhedged rendement van de MSCI World index 0,89% was. Simulaties met de data van MSCI lieten zien dat de ambities van het fonds voor de hele beleggingsportefeuille zijn te verwezenlijken zonder al te grote

verschillen in de risico- en rendementskarakteristieken. Vervolgens is de commissie beleggingszaken begonnen met de voorbereidingen voor het implementeren van klimaatbenchmarks voor de andere aandelenportefeuilles, te weten low vol, emerging markets en small caps. Voorts wordt gewerkt aan klimaatbenchmarks voor drie obligatieportefeuilles: wereldwijde bedrijfsobligaties, high yield en emerging markets debt.

Investment case voor private infrastructuur

Naar aanleiding van de nieuwe inrichting van de vastgoedportefeuille heeft het pensioenfonds besloten om de categorie private infrastructuur toe te voegen aan de portefeuille, met een strategische doelallocatie van 2% van de totale portefeuille. Daarbij wordt 40% tot 65% belegd in de categorie hernieuwbare energie. Zo geeft het pensioenfonds concreet invulling aan het MVB-beleid. Daarnaast levert private infrastructuur diversificatievoordelen op ten opzichte van de rest van de portefeuille en heeft het een aantrekkelijke risico/rendementsverhouding. Eind 2022 heeft het pensioenfonds het eerste contract getekend met een open-end private infrastructuur fonds. In 2023 zullen naast open-end fondsen ook closed-end fondsen worden toegevoegd. Uiteindelijk is de verwachting dat €200 miljoen wordt geïnvesteerd, hoofdzakelijk in Europa en Noord-Amerika.

Investment case voor SSA Green bonds

Het pensioenfonds heeft in 2022 besloten om de categorie Eurozone staatsobligaties 10-15 AAA-AA te vervangen voor Sovereign, Supranational and Agency (SSA) Green bonds, omdat dit een flinke vergroening van de portefeuille betekent, waarbij het risico nagenoeg gelijk blijft en de diversificatie toeneemt. SSA, supranationals, sovereigns en agencies, is de verzamelnaam van diverse uitgevers van obligaties, die niet de juridische status hebben van een nationale overheid, maar wel daaraan zijn gelieerd. SSA zijn impliciet of expliciet gegarandeerd en hebben daardoor een hoge kredietwaardigheid, vergelijkbaar met die van de nationale overheid die de garantie verschaft. Een groot deel van de SSA markt is groen, waardoor het pensioenfonds met deze categorie invulling kan geven aan haar MVB-beleid. Met een allocatie van 10% van de totale beleggingsportefeuille naar SSA, die als green bonds zijn geclassificeerd, profiteert het fonds van de voordelen en blijft de portefeuille overzichtelijk.

4.2 Financieel beleid

Algemeen

Met ingang van 1 januari 2021 is de pensioenregeling van het pensioenfonds een CDC-regeling.

Premiebeleid en uitgevoerde analyse op het premiebeleid

De pensioenpremie wordt grotendeels betaald door KLM en voor een kleiner deel door de werknemers. De vaste premie is alleen bedoeld voor pensioenopbouw in het kalenderjaar en dus niet voor het inhalen van in het verleden ontstane achterstanden. De vaste premie is inclusief kosten- en risico-opslagen. De arbeidsvoorwaardelijke partijen hebben dit percentage vastgesteld. Jaarlijks voert het pensioenfonds een wettelijke toets uit op de mate waarin deze premie toereikend is.

Als de door de werkgever betaalde vaste premie exclusief termijnopslag, en verhoogd met de deelnemersbijdrage, hoger is dan de kostendekkende premie, zal het pensioenfonds het verschil tussen de betaalde premies en de vastgestelde kostendekkende premies toevoegen aan de premiereserve.

De door het pensioenfonds gestelde ondergrens aan de premiedekkingsgraad is 69%. Als de ex-ante vastgestelde premiedekkingsgraad lager is dan deze gestelde ondergrens, zal het pensioenfonds middelen uit de premiereserve aanwenden om deze ondergrens te bereiken, totdat de premiereserve is uitgeput.

Feitelijke premie

Voor de financiering van de pensioenen wordt uitgegaan van een vaste premie van 25,0% van de premiegrondslag (exclusief opslag termijnbetaling).

De feitelijke premie bevat opslagen voor arbeidsongeschiktheid, wezenpensioen, uitzending en administratiekosten. Deze opslagen bedragen in totaal 2,1%. Het pensioenfonds verhoogt de premie met een deelnemersbijdrage van 1% van de bijdragegrondslag bij verzekering van het facultatief nabestaandenpensioen. De premie wordt ook verhoogd wanneer de deelnemer ervoor kiest het Anw-hiaat mee te verzekeren.

De premie voor de pensioenregeling van de KHS-medewerkers is gelijk aan 20,6% van het jaarsalaris (exclusief opslag termijnbetaling). Het pensioenfonds verhoogt deze premie met een deelnemersbijdrage van 1,6% van de bijdragegrondslag bij verzekering van het facultatief nabestaandenpensioen.

Het volgende overzicht toont de samenstelling van de feitelijke premie en de hoogte van de verschillende premiecomponenten.

Premiecomponenten	KLM-regeling		KHS-regeling		Totaal
	%	Bedrag	%	Bedrag	
Ouderdoms- en nabestaandenpensioen	22,9%	141,1	18,1%	1,5	142,6
Arbeitsongeschiktheidsrisico	1,3%	8,0	1,2%	0,1	8,1
Uitzending buitenland	0,1%	0,6			0,6
Wezenpensioen	0,1%	0,6	0,1%	0,0	0,6
Administratiekosten	0,6%	3,7	1,2%	0,1	3,8
Risicopremie overlijden		6,1		0,1	6,2
Totaal voor risico pensioenfonds	25,0%	160,1	20,6%	1,8	161,9
Premie voor risico deelnemers		0,3			0,3
Totaal		160,4		1,8	162,2

Feitelijke en (gedempte) kostendeekkende premie

In 2022 bedroeg de kostendeekkende premie volgens de Pensioenwet EUR 254,0 miljoen. Bij de vaststelling van deze kostendeekkende premie is rekening gehouden met de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur per 31 december 2021. De gedempte kostendeekkende premie op basis van de Pensioenwet was EUR 156,7 miljoen. Volgens het Besluit financieel toetsingskader pensioenfonds is het mogelijk jaarlijkse schommelingen in de kostendeekkende premie, veroorzaakt door fluctuerende marktrentes, te dempen. Deze zogeheten gedempte kostendeekkende premie stelt het pensioenfonds vast op basis van een verwacht rendement. Eind 2020 is de nieuwe rendementscurve voor een periode van 5 jaar vastgesteld. Bij het vaststellen van de rendementscurve is rekening gehouden met de rentetermijnstructuur per 30 september 2020 en met het ingroeipad voor loon- en prijsinflatie zoals dat op 1 oktober 2020 gold. Het verschil tussen de kostendeekkende en de gedempte kostendeekkende premies wordt voornamelijk veroorzaakt door het verschil in gehanteerde rente.

De premiebedragen in 2022 luiden als volgt:

Premie 2022

(bedragen in miljoenen euro's)

	Kosten- dekkende premie	Gedempte kosten- dekkende premie
Pensioenopbouw voor risico pensioenfondsen	192,2	80,4
Premie voor risico deelnemers	0,3	0,3
Risicopremies overlijden en arbeidsongeschiktheid	13,7	11,8
Opslag voor pensioenuitvoeringskosten	2,0	2,0
Solvabiliteitsopslag	45,8	20,5
Voorwaardelijke toekomstige indexering		41,7
Totaal	254,0	156,7

Indexatie

Het pensioenfonds kent indexatieachterstanden. De tabel hieronder geeft een overzicht van de beoogde indexatie, de feitelijk toegekende indexatie en de cumulatieve indexatieachterstand. Sinds 1 januari 2018 worden de indexcijfers op 2 decimalen afgerond. Vanaf 1 januari 2023 hanteert het pensioenfonds de afgeleide Consumenten Prijsindex voor alle huishoudens voor de indexatie-ambitie van actieve deelnemers.

(in %)

	Actieve deelnemers			Premievrije en pensioen- gerechtigde deelnemers		
	Beoogde index	Feitelijk toegekende index	Cumulatieve achterstand index	Beoogde index	Feitelijk toegekende index	Cumulatieve achterstand index
1 januari 2012	3,0	1,5	1,5	2,3	1,2	1,1
1 januari 2013	0,0	0,0	1,5	2,0	1,0	2,1
1 januari 2014	0,0	0,0	1,5	0,9	0,5	2,5
1 januari 2015	0,0	0,0	1,5	0,7	0,4	2,8
1 januari 2016	0,0	0,0	1,5	0,4	0,0	3,2
1 januari 2017	0,0	0,0	1,5	0,4	0,0	3,6
1 januari 2018	1,00	0,35	2,16	1,30	0,45	4,50
1 januari 2019	1,50	0,80	2,87	1,70	0,91	5,32
1 januari 2020	4,57	0,00	7,57	1,70	0,00	7,11
1 januari 2021	0,00	0,00	7,57	1,10	0,00	8,29
1 januari 2022	0,00	0,00	7,57	3,30	3,30	8,29
1 januari 2023	16,90	11,39	12,90	16,90	11,39	13,64

Solvabiliteitstoets

Met de solvabiliteitstoets bepaalt het pensioenfonds of het voldoende eigen vermogen heeft om risico's te kunnen opvangen. De maatstaf is: het pensioenfonds moet voldoende (eigen) vermogen hebben om de kans op onderdekking binnen een jaar kleiner of gelijk te laten zijn aan 2,5%. Naast het Vereist Eigen Vermogen (VEV) geldt ook een Minimaal Vereist Eigen Vermogen (MVEV). Voor het vaststellen van het VEV gebruikt het fonds de door het bestuur als toereikend vastgestelde standaardtoets. Uit deze toets bleek ultimo 2022 dat de vereiste solvabiliteit op basis van de strategische beleggingsportefeuille EUR 1.936,0 miljoen bedroeg. Het feitelijke eigen vermogen van het pensioenfonds exclusief de bestemmingsreserves eind 2022 was EUR 2.058,3 miljoen. Het feitelijk eigen vermogen lag daarmee

zowel boven de grens van het vereist eigen vermogen als van het minimaal vereist eigen vermogen van EUR 304,7 miljoen.

4.3 Communicatiebeleid

In 2022 heeft het bestuur een strategisch communicatiebeleidskader voor de periode 2022 – 2024 vastgesteld, als uitgangspunt voor de jaarplannen voor de komende jaren. De communicatiestrategie is niet ingrijpend gewijzigd, maar op bepaalde punten aangescherpt. Zo is onze visie op communicatie scherper geformuleerd: 'Onze communicatie moet de deelnemer helpen zelf in actie te komen. Dit doen wij door aan te sluiten bij de belevingswereld en het bieden van goede (online) tools en ondersteuning'. Het fonds wil dit bereiken door nog meer eenvoud en gemak met veel persoonlijke begeleiding, vaardigheden te vergroten en deelnemers te helpen de regie te pakken van eigen pensioen. Onze ondersteuning voor de deelnemers heeft drie bouwstenen:

- De deelnemer (online) als klant bedienen met eenvoudige communicatie
- Activatie en empowerment van de deelnemer
- Zichtbaar & in contact zijn met de deelnemer

Klantbediening

Videobellen als extra ondersteuning

Het fonds is gestart met het aanbieden van videobellen als extra ondersteuning van deelnemers bij vragen over hun pensioen. Deelnemers kunnen via de website een videogesprek inplannen op een zelfgekozen tijdstip. Tijdens dit gesprek kan een medewerker van Pensioenservice eenvoudig meekijken in MijnKLMPensioen en direct de vragen van de deelnemer beantwoorden.

Periodieke check contactgegevens

Het deelnemersportaal is uitgebreid met een periodieke controle van de contactgegevens.

Als deelnemers inloggen krijgen ze eenmalig een melding te zien met de vraag hun contactgegevens te controleren en na te gaan of hun communicatievoorkeuren nog kloppen.

Keuzebegeleiding

Het fonds heeft uitgebreid stilgestaan bij het onderwerp keuzebegeleiding. De vraag is waar het fonds zich wil positioneren op de as tussen informeren en adviseren, hoe het fonds invulling wil geven aan de open norm voor keuzebegeleiding in de Wet toekomst pensioenen en welke dienstverlening daarbij past. Dit thema wordt in 2023 verder uitgewerkt.

Activatie en empowerment

Onderweg naar een nieuwe pensioenregeling

Het fonds is gestart met de communicatie richting deelnemers over de Wet Toekomst Pensioenen en de gevolgen daarvan voor de deelnemers. In 2022 ging de communicatie vooral over de grote lijnen van de nieuwe pensioenregeling, de voorbereidingen erop en de bijbehorende tijdslijn. Er is een landingspagina ingericht op de website met algemene informatie. Ook in andere communicatiemiddelen, zoals Focus, is hier aandacht aan besteed.

Gesprekken op de werkvloer, webinars en bijeenkomsten

Rondom de verzending van het UPO hebben verspreid over meerdere dagen en meerdere locaties van KLM 1-op-1 gesprekken gevoerd met deelnemers. Daarnaast zijn er weer verschillende webinars en bijeenkomsten georganiseerd voor deelnemers. Tijdens deze gesprekken en bijeenkomsten ontvangen deelnemers uitleg over de regeling, de keuzes die ze kunnen maken en hoe ze de Pensioenplanner kunnen gebruiken om zelf aan de slag te gaan.

Zichtbaar & in contact

Kom met ons in contact

Rondom de verzending van het Uniform Pensioenoverzicht 2022 heeft de campagne 'Kom met ons in contact' plaatsgevonden. Deelnemers waarvan geen e-mailadres bij ons bekend was, zijn via een ansichtkaart opgeroepen om dit alsnog te registreren.

Bestuursleden geven kleur aan nieuwsberichten

Om te werken aan het vertrouwen in en een goede reputatie van het pensioenfonds, zetten we bestuursleden in bij de communicatie. In 2022 zijn we in dit kader gestart met het plaatsen van quotes van bestuursleden in nieuwsberichten, bijvoorbeeld bij het indexatiebesluit en de aankondiging van het risicopreferentieonderzoek. Op deze manier krijgen deelnemers een gezicht bij besluiten of acties vanuit het fonds.

Transparantie over verantwoord beleggen

Het fonds heeft ook in 2022 in alle middelen consequent bgecommuniceerd over verantwoord beleggen. Zo is elk kwartaal een stem op een aandeelhoudersvergadering uitgelicht en hebben we aandacht besteed aan de stapsgewijze verduurzaming van de beleggingsportefeuille.

5 GOVERNANCE

5.1 Inrichting van de governance

Het pensioenfonds voert de door de arbeidsvoorwaardelijke partijen overeengekomen pensioenafspraken uit, na toetsing op uitvoerbaarheid, evenwichtige belangenafweging en wettelijke voorschriften.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het prudent beleggen van de pensioengelden, het voeren van een solide financieel beleid, een juiste administratieve uitvoering van de pensioenregeling en effectieve communicatie met belanghebbenden.

Het pensioenfonds heeft een paritair bestuursmodel, waarbij werkgever, actieve deelnemers en gepensioneerden samen het bestuur vormen. Daarbij heeft het pensioenfonds gebruik gemaakt van de mogelijkheid om buiten de pariteit maximaal twee bestuurders met specifieke expertise aan te stellen: één op het gebied van het vermogensbeheer en één op het gebied van het risicomanagement.

Het bestuur bepaalt de strategie van het pensioenfonds en het te voeren beleid, geeft leiding aan de organisatie (inclusief de uitbestede activiteiten) en houdt toezicht op de uitvoering. Risicomanagement is een essentieel onderdeel van de bestuursfunctie. Het bestuur legt verantwoording af aan belanghebbenden via het verantwoordingsorgaan en in het jaarverslag. Het bestuur communiceert periodiek over de financiële positie van het pensioenfonds, het gevoerde beleid en de resultaten van dat beleid.

De werkzaamheden van het bestuur vinden voor een belangrijk deel plaats in vergaderingen van het bestuur en van commissies of werkgroepen. De commissies en werkgroepen bestaan uit bestuursleden. Daarnaast heeft zowel in de Commissie Beleggingszaken als de Communicatiecommissie een externe adviseur zitting.

Het pensioenfonds kent drie sleutelfunctiehouders. De sleutelfunctiehouders nemen geen deel aan beleidsvoorbereiding op het terrein van pensioen- en vermogensbeheer. Op deze wijze kunnen zij hun rol onafhankelijk uitvoeren. Sleutelfunctiehouders kunnen functioneel aanwezig zijn als toehoorder, maar leveren geen actieve bijdrage aan de oordeelsvorming. Wel kunnen zij in commissievergaderingen inbreng hebben vanuit hun eigen aandachtsgebied.

Het risicobeheeroverleg (RBO) vormt de periodieke overlegvorm van de risicobeheerfunctie. In het RBO worden de tweedelijns risicomanagementactiviteiten voorbereid op basis van een beoordeling van het risicoprofiel van het fonds en de jaarplanning. Al naar gelang de onderwerpen die spelen kan het overleg worden uitgebreid met een of meer (externe) materiedeskundigen en/of toehoorder(s) vanuit het bestuur. De RBO's zijn rondom de bestuursvergaderingen georganiseerd. Indien nodig vindt er tussentijds (informele) afstemming plaats tussen betrokkenen.

Wijzigingen in het bestuur

Per 1 september 2022 heeft het bestuur afscheid genomen van Maarten Stienen, bestuurslid namens KLM vanwege zijn benoeming tot COO bij KLM. Momenteel is dit nog een vacature binnen het bestuur. Het bestuur heeft op 12 januari 2023 een voorgenomen besluit genomen om John de Hollander, na een voorbereidende periode als toehoorder, te benoemen als bestuurder. De raad van toezicht heeft vervolgens op 20 februari 2023 de voorgenomen benoeming niet belet. De toetsingsprocedure van DNB loopt op het moment van schrijven nog. Daarnaast is Jeroen van der Put per 1 september 2022 herbenoemd als onafhankelijk bestuurslid vermogensbeheer.

Wijzigingen in de raad van toezicht

Volgens het rooster van aftreden liep de zittingstermijn van Anneke van der Meer af, voorzitter van de raad van toezicht, op 31 december 2022. Zij heeft zich beschikbaar gesteld voor herbenoeming. In december 2022 is zij op bindende voordracht van het verantwoordingsorgaan door het bestuur herbenoemd voor een tweede termijn van vier jaar. DNB heeft deze herbenoeming goedgekeurd.

Robert Croll is per 1 januari 2023 afgetreden als lid van de raad van toezicht. Roeland van Vledder is op bindende voordracht van het verantwoordingsorgaan per 1 januari 2023 door het bestuur benoemd. DNB heeft deze benoeming goedgekeurd.

Afgelopen jaar hebben de sleutelfunctiehouders en –vervullers onder andere de volgende activiteiten opgepakt.

De risicobeheerfunctie: de sleutelfunctiehouder is als toehoorder aanwezig geweest bij vergaderingen van de Commissie Beleggingzaken, Pensioenzaken, Verslaggeving en Kosten, uitbesteding en IT en de werkgroep nieuw pensioenstelsel. Bij bestuursbesluiten met een (mogelijke) substantiële impact op het risicoprofiel van het pensioenfonds schrijft de sleutelfunctiehouder risicobeheer een risico-opinie.

In 2022 zijn risico-opinies gegeven bij de volgende bestuursbesluiten en/of gebeurtenissen:

- indexatiebesluit
- investment case aandelen
- investment case SSA green bonds
- tegenpartijbeleid
- periodieke risicoanalyse Nieuwe Pensioenstelsel.

In 2022 heeft de werkgroep nieuw pensioenstelsel een risicoanalyse opgesteld naar aanleiding van het nieuwe pensioenakkoord. De sleutelfunctiehouder risicobeheer heeft deze voorzien van een risico-opinie. Deze risicoanalyse wordt periodiek herijkt. Ook is er een Systematische Integriteits Risicoanalyse (SIRA) uitgevoerd. Daarnaast zijn de risicotaxonomie en risicobereidheid herijkt van de niet-financiële risico's. In 2023 wordt de risicobereidheid van de strategische en financiële risico's herijkt. In hoofdstuk 7 wordt uitgebreider ingegaan op de risicobeheerfunctie van het fonds.

De actuariële functie: in 2022 heeft de sleutelfunctiehouder in kwartaalrapportages gerapporteerd aan het bestuur over zijn bevindingen. In 2022 heeft de sleutelfunctiehouder actuariael:

- zijn oordeel gegeven over de aangepaste indexatieregeling 2022 en het toeslagbesluit per 1 januari 2023;
- zijn opinie gegeven over de grondslagwijzigingen en de aangepaste kostenvoorziening.

De auditfunctie: de ambitie is om per jaar ten minste twee audits uit te voeren, mede gebaseerd op de risico-inventarisatie van het pensioenfonds en de toezichtagenda van DNB. Het auditplan is voortrollend en kan jaarlijks en tussentijds worden aangepast aan de actualiteit of aan wensen van het bestuur.

In 2022 vonden de volgende interne audit werkzaamheden plaats:

- een audit op het risicobeheer. Deze audit liep door uit 2021. Doel van deze audit was het verschaffen van inzicht in de kwaliteit van de inrichting en invulling van de risicobeheerfunctie en het risicomanagementsysteem binnen het pensioenfonds in opzet, bestaan en werking. De uitkomsten van de audit risicobeheer zijn in 2022 met het bestuur besproken. Het bestuur zal opvolging geven aan de aanbevelingen.
- een (multi-client) audit op de opzet van de beheersing van datakwaliteit bij Blue Sky Group in relatie tot het pensioenfonds. De uitkomsten van de audit zijn in 2022 met het bestuur besproken. Blue Sky Group zal in samenspraak met het bestuur opvolging geven aan de aanbevelingen.
- een audit op fonds-specifieke data. Op basis van een risico analyse is inzicht gegeven in de kwaliteit van de fonds-specifieke data. De uitkomsten van de audit zijn in 2022 met het bestuur besproken. Een vervolgactie is inmiddels uitgevoerd en zal in 2023 met het bestuur besproken worden.
- periodiek bijwonen van en participeren in het multi-client overleg van sleutelfunctiehouders Internal Audit bij Blue Sky Group.

Voor 2023 staan audits gepland naar het datakwaliteitbeleid van het pensioenfonds en de beheersing van cybersecurity en IT risico's.

Verantwoordingsorgaan

Het pensioenfonds heeft een verantwoordingsorgaan ingericht bestaande uit 12 leden.

Het verantwoordingsorgaan heeft als wettelijke taak om desgevraagd of uit eigen beweging het bestuur te adviseren over aangelegenheden die het pensioenfonds betreffen. Naast het geven van advies heeft het verantwoordingsorgaan de taak om een oordeel te vormen over het gevoerde beleid en het handelen van het bestuur en de beleidskeuzes voor de toekomst. Dit gebeurt onder andere aan de hand van het jaarverslag, de jaarrekening en andere informatie, waaronder de bevindingen van de raad van toezicht. Dit oordeel wordt een maal per jaar schriftelijk vastgelegd en opgenomen in het jaarverslag.

Het bestuur bespreekt actuele ontwikkelingen, het beleid en de uitvoering daarvan in gezamenlijke vergaderingen en dialoogbijeenkomsten met het verantwoordingsorgaan (VO) en licht desgevraagd onderwerpen toe in autonome vergaderingen van het VO. In 2022 heeft het bestuur met het VO gesproken over:

- het Nieuwe Pensioen Systeem inclusief risicoanalyse en datakwaliteit;
- zelfevaluatie VO;
- beloningsbeleid
- indexatie;
- opvolging aanbevelingen 2021 vanuit het VO.

Intern toezicht

Sinds 2019 wordt het interne toezicht uitgeoefend door een raad van toezicht, bestaande uit drie onafhankelijke deskundigen. Op grond van wetgeving legt het bestuur bepaalde voorgenomen besluiten ter goedkeuring voor aan de RvT. Maar ook in andere gevallen kan het bestuur de RvT raadplegen of om commentaar vragen.

De RvT heeft, mede op basis van de integrale risico-inventarisatie en de toezichtagenda van DNB, aangegeven het toezicht te willen toespitsen op de volgende onderwerpen:

- nieuw pensioenstelsel
- vermogensbeheer (strategische onderwerpen en uitbesteding)
- governance en functioneren bestuur vanuit drie perspectieven:
 - samenstelling, portefeuilleverdeling en opvolging (langere termijn perspectief)
 - bestuursondersteuning en regievoering
 - board room dynamics

Het toezicht heeft plaatsgevonden op basis van verstrekte documentatie, via overleggen met het voltallige bestuur en via gesprekken in kleiner verband. Na iedere bestuursvergadering geeft de onafhankelijke voorzitter een terugkoppeling aan de voorzitter van de RvT. In 2022 hebben (delegaties van) het bestuur en de RvT diverse keren overlegd over onder andere:

- het toezichtplan 2022
- de toezichtrapportage 2021
- Interactie bestuur en raad van toezicht n.a.v. zelfevaluatie
- toeslagverlening en evenwichtigheid
- datakwaliteit
- NFR en SFH Risicobeheer rapportage
- Opvolging aanbevelingen RvT

De vice-voorzitters hebben met de raad van toezicht de vooruitblik op de tweede helft van 2022 besproken. Leden van de RvT hebben bestuurs-, commissie- en werkgroepvergaderingen bijgewoond, zoals vergaderingen van de commissie verslaggeving waarin de jaarstukken en rapportages van accountant en certificerend actuaris werden behandeld. Het bestuur heeft de inzichten van de RvT, de gegeven feedback en de gesprekken als constructief ervaren.

De RvT heeft verder overleg gevoerd met het VO. In 2022 heeft de RvT met het VO gesproken over:

- toezichtsrapportage 2021;
- toezichtsplan 2022;
- zelfevaluatie RvT;
- zelfevaluatie VO;
- werkplan VO;
- voortgang op werkplan VO en toezichtsthema's RvT;
- evaluatie proces werving en selectie kandidaat RvT.

Bestuurlijke en operationele continuïteit

In 2022 is geen sprake geweest van langdurige ziektes of uitval. Alle bestuursleden hebben aan de bestuurlijke activiteiten kunnen deelnemen. Hierdoor was het niet nodig om beroep te doen op de noodprocedure voor besluitvorming.

Commissies met aandachtsgebieden

Het bestuur heeft in 2022 een start gemaakt met een evaluatie van de commissie waarbij gekeken wordt of aandachtsgebieden binnen de commissies verdeeld kunnen worden. Doel is om expliciet te maken waar welke rollen en verantwoordelijkheden liggen. Dit zal in 2023 verder uitgewerkt worden.

5.2 Geschiktheid en evaluatie

Op grond van de wet moet een bestuur geschikt zijn voor de "uitoefening van het bedrijf van pensioenfonds". Op basis daarvan moeten de individuele bestuurders voldoende kennis hebben, over de juiste vaardigheden en competenties beschikken en blijf geven van professioneel gedrag. Voorafgaande aan hun benoeming toetst DNB bestuursleden hierop. Het pensioenfonds heeft met het geschiktheidsplan en verschillende profielschetsen invulling gegeven aan het geschiktheidsvereiste. De profielschetsen voor bestuursfuncties bevatten de vereiste kennis en ervaring en de verlangde competenties. Daarnaast beschrijft het geschiktheidsplan op welke wijze de geschiktheid verder wordt ontwikkeld en geborgd. Onderdeel van het geschiktheidsplan is een matrix die per bestuurder het geschiktheidsniveau per beleidsterrein aangeeft. Tevens bevat het geschiktheidsplan de opzet van de bestuurlijke evaluatie.

Bestuurlijke zelfevaluatie

Op 6 oktober 2022 heeft de jaarlijkse bestuurlijke zelfevaluatie plaatsgevonden. In de zelfevaluatie stond het functioneren van het bestuur als collectief centraal. Het algemene beeld is dat het goed gaat, de door het bestuur ingezette lijn is doorgezet. Op de beleidsmiddag zijn de volgende thema's besproken: aandachtspunten uit de zelfevaluatie 2021, de evaluatie van het proces rond de IT-architectuur van Blue Sky Group en de continuïteit en geschiktheid van het bestuur. Naar aanleiding van de zelfevaluatie zijn actiepunten geformuleerd die in de loop van 2022 zijn opgepakt, met een doorloop in 2023.

5.3 Uitvoering en uitbesteding

Het pensioenfonds heeft de pensioenuitvoering, het (fiduciaire) vermogensbeheer, de communicatie met belanghebbenden en de bestuurlijke ondersteuning (bestuurssecretariaat, beleidsvoorbereiding en advies) uitbesteed aan Blue Sky Group. De integrale uitbesteding aan deze partij is de uitkomst van een zakelijke afweging, maar heeft tevens een historische context. In 1999 werd de uitbestedingspartij, die tot dat moment deel uitmaakte van KLM N.V., omgevormd tot de zelfstandige onderneming Blue Sky Group. Belangrijk voordeel van deze constructie is dat de uitvoerder bekend is met de context en belangen van het pensioenfonds.

In het gekozen uitvoeringsmodel heeft het pensioenfonds een vertrouwde uitbestedingspartij 'at arms length'. Het pensioenfonds kwalificeert de relatie met Blue Sky Group als een strategisch partnerschap. De keuze voor een strategische partnerrelatie betekent dat het pensioenfonds werkzaamheden in

beginsel voor langere termijn, uitbesteedt aan de partnerorganisatie. Hierbij moet de uitvoeringsorganisatie vanzelfsprekend voldoen aan de gestelde uitgangspunten en selectiecriteria in het uitbestedingsbeleid van het pensioenfonds zoals dat opnieuw is vastgesteld in september 2021. De uitbesteding vindt plaats op basis van overeenkomsten die marktconform zijn qua diensten, service en tarieven.

De langetermijnrelatie laat onverlet dat het bestuur bij nieuwe of gewijzigde uitbesteding steeds afweegt in hoeverre Blue Sky Group de voor de hand liggende uitvoerder is en dat het bestuur de relatie periodiek evalueert. Het strategisch partnerschap vormt voorts onderdeel van de strategiecycclus van het pensioenfonds en wordt in dat kader eveneens periodiek heroverwogen.

Bestuursondersteuning per 1 januari 2023

In 2022 heeft het bestuur drie verschillende modellen voor bestuursondersteuning beoordeeld een bestuursbureau in eigen beheer, uitbesteden aan een derde partij of uitbesteden aan de pensioenuitvoeringsorganisatie. Deze modellen zijn beoordeeld op vier criteria:

- countervailing power
- continuïteit
- zicht op de uitvoeringsorganisatie
- kosten

Het bestuur heeft besloten om de bestuursondersteuning per 1 januari 2023 uit te besteden aan Montae & Partners.

Verzakelijking

De verzakelijking is in 2021 tot uiting gekomen in de herijking van de dienstverleningsovereenkomst vermogensbeheer, waarvoor het pensioenfonds externe juridische ondersteuning heeft ingehuurd. Ondertekening van deze dienstverleningsovereenkomst heeft in 2023 plaatsgevonden. Ook heeft Blue Sky Group in 2021 de product-dienstencatalogus van de verschillende diensten herijkt. Deze is in 2022 betrokken bij het actualiseren van de dienstverleningsovereenkomst voor pensioenbeheer.

Onderdeel van de verzakelijking is ook een periodieke en gestructureerde beoordeling van de performance van de uitvoeringsorganisatie. Jaarlijks wordt de dienstverlening door en de relatie met de uitbestedingspartij beoordeeld. De diepgaande evaluatie waarbij de strategische relatie met een uitbestedingspartij heroverwogen wordt, vindt normaal gesproken elke drie jaar plaats. Voor Blue Sky Group geldt in afwijking daarvan een termijn van vijf jaar.

Onderuitbesteding Blue Sky Group

Blue Sky Group besteedt, binnen de kaders van de dienstverleningsovereenkomst, bepaalde activiteiten of processen uit, zoals de ‘verloning’ van de pensioenuitkeringen, het beheer van de pensioenplanner, de website en het bestuursportaal, de productie van het UPO en IT. Op grond van de dienstverleningsovereenkomst geldt het volgende:

- Voor uitbesteding van de basis pensioenadministratie en de basis financiële administratie is expliciete toestemming van het bestuur vereist.
- Blue Sky Group moet overige uitbestedingen en onderuitbestedingen vooraf gemotiveerd melden, en daarbij ook aangeven of het een materiële uitbesteding betreft die aan DNB gemeld moet worden. Deze verplichting vloeit voort uit IORP II-wetgeving.

Onder andere door middel van de ISAE 3402-rapportage beoordeelt het bestuur of Blue Sky Group voldoende in control is ten aanzien van de uitbestede werkzaamheden.

5.4 Aandeelhouderschap

Het pensioenfonds is, samen met het Pensioenfonds KLM Cabinepersoneel en Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM aandeelhouder van Blue Sky Group. Het pensioenfonds houdt 1/3 deel van de aandelen van Blue Sky Group.

Strategie Blue Sky Group

Eind 2018 ontwikkelde Blue Sky Group de strategische oriëntatie 2025, met een visie en strategie voor de komende jaren. In zijn rol als aandeelhouder werd het pensioenfonds op verschillende momenten bij de strategievorming van zijn uitvoeringsorganisatie betrokken. Na bespreking van de strategische oriëntatie in de aandeelhoudersvergadering oordeelde het bestuur in september 2018 dat de strategie van Blue Sky Group aansluit op de strategie van het pensioenfonds, dat aan de voorwaarden wordt voldaan om de strategische relatie te continueren en dat de werkzaamheden van het pensioenfonds juist worden uitgevoerd, in lijn met de missie, visie, strategie en het beleid van het pensioenfonds. In 2022 is Blue Sky Group gestart met een herijking van haar strategie. Ook hier zullen de aandeelhoudersvergadering en het pensioenfondsbestuur geconsulteerd worden.

5.5 Externe relaties

Het pensioenfonds is lid van de Pensioenfederatie. Functionarissen van de uitvoeringsorganisatie zijn namens het pensioenfonds lid van verschillende commissies van de Pensioenfederatie.

5.6 Gedragsregelingen

Code Pensioenfondsen

Voor het pensioenfonds geldt de Code Pensioenfondsen (Code), die nadere invulling geeft aan de wetgeving voor de besturing van pensioenfondsen. Op grond van de Pensioenwet beschrijft de Code de principes voor goed pensioenfondsbestuur. Hieruit volgt dat pensioenfondsen de Code moeten uitvoeren.

De Code gaat uit van het zogenoemde ‘pas toe of leg uit’-beginsel. Dat betekent dat het pensioenfonds kan afwijken van de normen in de Code, maar deze afwijking dan moet motiveren en toelichten aan belanghebbenden. De Monitoringcommissie Code Pensioenfondsen (Monitoringscommissie), aangesteld door de sector, beoordeelt de naleving van de Code door de pensioenfondsen en rapporteert daarover.

De Code is opgezet aan de hand van acht thema's:

1. vertrouwen waarmaken
2. verantwoordelijkheid nemen
3. integer handelen
4. kwaliteit nastreven
5. zorgvuldig benoemen
6. gepast belonen
7. toezicht houden en inspraak waarborgen
8. transparantie bevorderen

Het karakter van de normen in de Code verschilt. De naleving van sommige normen is duidelijk vast te stellen aan de hand van concrete beleidsdocumenten, publicaties of acties. Veel normen richten zich echter op gedrag en zijn minder eenvoudig objectief aantoonbaar. Naast het uitleggen van eventuele afwijkingen, is de bedoeling dat pensioenfondsen ook rapporteren over de wijze waarop ze invulling geven aan de verschillende normen.

Gemotiveerde afwijkingen

Zorgvuldig benoemen: diversiteit (norm 33)

Het bestuur en VO voldoen niet aan de norm dat er ten minste één persoon jonger dan 40 jaar zitting heeft. Wel wordt voldaan aan de norm diversiteit naar geslacht. De leden van het bestuur worden voorgedragen door KLM, de deelnemers en de pensioengerechtigden. De leden van het VO worden benoemd door de verenigingen van deelnemers en pensioengerechtigden en door KLM. Deze partijen selecteren de kandidaten op basis van functie-informatie van het pensioenfonds. Bij een vacature wordt aandacht besteed aan de diversiteit.

Aandachtspunten

De Code bevat verschillende normen waarvan de naleving in de praktijk moet blijken. Advies van de Monitoringcommissie is om in het bestuursverslag belanghebbenden ook inzicht te geven in de invulling van normen die wel worden nageleefd. Naleving van de Code vormt voor veel normen een integraal onderdeel van de besturing en bedrijfsvoering en blijkt uit de verantwoording daarover in dit verslag. Het betreft passages over onder meer de relatie met arbeidsvoorwaardelijke partijen, de relatie met de uitvoeringsorganisatie, de risicohouding, het communicatiebeleid, de klachtafhandeling, de samenstelling van het bestuur, geschiktheidsbevordering, zelfevaluatie, het beloningsbeleid en maatschappelijk verantwoord beleggen. Het bestuur heeft er daarom voor gekozen deze paragraaf te beperken tot onderwerpen die niet elders al aan de orde komen.

Voor het vaststellen of het beleid draagvlak heeft onder de belanghebbenden is het VO de primaire gesprekspartner van het bestuur. Dat geldt ook voor het beleid ten aanzien van maatschappelijk verantwoord beleggen.

Voor het VO vloeit uit de Code voort dat een periodieke evaluatie van het functioneren invulling moet krijgen. Mede in dat kader stelt het VO een functieprofiel op. Het verantwoordingsorgaan heeft in 2022 een zelfevaluatie uitgevoerd.

Gedragscode

Voor de leden van het bestuur, het VO en de RvT, en enkele aangewezen personen van Blue Sky Group geldt een gedragscode, die belangenverstrengeling - inclusief de schijn daarvan - en ongeoorloofde handelingen moet voorkomen. Door de uitbesteding aan de uitvoeringsorganisatie hebben de leden van bestuur, VO en RvT geen directe betrokkenheid bij het aangaan van zakelijke relaties of (voorgenomen) beleggingstransacties. Ook beschikken zij hierdoor niet over vertrouwelijke marktinformatie. Vanaf 1 januari 2023 geldt de gedragscode ook voor het bestuursbureau.

Het pensioenfonds heeft Holland Van Gijzen Law aangesteld als externe compliance officer, om toe te zien op de naleving van wet- en regelgeving binnen de organisatie.

In 2022 waren er geen situaties die aanleiding gaven tot acties van de compliance officer. Bestuursleden en de leden van het VO en de RvT hebben de jaarlijkse verklaring over de naleving van de gedragscode ondertekend en hun eventuele nevenactiviteiten gemeld. Deze zijn opgenomen in de bijlage Functies en nevenfuncties.

Mede vanuit de Wet op het financieel toezicht (Wft) geldt voor de medewerkers van Blue Sky Group een eigen gedragscode. De code omvat ook een insiderregeling voor het voorkomen van (de schijn van) handel met voorwetenschap. Naast de algemene gedragscode heeft de uitvoeringsorganisatie een code voor internetgebruik en e-mail, een klokkenluidersregeling en een incidentenregeling. De bij het pensioenfonds betrokken medewerkers van Blue Sky Group hebben de naleving van de gedragscode ondertekend.

5.7 Melding onregelmatigheden

In 2022 zijn er 29 incidenten aan het bestuur gerapporteerd op grond van de incidentenprocedure van Blue Sky Group, elk met een eigen impactclassificatie. De impactclassificatie is bepalend voor de wijze van afhandeling, communicatie en rapportage van het incident en of een incident meldingswaardig is richting de toezichthouder. De 29 incidenten zijn onder te verdelen in 4 incidenten met de classificatie 'midden' en 25 incidenten met de classificatie 'laag'. Het gaat hierbij om incidenten die zich bij de uitvoeringsorganisatie voordeden met betrekking tot de dienstverlening aan het pensioenfonds en de deelnemers. Naar aanleiding van de gemelde incidenten is zo nodig de bedrijfsvoering van de uitvoeringsorganisatie aangescherpt.

Er waren in het verslagjaar geen meldingen op basis van de klokkenluidersregeling van het pensioenfonds.

5.8 Privacybeleid

Basis voor het privacybeleid en bijbehorende procedures is de in 2018 in werking getreden Algemene Verordening Gegevensbescherming (AGV). Het bestuur benoemde per 1 maart 2019 Grace Somaroo, werkzaam bij Blue Sky Group, tot privacy officer van het pensioenfonds.

In zijn privacybeleid omschrijft het pensioenfonds aan welke principes het zich houdt, hoe het pensioenfonds omgaat met persoonsgegevens en op welke wijze het voldoet aan de wet- en regelgeving op het gebied van privacy. Het privacybeleid is nader uitgewerkt in een aantal documenten om de bescherming van persoonsgegevens binnen het pensioenfonds te waarborgen. Begin 2023 vond de periodieke actualisering van het privacybeleid van het pensioenfonds voor de periode 2022-2023 plaats. Hierbij zijn de beleidsstukken van het fonds over privacy getoetst aan de geldende privacy wet- en regelgeving, waaronder de Algemene Verordening gegevensbescherming (verder: AVG), de privacywet die in de gehele Europese Unie geldt.

Ieder jaar stelt het bestuur van het pensioenfonds middels de jaarlijkse rapportage van de privacy officer vast of het privacybeleid en de AVG zijn nageleefd. De privacy officer toetst door middel van self assessments, steekproeven en/of audits of de privacy doelstellingen zijn gehaald en/of de benodigde beheersmaatregelen zijn getroffen en/of effectief zijn.

Het pensioenfonds voldoet hiermee aan de verplichting om een interne controle uit te voeren op de naleving van de Gedragslijn. De privacyrapportage over 2022 wordt medio mei 2023 door de privacy officer aan het pensioenfonds verstrekt.

5.9 Beheerst beloningsbeleid

Voor pensioenfondsen is een beloningsbeleid wettelijk verplicht. Doel is onder andere het voorkomen van te grote risico's vanwege beloningselementen, zoals bonussen.

Het beloningsbeleid van het pensioenfonds dient periodiek geëvalueerd te worden. Laatstelijk is dit in 2018 gebeurd. In 2022 heeft het bestuur onder begeleiding van het bureau GPSS een evaluatie uitgevoerd en eind 2022 een voorgenomen besluit geformuleerd m.b.t. aanpassingen in het beleid. Begin 2023 zijn nog enkele aanscherpingen in het beloningbeleid toegevoegd. De belangrijkste voorgenomen aanpassingen zijn:

- voor paritaire bestuurders bezoldiging op basis van het normenkader van de Pensioenfederatie i.p.v. de regeling vacatiegelden van de SER;
- voor de onafhankelijk voorzitter en voor de voorzitter en leden van de RvT een aanpassing van het niveau van de vaste bezoldigingen;
- voor VO leden de introductie van een vaste vergoeding;
- voor alle bezoldigingen een jaarlijkse aanpassing volgens de stijging van de algemene CBS loonindex periode oktober – oktober voorgaand jaar;
- aanpassingen met terugwerkende kracht tot 1 januari 2022 voor alle bezoldigingen met uitzondering van de bezoldiging van de niet-paritaire bestuurders.

De aanpassingen zijn ter advisering voorgelegd aan het VO en ter goedkeuring aan de RvT. Het VO heeft een positief advies gegeven op het gewijzigde beloningsbeleid en de RvT heeft het beloningsbeleid voor de jaren 2022 en 2023 goedgekeurd.

Het pensioenfonds hanteert het volgende beloningsbeleid:

- **Beloning van het pensioenfondsbestuur**

Bestuurders kunnen aanspraak maken op een vergoeding als tegemoetkoming voor de tijd die ze besteden aan het pensioenfonds en de verantwoordelijkheid die ze dragen. Voor de paritaire bestuursleden bedraagt deze tegemoetkoming een vaste vergoeding per jaar. Deze bedragen zijn afgeleid van het normenkader van de Pensioenfederatie met een voltijds loonwaarde en een forfaitaire tijdsbesteding. Er is geen sprake van bonussen of ontslagvergoedingen. De vergoeding van niet-paritaire leden, die op grond van specifieke expertise worden aangetrokken, wordt bepaald op basis van hun daadwerkelijke tijdsbesteding en een marktconform tarief. Als grondslag hanteert het pensioenfonds het salarisniveau van KLM voor senior management (instapniveau executive functies).

Ook bij deze functionarissen is geen sprake van bonussen of ontslagvergoedingen. Verder kunnen bestuursleden aanspraak maken op een vaste onkostenvergoeding van EUR 900 per jaar en hebben ze recht op een vergoeding van de reiskosten voor het bijwonen van pensioenfondsactiviteiten. Voor de vergoeding van de onafhankelijk voorzitter wordt uitgegaan van het normenkader van de Pensioenfederatie met een voltijds loonwaarde en een forfaitaire tijdsbesteding. Er is geen sprake van bonussen of ontslagvergoeding.

De vergoeding van de leden van de raad van toezicht wordt bepaald op basis van de met het fonds overeengekomen forfaitaire tijdsbesteding en een marktconform tarief. Als grondslag hanteert het pensioenfonds het salarisniveau van KLM voor senior management (instapniveau executive functies). Er is geen sprake van bonussen of ontslagvergoeding.

- **Beloning van externe deskundigen**

De vergoeding van externe functionarissen wordt vastgesteld op basis van de overeengekomen forfaitaire tijdsbesteding en een marktconform tarief. De marktconformiteit wordt gewaarborgd door vergelijkend onderzoek. Er is geen sprake van bonussen of ontslagvergoeding.

- **Beloning bij de uitvoeringsorganisatie**

Het pensioenfonds besteedt een belangrijk deel van zijn werkzaamheden uit aan Blue Sky Group, dat op onderdelen van de uitvoering ook gebruik maakt van derden. Het pensioenfonds zorgt ervoor dat het zicht heeft op het beloningsbeleid van Blue Sky Group. Het uitbestedingsbeleid van Blue Sky Group ziet vervolgens toe op het beloningsbeleid van partijen waaraan het werkzaamheden uitbesteedt. Het pensioenfonds hanteert de volgende uitgangspunten voor een prestatiegerichte ('variabele') beloning:

- er is een passende verhouding tussen de vaste en de variabele beloning;
- de variabele beloning staat in redelijke verhouding tot de geleverde prestatie;
- de variabele beloning is niet gerelateerd aan de financiële resultaten van het pensioenfonds.

Het pensioenfonds is met Blue Sky Group overeengekomen dat de uitvoeringsorganisatie informatie verstrekt over haar beloningsbeleid en eventuele wijzigingen daarin. Het beloningsbeleid van Blue Sky Group kent naast een vaste beloning een variabele beloning. De variabele beloning is verbonden aan targets en bedraagt maximaal 10% van het vaste inkomen. Bij een aantal functies is dit maximaal 20%. De variabele beloning staat in redelijke verhouding tot de prestatie en de vaste beloning. De variabele beloning is niet gerelateerd aan de financiële resultaten van het pensioenfonds of de beleggingspools waarin het pensioenfonds participeert. Blue Sky Group voldoet aan de Regeling beheerst beloningsbeleid Wft 2017.

Over 2022 vergoedde het pensioenfonds de volgende vergoedingen:

- Bestuur EUR 459 (2021: EUR 288)
- Externe adviseurs EUR 355 (2021: EUR 250)
- Raad van Toezicht EUR 59 (2021: EUR 26)

Deze bedragen zijn, voor zover van toepassing, inclusief btw.

5.10 Sancties

In 2022 kreeg het pensioenfonds geen boetes of dwangsommen opgelegd. Evenmin was sprake van andere maatregelen, zoals een aanwijzing van de toezichthouder of het aanstellen van een bewindvoerder of curator.

6 KOSTEN

Dit hoofdstuk geeft inzicht in de kosten van het pensioenfonds. Hiervoor hanteert het pensioenfonds de Aanbevelingen Uitvoeringskosten van de Pensioenfederatie. De kosten van het pensioenfonds bestaan uit de kosten voor de pensioenuitvoering, de kosten voor het vermogensbeheer en de transactiekosten van het vermogensbeheer. De kosten van bestuur en financieel beheer worden voor 60% toegerekend aan pensioenuitvoering (kosten per deelnemer) en voor 40% aan vermogensbeheer.

6.1 Kosten pensioenuitvoering

De uitvoeringskosten worden betaald door het pensioenfonds. Een deel van de uitvoeringskosten heeft direct te maken met zichtbare activiteiten. Denk daarbij aan het administreren en uitkeren van de pensioenen, de communicatie met deelnemers, het voorbereiden van vergaderingen en het maken van het jaarverslag. Op deze kosten heeft het bestuur invloed.

Daarnaast zijn er directe kosten die het bestuur niet kan beïnvloeden. Voorbeelden hiervan zijn de kosten van het externe toezicht: de jaarlijkse heffingen, de informatievoorziening aan toezichthouders en de medewerking aan toezichtonderzoeken.

Verder leidt nieuwe wetgeving of keuzes vanuit KLM c.q. sociale partners regelmatig tot wijziging van de pensioenregeling of aanpassingen van processen of procedures. De kosten daarvan kan het pensioenfonds maar beperkt beïnvloeden.

De totale directe kosten (beïnvloedbaar en niet-beïnvloedbaar) bedragen EUR 1.598 duizend, waarvan EUR 945 duizend wordt toegerekend aan pensioenuitvoering.

De volgende tabel geeft de uitvoeringskosten weer, uitgesplitst naar de verschillende functies in het pensioenfonds (bedragen in miljoenen euro's):

	2022	2021
Pensioenadministratie	4,7	4,7
Communicatie en bestuursondersteuning	1,5	1,1
Bestuur en beheer pensioenfonds	0,4	0,2
Extern advies	0,2	0,2
Extern toezicht	0,3	0,3
Overig	0,2	0,1
Totaal	7,3	6,6

De volgende tabel geeft een overzicht van de kosten van de pensioenuitvoering en de kosten per deelnemer. Het pensioenfonds past de Aanbevelingen Uitvoeringskosten van de Pensioenfederatie over de wijze van bepalen van het aantal deelnemers toe. Daaruit volgt dat de gepresenteerde kosten inclusief btw en eventuele eenmalige activiteiten zijn. Deze worden hierna nader toegelicht.

	2022	2021
Kosten pensioenuitvoering (in miljoenen euro's)	7,3	6,6
Gemiddeld aantal actieve deelnemers en pensioen-gerechtigden	23.519	23.532
Pensioenuitvoeringskosten per deelnemer (in euro's)	306	281
Btw pensioenuitvoeringskosten per deelnemer (in euro's)	51	47
Pensioenuitvoeringskosten per deelnemer excl. btw (in euro's)	255	234
Eenmalige pensioenuitvoeringskosten per deelnemer excl. btw (in euro's)	12	23
Reguliere pensioenuitvoeringskosten per deelnemer excl. btw (in euro's)	243	211

Toelichting ontwikkeling uitvoeringskosten

Sinds 1 januari 2017 brengt Blue Sky Group btw in rekening over verschillende uitbestede diensten. Dit leidt tot structureel hogere uitvoeringskosten. In de kosten van de pensioenadministratie van EUR 4,7 miljoen zit EUR 812 duizend btw. In de andere kosten die worden toegerekend aan pensioenuitvoering van EUR 2,3 miljoen zit EUR 384 duizend btw. In totaal is dit EUR 1,2 miljoen btw, oftewel EUR 51 per deelnemer. Zonder btw zouden de kosten per deelnemer EUR 248 bedragen.

Het pensioenfonds is in 2017 een bezwaar- beroepsprocedure gestart tegen de btw die over uitvoeringskosten in rekening wordt gebracht. Het geschil is op 11 april 2022 in eerste aanleg door de Rechtbank afgewezen. Het pensioenfonds heeft de procedure in hoger beroep voortgezet. Daarnaast heeft uitvoeringsorganisatie Blue Sky Group in 2022 een bezwaarprocedure bij de Belastingdienst gestart om een btw-vrijstelling toe te mogen passen op de dienstverlening aan het pensioenfonds.

Eenmalige kosten

De totale kosten van de pensioenadministratie van EUR 4,7 miljoen (2021: EUR 4,7 miljoen) bevatten eenmalige kosten van EUR 351 duizend (2021: 605 duizend). De andere kosten die worden toegerekend aan pensioenuitvoering van EUR 2,3 miljoen (2021: EUR 1,9 miljoen) bevatten EUR 15 per deelnemer (2021: EUR 23 per deelnemer) eenmalige kosten voor met name pensioenakkoord.

6.2 Kosten vermogensbeheer

De volgende factoren bepalen in belangrijke mate de hoogte van de vermogensbeheerkosten:

- beleggingsmix
- schaalgrootte
- mate van actief of passief beheer
- mate van directe of indirecte beleggingen

Bij de besluitvorming over de beleggingsmix houdt het pensioenfonds wel rekening met de kosten, maar deze zijn daarvoor niet doorslaggevend. Het pensioenfonds kan schaalvoordelen realiseren door de beleggingsportefeuille met die van Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM, Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel en een aantal andere, kleinere partijen, samen te voegen in beleggingsfondsen (pools). Binnen de beleggingsportefeuille is sprake van zowel actief als passief beheer. De mate van actief beheer of passief beheer is stuurbaar. Verreweg het grootste deel van de beleggingsportefeuille bestaat uit directe beleggingen, vooral beursgenoteerde aandelen en beursgenoteerde obligaties. De portefeuilles

niet-beursgenoteerd vastgoed, niet-beursgenoteerde aandelen (private equity) en hypothecaire leningen betreffen indirecte beleggingen (fund-of-fundstructuren). Een klein deel van de portefeuilles beursgenoteerd vastgoed en beursgenoteerde aandelen bestaat eveneens uit indirecte beleggingen.

De kosten van vermogensbeheer worden berekend op basis van het zogenoemde look-through-principe. Dit wil zeggen dat de vermogensbeheerkosten van alle onderliggende structuren inzichtelijk worden gemaakt. Naast de aan het pensioenfonds in rekening gebrachte kosten wordt dus ook het aandeel in de onderliggende vermogensbeheerkosten van beleggingsfondsen in aanmerking genomen.

De door de operationele managers in rekening gebrachte beheervergoedingen vormen de belangrijkste kostencategorie. Verreweg het grootste deel hiervan betreft een vaste fee op basis van het beheerde vermogen en is dus onafhankelijk van de prestatie van de vermogensbeheerder. Een klein deel van de beheervergoeding is wel prestatieafhankelijk. Andere vermogensbeheerkosten zijn onder meer kosten van fiduciair beheer, bewaarloon van de custodian, advieskosten, controlekosten, toezichtkosten, kosten van securities lending en (toegerekende) kosten van bestuur en financieel beheer.

De kosten voor vermogensbeheer bedroegen in 2022 in totaal EUR 42,4 miljoen (2021: EUR 47,3 miljoen).

	2022	2021
Vergoeding operationeel vermogensbeheer	30,9	33,4
Vergoeding fiduciair vermogensbeheer (Blue Sky Group)	7,4	8,9
Overig	4,1	5,0
Totaal	42,4	47,3

In 2022 was het gemiddeld belegd vermogen ruim 5% lager dan het jaar daarvoor. Hierdoor zijn ook de absolute vermogensbeheerkosten lager. Daarnaast wordt de daling van de kosten veroorzaakt door een verlaging van de incidentele prestatievergoedingen in met name de liquide beursgenoteerde aandelen. Ten slotte zijn de kosten voor uitvoering en overige kosten gedaald.

In het volgende overzicht zijn de kosten vermogensbeheer per beleggingscategorie en gerelateerd aan het gemiddeld belegd vermogen weergegeven (bedragen in miljoenen euro's):

	Gemiddeld belegd vermogen	Beheer- vergoeding	Prestatie- afhankelijk	Overig	Totaal kosten	Relatief (%)
2022						
Vastgoed						
Beursgenoteerd	474	0,1	0	0,5	0,6	0,12
Niet-beursgenoteerd	1.007	7,1	4,2	1,1	12,4	1,23
Totaal	1.481	7,2	4,2	1,6	13,0	0,88
Aandelen						
Beursgenoteerd	3.203	4,2	-0,3	4,3	8,2	0,26
Niet-beursgenoteerd	687	6,0	2,1	0,6	8,7	1,27
Totaal	3.890	10,2	1,8	4,9	16,9	0,43
Vastrentende waarden						
Beursgenoteerd	3.617	1,9	-	3,4	5,3	0,15
Onderhands	1.146	5,6	-	1,6	7,2	0,62
Totaal	4.763	7,5	-	5,0	12,5	0,26
Totaal	10.134	24,9	6,0	11,5	42,4	0,42

	Gemiddeld belegd vermogen	Beheer- vergoeding	Prestatie- afhankelijk	Overig	Totaal kosten	Relatief (%)
2021						
Vastgoed						
Beursgenoteerd	486	0,2	–	0,6	0,8	0,14
Niet-beursgenoteerd	699	6,9	4,2	0,9	12,0	1,72
Totaal	1.185	7,1	4,2	1,5	12,8	1,07
Aandelen						
Beursgenoteerd	4.045	4,9	3,3	5,5	13,7	0,33
Niet-beursgenoteerd	438	6,0	1,0	1,3	8,3	1,89
Totaal	4.483	10,9	4,3	6,8	22,0	0,48
Vastrentende waarden						
Beursgenoteerd	3.798	2,0	–	3,8	5,8	0,14
Onderhands	1.244	4,9	–	1,8	6,7	0,54
Totaal	5.042	6,9	–	5,6	12,5	0,23
Totaal	10.710	24,9	8,5	13,9	47,3	0,44

De vermogensbeheerkosten zijn ten opzichte van vorig jaar met 2 basispunten gedaald.

De prestatievergoedingen daalden met 2 basispunten, vanwege achterblijven van goede relatieve rendementen op enkele actieve fondsen bij voornamelijk beursgenoteerde aandelen. De overige kosten, waaronder de vergoeding voor fiduciair beheer, daalden met 2 basispunten. De kosten voor externe vermogensbeheerders stegen met 2 basispunten.

6.3 Transactiekosten

De transactiekosten worden eveneens berekend op basis van het look-through-principe. Dit wil zeggen dat in geval van beleggingsfondsen, behalve de in- en uitstapvergoedingen, ook het aandeel in de door de beleggingsfondsen gemaakte aan- en verkoopkosten in aanmerking wordt genomen. Bij fund-offundstructuren worden de in- en uitstapvergoedingen hierin begrepen. De berekende kosten worden verlaagd met het aandeel in de in- en uitstapvergoedingen van de beleggingsfondsen, die voor het beleggingsfonds immers opbrengsten vormen.

De transactiekosten bedroegen in totaal EUR 10,6 miljoen (2021: EUR 13 miljoen):

	2022			2021		
	Gemiddeld belegd vermogen	Kosten	Relatief (%)	Gemiddeld belegd vermogen	Kosten	Relatief (%)
Vastgoed	1.481	0,2	0,02	1.185	0,8	0,07
Aandelen	3.890	4,6	0,10	4.483	5,7	0,13
Vastrentende waarden	4.763	4,7	0,09	5.042	6,0	0,12
Totaal excl. derivaten	10.134	9,5	0,09	10.710	12,5	0,12
Derivaten		1,1	0,00		0,5	0,00
Totaal	10.134	10,6	0,10	10.710	13,0	0,12

De transactiekosten daalden ten opzichte van 2021 met 0,02%. Het pensioenfonds heeft in 2022 minder in de markt gehandeld dan in 2021. Daarnaast waren er minder toe- en uittredingen in de beleggingsfondsen. Ten opzichte van 2021 bespaarde het fonds hierop 3 basispunten. Het fonds heeft wel meer in derivaten gehandeld, voornamelijk voor de afdekking van het renterisico. Dit kostte het fonds 1 basispunt extra ten opzichte van vorig jaar.

6.4 Vergelijking kosten pensioenuitvoering en vermogensbeheer met andere pensioenfondsen

Kosten van pensioenfondsen zijn van grote maatschappelijke betekenis

Kosten van pensioenfondsen zijn van grote maatschappelijke betekenis: een lager kostenniveau leidt tot een hoger collectief pensioenvermogen bij een gelijkblijvend rendements- en risicoprofiel. Het is dus van belang dat de kosten voor een pensioenfonds inzichtelijk zijn, bijvoorbeeld door deze te vergelijken met de kosten van andere, vergelijkbare, pensioenfondsen.

Vergelijking kosten met andere pensioenfondsen: benchmarking

Een benchmarkcijfer is de meest eenvoudige manier waarop de kosten in context kunnen worden gezet, waarbij rekening wordt gehouden met de specifieke kenmerken van het pensioenfonds en het beleggingsbeleid. Hiertoe is een gespecialiseerd onderzoek nodig.

Het pensioenfonds heeft in 2022 niet aan een dergelijk onderzoek meegedaan. Om toch een beeld te krijgen van de hoogte van de pensioenuitvoeringskosten en vermogensbeheerkosten, wordt gebruik gemaakt van de inzichten uit het rapport "Werk in uitvoering bij pensioenfondsen 2022. Inzicht in de pensioenbeheer-, vermogensbeheer- en transactiekosten van Nederlandse pensioenfondsen" van Bell pension consultants & actuaries van 6 oktober 2022 (hierna: Bell-benchmark). Dit rapport geeft een kader voor de beoordeling van de vermogensbeheerkosten in 2021.

Resultaten van de vergelijking

In de volgende tabel staan de uitkomsten van de vergelijking. Het gemiddeld aantal deelnemers (waarbij alleen actieven en pensioengerechtigden worden meegenomen) eind 2022 bedraagt 32.906. Hiermee kwalificeert het fonds als middelgroot (10.000 - 100.000). Met een gemiddeld belegd vermogen van

EUR 10,1 miljard kwalificeert het fonds op de grens van middelgroot (EUR 1 miljard - 10 miljard) en groot (EUR 10 miljard – EUR 100 miljard).

De pensioenuitvoeringskosten worden aangegeven in euro's per deelnemer. De vermogensbeheerkosten en transactiekosten worden aangegeven als percentage van het gemiddeld belegd vermogen.

	Algemeen Pensioen- fonds KLM (2022)	Algemeen Pensioen- fonds KLM (2021)	Bell-benchmark (2021)
Kosten			
Pensioenuitvoeringskosten	299	281	188 (middelgroot) – 372 (klein)
Vermogensbeheerkosten	0,42%	0,44%	0,40% (middelgroot) – 0,55% (groot)
Transactiekosten	0,10%	0,12%	0,08%

Toelichting:

Gezien de spreiding van zowel de categorieën als de uitkomsten worden de pensioenuitvoeringskosten vergeleken met de categorie middelgroot en de categorie daaronder (tussen 1.000 en 10.000 deelnemers). De pensioenuitvoeringskosten voor middelgrote pensioenfondsen bedragen EUR 188 per deelnemers; voor kleinere pensioenfondsen (tot 10.000 deelnemers) is dit EUR 372. In 2022 bedroegen de kosten per deelnemer, inclusief eenmalige activiteiten en btw, EUR 299 (2021: EUR 281). Exclusief btw bedroegen de kosten EUR 248 per deelnemer (2021: EUR 234).

De vermogensbeheerkosten en de transactiekosten zijn in lijn met het gemiddelde voor de categorie middelgroot.

6.5 Verhouding rendement en kosten

Het volgende overzicht geeft een indicatie van de verhouding tussen het totaalrendement en zowel de vermogensbeheerkosten als de transactiekosten:

(In %)		
	2022	2021
Bruto totaalrendement	-16,3	11,1
Kosten vermogensbeheer	-0,4	-0,4
• Vergoeding operationeel vermogensbeheer	-0,3	-0,3
• Vergoeding fiduciair vermogensbeheer	-0,1	-0,1
Transactiekosten	-0,1	-0,1
Netto totaalrendement	-16,8	10,6
Vergoeding fiduciair vermogensbeheer	0,1	0,1
Netto totaalrendement excl. Vergoeding fiduciair vermogensbeheer	-16,9	10,7

In het vorige overzicht zijn de kosten voor vermogensbeheer opgesplitst in een vergoeding voor operationeel beheer en een vergoeding voor fiduciair beheer. Laatstgenoemde vergoeding wordt bij het nettorendement opgeteld om aan te sluiten bij de kerncijfers van het pensioenfonds, zoals weergegeven in het begin van dit jaarverslag.

7 RISICOMANAGEMENT

7.1 Strategie en beleid

Inleiding

Het bestuur is verantwoordelijk voor de risicomanagementorganisatie en de beheersing van de risico's waaraan het pensioenfonds is blootgesteld. Het pensioenfonds gaat op een integrale wijze om met risicomanagement.

Integraal risicomanagement (IRM) betekent voor het pensioenfonds dat het risicomanagement direct verband houdt met de missie, visie en strategie van het pensioenfonds en dat risico's in onderlinge samenhang worden beschouwd en beheerst.

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de vier stappen in de risicobeheercyclus:

- stap 1: opstellen strategie en beleid van de risicobeheercyclus
- stap 2: risico-identificatie en risicobeheersing;
- stap 3: monitoren en rapporteren;
- stap 4: evalueren en bijsturen.

In deze paragraaf wordt stil gestaan bij de eerste stap, die betrekking heeft op de belangrijkste aspecten van de inrichting van het integraal risicomanagementbeleid, zoals de risicostrategie, de risicotaxonomie, de risicobereidheid en de risico-governance van het pensioenfonds.

Paragraaf 7.2 behandelt achtereenvolgens de volgende drie stappen uit de risicobeheercyclus. Paragraaf 7.3 gaat vervolgens in op de belangrijkste ontwikkelingen van het afgelopen jaar op het gebied van risicomanagement en de speerpunten voor 2023.

Risicostrategie

De missie, visie en strategie en de hiermee verband houdende doelstellingen van het pensioenfonds bepalen op een hoger niveau zowel kwalitatief als kwantitatief, al dan niet aan de hand van (groepen van) doelstellingen de risicobereidheid van het pensioenfonds. De risicobereidheid op pensioenfondsniveau is richtinggevend voor het risicobeleid en de risicobereidheid per geïdentificeerd risico van het pensioenfonds.

Het pensioenfonds leidt uit zijn missie en visie de strategische doelstellingen af. Het bereiken van deze doelstellingen betekent enerzijds het nemen van risico's om kansen te benutten. En anderzijds vormen risico's bedreigingen voor strategische doelstellingen, die zo goed mogelijk moeten worden beperkt of beheerst. Deze risico's moeten worden geïdentificeerd, beoordeeld en door het treffen van beheersmaatregelen geheel of gedeeltelijk worden gemitigeerd.

Het pensioenfonds heeft het integraal risicomanagement ingericht volgens de richtlijnen van toezichthouder DNB en artikel 143 Pensioenwet ('een pensioenfonds richt zijn organisatie zodanig in dat deze een beheerste en integere bedrijfsvoering waarborgt'). Daarnaast gaat het pensioenfonds uit van de beginselen van het COSO ERM-raamwerk (ERM: Enterprise Risk Management) voor het beoordelen en inrichten van risicomanagement, ISO-kwaliteitseisen en best practices.

Risicotaxonomie

Voor de integrale beheersing van de voor het fonds relevante risico's worden deze risico's ieder kwartaal integraal gerapporteerd aan en besproken door het bestuur. Deze rapportage is gebaseerd op de risicodomeinen (strategisch, financieel en niet-financieel) die het pensioenfonds heeft geïdentificeerd, met de eraan gelieerde onderliggende risico's. Deze indeling wordt aangeduid als de risicotaxonomie en het pensioenfonds hanteert deze set van risico's als basis voor het vaststellen van zijn risicoprofiel.

De risicodomeinen zijn als volgt ingedeeld:

- De strategische risico's hebben betrekking op de strategie van het pensioenfonds en haar directe omgeving.
- De financiële risico's zijn de risico's die van invloed zijn op de financiële situatie. Financiële risico's zijn te kwantificeren op basis van eigen normen en FTK eisen.
- Niet-financiële risico's zijn de risico's die de operationele bedrijfsvoering in gevaar brengen. Niet-financiële risico's zijn deels te kwantificeren en deels kwalitatief te normeren. Binnen de categorie niet-financiële risico's is er speciale aandacht voor subrisico's die te maken hebben met integriteit. Het gaat daarbij om risico's die impact kunnen hebben op de financiële situatie als de reputatie impact en daarmee het voortbestaan van het pensioenfonds in gevaar brengen. Integriteitsrisico's zijn kwalitatief te normeren.

Hierna worden de risico's nader toegelicht.

Strategische risico's

Voor strategische risico's hanteert het pensioenfonds de volgende indeling:

1. **Afhankelijkheidsrisico:** het risico dat de ontwikkelingen bij en de invloed van bij het pensioenfonds betrokken partijen resulteren in conflicterende belangen met het pensioenfonds en/of beïnvloeding van de financiële positie van het pensioenfonds. Het risico kan bijvoorbeeld optreden als het pensioenfonds bij nieuwe ontwikkelingen onvoldoende implementatietijd krijgt als gevolg van langdurige besluitvorming van het AVO, als leden van pensioenfondsgremia zich meer/te veel laten leiden door de belangen van de eigen achterban of als het pensioenfonds beschikt over onvoldoende expertise waardoor het te afhankelijk wordt van de uitvoeringsorganisatie of adviseurs.
2. **Politiek/concurrentie/omgevingsrisico:** het politiek/omgevingsrisico betreft het risico van veranderingen van buiten het pensioenfonds (zoals economie, beursklimaat, loon- en/of koopkrachtontwikkeling, maatschappij, politiek en/of technologie) die van negatieve invloed zijn op het pensioenfonds. Het concurrentierisico treedt op als de concurrentie- en marktpositie van het pensioenfonds wordt beïnvloed als gevolg van activiteiten, acties en/of besluiten van (nieuwe) concurrenten. Het risico hierbij is dat de basis en het draagvlak van het pensioenfonds daardoor bedreigd wordt door groei-ambities van andere partijen.
3. **Strategisch implementatierisico:** het risico dat het pensioenfonds niet snel genoeg kan inspelen op veranderingen in de omgeving en/of veranderende eisen door de toezichhouders en wetgeving. Dit kan ontstaan door beperkte verandercapaciteit bij (onder)uitbestedingspartijen, onvoldoende capaciteit bij bestuursleden en beperkte mogelijkheden voor kostenbeheersing.
4. **Reputatierisico:** het risico dat de marktpositie van het pensioenfonds verslechtert als gevolg van een negatief imago van het pensioenfonds bij belanghebbenden, tegenpartijen en/of regelgevende instanties. Ook kan de reputatie van het pensioenfonds of het vertrouwen van (potentiële) deelnemers in het pensioenfonds geschaad worden door negatieve berichtgeving in de (sociale) media.
5. **ESG-risico:** het risico op negatieve gevolgen voor de reputatie van het pensioenfonds doordat het pensioenfonds niet (voldoende) in staat is haar doelstellingen op gebied van ESG (de specifieke SDG's die het daarin heeft benoemd) te realiseren. Het risico kan optreden wanneer het beleggingsbeleid van het pensioenfonds negatieve gevolgen heeft voor mens, milieu of samenleving. Het financieel ESG-risico manifesteert zich – en vertaalt zich binnen het pensioenfonds – naar renterisico, inflatierisico, aandelen- en vastgoedrisico, kredietrisico, valutarisico en concentratierisico en is daarom niet als apart risico in de taxonomie van het pensioenfonds opgenomen.

6. **Governance risico:** het risico dat zich voordoet bij ondoelmatige of falende processen bij besluitvorming door het bestuur. Een kwalitatief goed ingerichte governance is een mechanisme om risico's te verminderen en naleving te garanderen door validatie en beheer van informatie, informatiebronnen en de verwerking daarvan.

Financiële risico's

Voor financiële risico's hanteert het pensioenfonds de volgende indeling:

7. **Rente/matching risico:** het risico dat rentebewegingen leiden tot ongewenste effecten op de financiële positie van het pensioenfonds, als gevolg van ontoereikende afstemming tussen de beleggingen en de verplichtingen op het gebied van rentelooptijden en rentevoet. Dit kan onder andere worden veroorzaakt door een niet-parallelle verschuiving van de rentecurve.
8. **Inflatierisico:** het risico dat de werkelijke inflatie (sterk) hoger uitvalt dan verwacht en/of dat de inflatieverwachting (sterk) stijgt, waardoor de ambitiedoelstelling van het pensioenfonds in gevaar komt. Het streven naar een waardevast (reëel) pensioen geeft een risico dat de verandering van de pensioenvoorzieningen als gevolg van inflatie niet gecompenseerd wordt door een waardeverandering van de beleggingen.
9. **Aandelen- en vastgoedrisico (prijsvolatiliteit):** het risico dat veranderingen in marktprijzen van beleggingen een negatieve invloed hebben op het rendement van de portefeuille van het pensioenfonds.
10. **Kredietrisico:** het risico dat een belegging in waarde daalt doordat een tegenpartij de contractuele verplichtingen niet kan nakomen, kredietwaardigheid verliest of failliet gaat.
11. **Valutarisico:** Dit risico treedt op als de waarde van de beleggingen in vreemde valuta verslechtert als gevolg van veranderingen in valutakoersen. De kans dat de wisselkoers van vreemde valuta verslechtert ten opzichte van de euro betekent een risico voor een pensioenfonds omdat de verplichtingen veelal in euro luiden en de bezittingen (deels) in vreemde valuta.
12. **Actief beheer risico:** dit betreft de ruimte om bij de uitvoering van het beleggingsbeleid af te wijken van de strategisch nagestreefde portefeuille. De mate van actief beheer wordt doorgaans bepaald aan de hand van de tracking error ten opzichte van de voor de (deel)portefeuille vastgelegde benchmark.
13. **Liquiditeitsrisico:** het risico dat het pensioenfonds onvoldoende liquide middelen heeft om op korte termijn aan zijn verplichtingen (het uitbetalen van pensioenuitkeringen en/of financieringsverplichtingen vanuit beleggingen) te voldoen. Dit kan gebeuren wanneer de vraag naar liquide middelen groter is dan de aanwezige allocatie naar liquide beleggingen. Het pensioenfonds kan in dit geval niet vrij over de middelen beschikken, of slechts door ze tegen een fors lagere prijs te verkopen dan waarvoor ze gewaardeerd worden.
14. **Tegenpartijrisico:** een specifieke vorm van kredietrisico waarbij het pensioenfonds verlies kan leiden doordat een tegenpartij niet aan zijn verplichtingen kan voldoen.
15. **Concentratierisico:** het risico dat, als gevolg van ontoereikende diversificatie binnen de portefeuille, een bepaalde ontwikkeling of gebeurtenis een bovengemiddeld effect heeft op de waarde van de portefeuille.

16. **Langlevenrisico (verzekeringstechnisch):** het risico op een ongunstige verandering in de waarde van de technische voorziening door inadequate aannames over de vaststelling van de technische voorzieningen. Het belangrijkste verzekeringstechnische risico is het langlevenrisico. Dit is het risico dat deelnemers langer leven dan de verwachting op basis van de actuariële grondslagen.
17. **Actuariële premie risico:** het risico dat de dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt uitgehold, omdat de feitelijke premie in negatieve zin afwijkt van de zuivere kostendekkende premie met als gevolg een premiedekkingsgraad die lager is dan de actuele dekkingsgraad, waardoor er aanspraken met verlies worden ingekocht.

Niet-financiële risico's

Bij deze risico's is er geen rechtstreekse relatie tussen deze risico's en de financiële positie van het pensioenfonds, maar het betekent niet dat deze risico's geen financiële schade kunnen veroorzaken bij het pensioenfonds. Het pensioenfonds onderscheidt de volgende niet-financiële risico's:

18. **Uitbestedingsrisico:** het risico dat de continuïteit, integriteit en/of kwaliteit van uitbestede werkzaamheden wordt geschaad. Het pensioenfonds besteedt de pensioenuitvoering, de bestuursondersteuning en het vermogensbeheer uit aan Blue Sky Group. Het uitbestedingsrisico van het pensioenfonds is vooral het risico dat de uitvoeringsorganisatie niet handelt volgens het verstrekte mandaat.
19. **IT-risico:** het risico dat bedrijfsprocessen en informatievoorziening onvoldoende integer, continu, wendbaar en/of beveiligd worden ondersteund door IT.
20. **Datakwaliteit:** het risico dat de kwaliteit van de data van het pensioenfonds, in termen van juistheid, volledigheid en tijdigheid van beschikbaarheid, onvoldoende is voor het uiteindelijke gebruiksdoel. Dit betekent dat data betrouwbaar genoeg moeten zijn om er conclusies aan te kunnen verbinden
21. **Juridisch risico:** het risico dat (veranderingen in) wet- en regelgeving negatieve gevolgen hebben voor het pensioenfonds. Dit kan gebeuren wanneer interne en/of externe richtlijnen en regelgeving niet worden nageleefd, of wanneer contractuele bepalingen niet (correct) zijn vastgelegd of gedocumenteerd. Een belangrijk onderdeel van juridisch risico is het compliancerisico. Dat is het risico dat het pensioenfonds zich niet aan wet- en regelgeving en of aan de eigen voorgeschreven regels en procedures van het pensioenfonds houdt, met materieel, financieel of reputatieverlies als gevolg.
22. **Privacy risico:** het risico op onvoldoende bescherming van persoonsgegevens van deelnemers en/of belanghebbenden waardoor het pensioenfonds niet voldoet aan de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG). Dit kan een negatieve impact hebben op reputatie en leiden tot een aanwijzing of boete van de externe toezichthouder.
23. **Integriteitsrisico:** het risico dat het pensioenfonds niet integer handelt. Het integriteitsrisico kent een serie subrisico's die in het IRM-beleid nader worden toegelicht. Een van deze sub-risico's is het frauderisico. Het frauderisico wordt beschouwd als onderdeel van de SIRA, de Systematische Integriteits Risicoanalyse, De SIRA is in 2022 uitgevoerd. Als onderdeel van het frauderisico heeft het pensioenfonds een set aan beheersmaatregelen vastgesteld die wel ten minste jaarlijks wordt getoetst.

Risicobereidheid

De risicobereidheid is de mate van risico die het pensioenfonds wenst te nemen om zijn doelstellingen te realiseren. De risicobereidheid wordt onder meer uitgedrukt in een zogenoemde 5-puntsschaal. Deze bepaalt wat het pensioenfonds op basis van zijn risicoperceptie al dan niet gaat doen (risk respons):

Figuur: 5-puntsschaal risicobereidheid

Risicobereidheid	
1	Volledig risico afwijzend
2	Risico-avers
3	Risico-neutraal
4	Risicotolerant
5	Gemaximeerd

In de hierna volgende tabel is de risicobereidheid per risicocategorie uit de risicotaxonomie afgebeeld, zoals het algemeen bestuur van het pensioenfonds die heeft vastgesteld. Vervolgens worden de risico's uit de risicotaxonomie nader toegelicht.

Figuur: risicobereidheid op basis van de risicotaxonomie

		Risicobereidheid				
		1	2	3	4	5
		Volledig risico afwijzend	Risico-avers	Risico-neutraal	Risicotolerant	Risicozoekend
Strategisch	Risicobereidheid	1	2	3	4	5
	1 Afhankelijkheidsrisico			●		
	2 Politiek/concurrentie en omgevingsrisico			●		
	3 Strategische implementatie		●			
	4 Reputatierisico		●			
	5 Governance risico		●			
Financieel	6 ESG-risico		●			
	7 Rente/matching risico					●
	8 Inflatierisico					●
	9 Aandelen- en vastgoedrisico (prijsvolatilititeit)					●
	10 Kredietrisico					●
	11 Valutarisico			●		
	12 Actief beheer risico		●			
	13 Liquiditeitsrisico	●				
	14 Tegenpartijrisico		●			
	15 Concentratie		●			
Niet-financieel	16 Langleven risico (verzekeringstechnisch)		●			
	17 Actuariële premie risico			●		
	18 Uitbestedingsrisico		●			
	19 IT-risico		●			
	20 Datakwaliteit		●			
	21 Juridisch risico		●			
	22 Privacy risico		●			
	23 Integriteitsrisico	●				

Risicogovernance

Om IRM te laten slagen, moet ook de risicogovernance als een van de bouwstenen van risicomanagement in orde zijn. Bij IRM zijn het bestuur, de sleutelfunctiehouder en vervuller risicobeheer, het risicobeheeroverleg (RBO) en overige fondsorganen betrokken.

Daarnaast moet ook het systeem van 'checks and balances' kloppen. Voldoende functiescheiding (zie ook 'Lines of defence risk management') moet voorkomen dat een orgaan van het pensioenfonds zichzelf controleert. Aan de andere kant speelt proportionaliteit een rol. De werkverdeling binnen het pensioenfonds moet praktisch uitvoerbaar zijn, gelet op de omvang van het bestuur, de aanwezigheid

van andere (al dan niet verplichte) fondsorganen en de vereiste tijdsbesteding die aan functies kan en mag worden gekoppeld.

De risicogovernance is als volgt ingericht:

- Het bestuur is eindverantwoordelijk en stelt de doelstellingen en de risicobereidheid vast. Op basis hiervan voert het pensioenfonds zijn risicomanagement uit. Voor de geïdentificeerde risico's treft het bestuur beheersmaatregelen. Het bestuur is en blijft 'eigenaar' van en eindverantwoordelijk voor de (integrale) risicobeheersing.
- Het pensioenfonds heeft een bestuurslid aangesteld voor het uitoefenen van de rol van sleutelfunctiehouder risicobeheer (SFH). De risicobeheerfunctie wordt gecomplementeerd met een sleutelfunctie vervuller (SFV). De rol van sleutelfunctie vervuller was tot eind 2022 uitbesteed aan Blue Sky Group. Met ingang van 2023 is deze uitbesteding extern ondergebracht, waarmee de onafhankelijkheid van de risicofunctie verder versterkt is. De risicobeheerfunctie heeft als taak het risicobeheersysteem onafhankelijk te beoordelen, te monitoren en hierover te rapporteren. Uiteindelijk doel is dat het pensioenfonds een totaalbeeld heeft van de verschillende risico's waaraan het wordt blootgesteld, en de effectiviteit van het risicobeheer. Daarnaast heeft de risicobeheerfunctie een initiërende en adviserende rol bij het vormgeven van het risicobeheer. Een belangrijk instrument hiervoor is een onafhankelijke risico-opinie bij besluitvormingstrajecten. De SFH risicobeheer is bevoegd om in een uiterst geval te escaleren richting de RvT en DNB.
- Het RBO is de periodieke overlegvorm van de risicobeheerfunctie. Aan het overleg nemen in elk geval de SFH en de SFV deel. Al naar gelang de onderwerpen die spelen kan het overleg worden uitgebreid met een of meer (externe) materiedeskundigen en/of toehoorder(s) vanuit het bestuur. De 'BO's zijn rondom de bestuursvergaderingen georganiseerd. Indien nodig vindt er tussentijds (informele) afstemming plaats tussen betrokkenen.
- De bestuurscommissies zijn primair verantwoordelijk voor het risicobeheer en leggen daarover verantwoording af aan het bestuur. De SFH rapporteert periodiek aan het bestuur over de status van de risico's en de werking van het risicobeheersysteem van het pensioenfonds. Op basis hiervan kan het bestuur het risicobeheer beoordelen en eventueel bijsturen. Ook rapporteert de SFH periodiek aan de raad van toezicht.

Het pensioenfonds hanteert binnen het risicobeheersysteem het zogenaamde 'three lines of defence' risk management model:

- Eerste lijn: het bestuur (cq. de commissies), is primair verantwoordelijk voor het voorkomen en beheersen van risico's (eerstelijns risicomanagement) van de eigen processen en ziet toe op de risico's ten aanzien van de uitbestede processen bij de uitvoeringsorganisaties ('risico-eigenaarschap'). De eerste lijn voert haar werkzaamheden uit conform vastgesteld beleid, jaarplannen en processen.
- Tweede lijn: bestaat uit de risicobeheerfunctie, compliance officer, privacy officer en de actuariële functie. De tweede lijn houdt onafhankelijk toezicht op de identificatie van risico's en de daarmee gemoeide inrichting ('opzet'), bestaan en werking van beheersingskaders. De tweede lijn ondersteunt daarnaast de eerste lijn door te adviseren over de interpretatie van beleid of beheersingskaders en de hiervoor te gebruiken grondslagen en methodieken.
- Derde lijn: betreft de interne auditfunctie. Deze evalueert of de opzet, bestaan en effectieve werking van de interne beheersmaatregelen en andere procedures ter waarborging van de beheerste en integere bedrijfsvoering, in voorkomend geval met inbegrip van de uitbestede werkzaamheden, adequaat en doeltreffend zijn ingericht en werken. De interne auditfunctie beoordeelt tevens of het risicobeheersysteem als onderdeel van het governancestelsel alle risico's in beeld heeft gebracht en of het beheersingssysteem alle risico's zowel individueel als integraal doeltreffend afdekt ('mate van zekerheid over de risicobeheersing').

7.2 Risicobeheercyclus

Inleiding

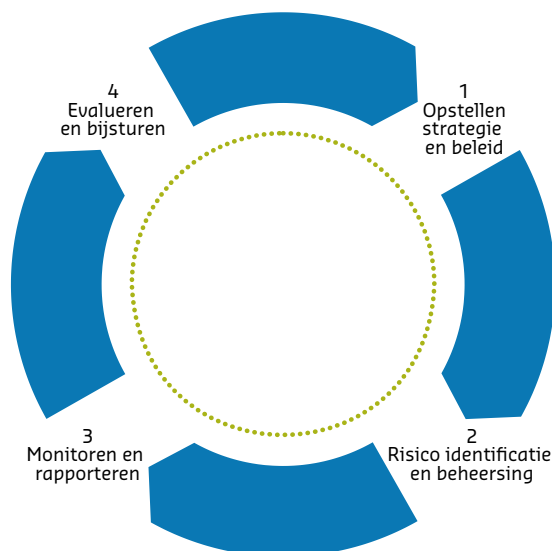
De voorgaande paragrafen beschreven de wijze waarop het integraal risicomanagement is ingericht (Stap 1: Opstellen strategie & beleid). In de vervolgstappen van de risicobeheercyclus draait het om de processtappen bij de uitvoering.

Het risicomanagementproces wordt continu doorlopen zodat het pensioenfonds:

- op het gebied van risicomanagement een zelflerende en zelfsturende organisatie blijft;
- zich bewust is van de impact van verschillende risico's en de onderlinge samenhang;
- zich bewust is van de verschillende opties voor beheersing, inclusief de consequenties;
- blijft anticiperen op veranderende omstandigheden.

De risicobeheercyclus van het pensioenfonds is weergegeven in onderstaande figuur.

Figuur: risicobeheercyclus

Stap 2: Risico-identificatie en -beheersing

Voor de risico-identificatie worden risico's geïdentificeerd vanuit verschillende invalshoeken. Op basis van de geïdentificeerde risico's wordt het beheersingskader opgesteld. De invalshoeken zijn als volgt.

a. Uitvoeren Integrale Risico Inventarisatie (IRI) door het bestuur

Minimaal elke twee jaar voert het bestuur een integrale risico-inventarisatie uit. Doel van de periodieke risico-inventarisatie is vooral:

- het identificeren en beoordelen van de risico's van het pensioenfonds;
- het vergroten van de bewustwording van integraal risicomanagement;
- aandacht voor de risicocultuur.

b. Thematische beoordeling risico's

In het jaarplan is een aantal thema's opgenomen. Voor deze thema's wordt een risico-inschatting gemaakt en worden de opzet, het bestaan en de werking van het beheersingskader beoordeeld.

c. Risicoanalyse van incidenten

Met deze analyse wordt achteraf bepaald of beheersmaatregelen adequaat zijn ingeregeld of dat andere beleidskeuzes wellicht beter zijn om een herhaling van het incident te voorkomen.

d. Risicoanalyse beleidsvoorstellen

Bij ieder beleidsvoorstel dient een gedegen risicoanalyse gemaakt te worden in de vorm van een risicoparagraaf. Dit geldt in het bijzonder voor beleidsvoorstellen met een relatief kleine impact. De risicoanalyse zal aangevuld worden met een risico-opinie door de sleutelfunctiehouder risicobeheer aan het bestuur indien er sprake is van een mogelijk significant risico en/of een fondsbrede impact op meerdere risico's (integraliteit).

Stap 3: Monitoren en rapporteren

Dit betreft de reguliere uitvoering, monitoring en terugkoppeling over risico's en beheersmaatregelen zoals die in de risicotaxonomie (zie paragraaf 7.1) zijn beschreven of overige relevante onderwerpen die op de bestuurlijke agenda komen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van:

a. Periodieke risicorapportages

Kwartaalrapportage risicobeheer. Hiermee wordt integraal gekeken naar de risicoposities. Deze worden afgezet tegen de risicobereidheid, de risicotoleranties en de maximale risicocapaciteit. Ook wordt er een vergelijking gemaakt met de periode ervoor en stilgestaan bij denkbare toekomstige trends en ontwikkelingen.

b. Ad hoc risicorapportages

Tussentijdse beoordelingen en toetsingen in de vorm van een risico-opinie of een specifieke risicoanalyse.

c. Compliance

Tweejaarlijkse compliance toets; de mate waarin het pensioenfonds voldoet aan wet- en regelgeving.
Jaarlijkse rapportage privacy officer.
Jaarlijkse rapportage compliance officer.

d. Risicoparagraaf en risico-opinie

Het werken met een risicoparagraaf en risico-opinie maakt risicomanagement geïntegreerd en expliciet zichtbaar in de bestuurlijke besluitvorming. Doel van de risicoparagraaf en de risico-opinie is het zichtbaar én bespreekbaar maken van de risico's in het voorliggende voorstel vanuit een eerstelijns en tweedelijns perspectief. De tweedelijns risico-opinie wordt opgesteld vanuit de sleutelfunctie risicobeheer. De eerstelijns risicoparagraaf wordt opgesteld onder verantwoordelijkheid van de bestuurder c.q. de commissie met desbetreffend aandachtsgebied, in afstemming met de eerstelijns van Blue Sky Group.

Stap 4: Monitoren en rapporteren

De laatste stap van de risicobeheercyclus is de evaluatie van het risicoraamwerk zelf. Het regelmatig tegen het licht houden van de inrichting van dit raamwerk vormt een vast onderdeel van het risk jaarplan. Elementen van de evaluatie zijn:

- a. risicostrategie en beleid, waaronder de risicobereidheid
- b. risicocultuur
- c. deskundigheid en countervailing power bestuur
- d. beheersingskader

7.3 Ontwikkelingen risicomanagement

Terugblik

In 2022 deden zich de volgende ontwikkelingen met betrekking tot risicomanagement voor.

- **Nieuw pensioenstelsel:** De sleutelfunctie risicobeheer heeft de ontwikkelingen op dit gebied gedurende het jaar gemonitord via de werkgroep die hiervoor bij het fonds is ingesteld en via de informatievoorziening vanuit Blue Sky Group over het project Horizon, dat zich richt op de transitie naar het nieuwe stelsel.
- **Uitbesteding:** In 2022 is duidelijk geworden dat de druk op uitbestedingspartij Blue Sky Group om verschillende redenen is toegenomen. Blue Sky Group heeft een tweetal grote strategische projecten lopen en is daarnaast bezig om de operationele en IT risicobeheersing naar een hoger plan te tillen. Dit vraagt veel van de organisatie en de sleutelfunctie risicobeheer heeft dit gemonitord en beoordeeld vanuit de eigen onafhankelijke rol.
- **IT:** Mede naar aanleiding van het ernstige datalek bij Blue Sky Group, eind juli 2021, zijn er diverse stappen gezet op het gebied van IT en de beheersing van het IT-risico. Blue Sky Group is in 2022 bezig geweest met de inrichting en het testen van de beheersmaatregelen van het IT risicoraamwerk. Het doel van dit project is dat Blue Sky Group eind 2022 aantoonbaar in control is en in opzet, bestaan en werking en voldoet aan het minimaal vereiste volwassenheidsniveau op basis van de DNB Good Practice op informatiebeveiliging. Helaas is deze tijdslijn niet gehaald en zal het meer tijd vergen om deze doelstelling te halen. Daarnaast dient het fonds zelf voor de eigen IT omgeving ook aan het minimaal vereiste volwassenheidsniveau op basis van de DNB Good Practice te voldoen. De sleutelfunctie risicobeheer monitort de vorderingen en uiteindelijk zal internal audit binnen Blue Sky Group en ook bij het fonds een onafhankelijke toetsing doen.
- **Datakwaliteit:** In 2022 is er vanuit audit een onderzoek gedaan naar de datakwaliteit en inrichting van de governance hierbij bij Blue Sky Group. Ook heeft DNB een onderzoek uitgevoerd op dit onderwerp bij Blue Sky Group. De uitkomsten geven aan dat dit nog onvoldoende is ingericht. Een verbeterplan en projectplan is bij Blue Sky Group opgesteld en het fonds zal de implementatie van dit plan in 2023 nauwgezet volgen. De sleutelfunctie risicobeheer heeft daarnaast toegezien dat er een datakwaliteitsbeleid voor het fonds is opgesteld wat in 2022 door het bestuur is vastgesteld.
- **ESG:** Het pensioenfonds zet diverse stappen bij de integratie van ESG in het beleggingsbeleid. Vanuit de risicobeheerfunctie is in samenwerking met een extern adviesbureau een ESG-risicoanalyse uitgevoerd. Hier komt een aantal aanbevelingen uit voort om de risicobeheersing op ESG verder te ontwikkelen.
- **Risicobereidheid:** In 2022 heeft het bestuur de risicobereidheid op alle niet-financiële risico's herijkt.
- **Risicorapportage:** In 2022 zijn er diverse verbeteringen doorgevoerd in de risicorapportage van het pensioenfonds.

Vooruitblik

Het IRM-jaarplan voor 2023 staat in het teken van een serie wezenlijke onderwerpen die voor het overgrote deel ook in 2022 aandacht hebben gekregen:

- **Nieuw pensioenstelsel:** Voor de risicobeheerfunctie zijn de vorderingen van de werkgroep nieuw pensioenstelsel door de eerstelijns ook in 2023 een aandachtspunt. Hierbij wordt gekeken naar het proces van uitwerking, het keuzeproces, de beschikbare expertise en de toekomstige impact op het pensioenfonds (zowel voor deelnemers als voor de uitvoeringsorganisatie). Naast het belang van een goede communicatie speelt tevens de totstandkoming van de nieuwe IT-doelarchitectuur een rol.
- **Uitbesteding:** vanuit de risicobeheerfunctie is er in 2023 verhoogde aandacht voor alle initiatieven bij Blue Sky Group die een bijdrage moeten leveren aan de beheersing van de gehele uitbestedingsketen die ook relevant is vanuit fondsperspectief.
- **ESG-risico's:** vanuit zowel wettelijke als maatschappelijke ontwikkelingen neemt de wens en noodzaak toe om ESG stevig te verankeren binnen het pensioenfonds. Hierbij wordt niet alleen gekeken naar de beleggingen, maar zeker ook naar de niet-financiële kant.
- **IT:** Blue Sky Group heeft in 2022 een project uitgevoerd om de volwassenheid op IT risicobeheer op het gewenste niveau te brengen. De risicobeheerfunctie zal in 2023 op basis van de verstrekte

rapportages beoordelen of de beheersing van het IT risicobeheer bij Blue Sky Group adequaat is en waar nodig de monitoring aanscherpen.

- Datakwaliteit: de relevantie van datamanagement en datakwaliteit krijgt in 2023 voor het fonds nog meer betekenis met de initiatieven die bij Blue Sky Group zijn gestart om het kader datakwaliteit van de Pensioenfederatie te implementeren. Het fonds zal hierbij direct betrokken zijn; de sleutelfunctie risicobeheer zal monitoren of de bevindingen uit de audits en het DNB onderzoek voldoende opvolging krijgen. De tijdslijnen staan hierbij onder druk omdat het fonds in aanloop naar het nieuwe stelsel voldoende assurance wil verkrijgen over de kwaliteit van de data.
- Versterken eerstelijns risicomanagement: De sleutelfunctie risicobeheer zal zich in 2023 inspannen om het eerstelijns risicomanagement verder te versterken. De risico's zullen worden toebedeeld aan specifieke commissies of portefeuillehouders, zodat er risico-eigenaarschap komt voor de risicobereidheid, de bruto en netto risico-inschatting en de set aan beheersmaatregelen.
- Risicobereidheid: in het eerste kwartaal van 2023 zal het pensioenfonds de risicobereidheid op de niet-financiële risico's opnieuw herijken en vaststellen en het IRM beleid opnieuw vaststellen.
- Eigenrisicobeoordeling: In 2023 wordt de periodieke eigenrisicobeoordeling uitgevoerd. De sleutelfunctie risicobeheer zal hiervoor het initiatief nemen.

8 VOORUITBLIK 2023

Geopolitieke onzekerheid

De onzekerheid in de wereld blijft groot, door de oorlog in Oekraïne en de mede daardoor oplopende geopolitieke spanningen. Die kunnen ook de komende tijd gevolgen hebben voor de inflatie, de energie- en grondstoffenprijzen, de leveringszekerheid en de algehele economisch situatie. Het bestuur volgt de ontwikkelingen nauwlettend.

Vermogensontwikkeling

Nieuwe renteverhogingen van de centrale banken, om de inflatie af te remmen, zullen een neerwaarts effect hebben op de waarde van de verplichtingen van het pensioenfonds. Dit heeft een positief effect op de dekkingsgraad van het pensioenfonds. Daar tegenover staat onzekerheid over de financiële markten, en daarmee de beleggingsrendementen. Het geheel heeft impact op de dekkingsgraad, en daarmee op de ruimte om te indexeren.

Nieuw pensioenstelsel

Het wetsvoorstel treedt naar verwachting in op 1 juli 2023. In de loop van 2023 zal het arbeidsvoorwaardelijk overleg een transitieplan opstellen, voor de overgang naar het nieuwe stelsel. Vervolgens is het aan het pensioenfonds om de uitvoering te aanvaarden. Het fonds kijkt daarvoor in het bijzonder naar de evenwichtigheid, naar de praktische uitvoerbaarheid en naar de compliance met de wettelijke eisen.

Een belangrijk thema waarover het pensioenfonds zich zal buigen is de keuzebegeleiding voor de deelnemer. Het pensioenfonds wil dat op een proactieve manier vormgeven, vanuit een afgewogen positie tussen informeren en adviseren, binnen de wettelijke grenzen. Dit speelt bijvoorbeeld in het begeleiden van deelnemers die de wettelijke mogelijkheid krijgen om 10% van hun persoonlijk pensioenvermogen vrij te besteden.

Maatschappelijk verantwoord beleggen

Het pensioenfonds gaat volgende stappen zetten op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen. Het gaat dan concreet onder meer om de implementatie van de klimaatbenchmark voor wereldwijde bedrijfsobligaties, high yield en emerging markets debt. Hiervoor volgt het pensioenfonds de EU-klimaattransitie benchmark, die een reductie van 30% (in 2030) van de CO₂-emissies ten opzichte van 2019 en vervolgens een jaarlijkse daling met 7% van de beleggingsportefeuille voorschrijft.

In 2022 heeft het bestuur besluiten genomen over de invulling van de klimaatbenchmark voor de aandelen in de large- en midcap portefeuille. Voorts heeft het pensioenfonds de ambitie uitgesproken om in 2024 een zogeheten “artikel 8 fonds” te zijn onder de Europese Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR).

9 ONTWIKKELINGEN NA BALANSDATUM

Brief AFM inzake normoverdracht onderzoek tijdelijke toeslagverlening

Het pensioenfonds heeft op 20 maart 2023 een brief ontvangen inzake 'normoverdracht onderzoek tijdelijke toeslagverlening'. De AFM oordeelt dat:

- KLM Algemeen Pensioenfonds artikel 15c Besluit FTK heeft overtreden bij het toekennen van de extra verhoging (indexatie) van de pensioenen per 1 januari 2022, omdat:
- het Fonds niet op kwantitatieve wijze de generatie-effecten van het toeslagbesluit heeft getoond;
- het Fonds niet in voldoende mate het toeslagbesluit heeft onderbouwd.

De AFM verwacht dat het pensioenfonds de informatie in lijn brengt met de wet- en regelgeving.

Aangepaste UFR

De technische voorzieningen zijn vastgesteld op basis van de rentetermijnstructuur van De Nederlandsche Bank per 31 december 2022 en de factoren zoals genoemd in de grondslagen bij de jaarrekening. De Nederlandsche Bank heeft besloten om de rentetermijnstructuur vast te stellen overeenkomstig het advies van de Commissie Parameters 2022. De door de Commissie Parameters in 2019 geadviseerde nieuwe Ultimate Forward Rate (UFR) methode, die vanaf 1 januari 2021 in vier gelijke jaarlijkse stappen zou worden ingevoerd, komt hierdoor te vervallen.

Onderstaande tabel toont de impact van de wijziging op de financiële positie van het Pensioenfonds als per 31 december 2022 reeds rekening was gehouden met de rentetermijnstructuur op basis van de methodiek vanaf 1 januari 2023.

	Rentetermijnstructuur 31 december 2022	
	UFR einde 2022	UFR primo 2023
Financiële positie 31 december 2022		
Vermogen	9.345,1	9.345,1
Technische Voorzieningen	7.286,8	7.303,5
Eigen vermogen	2.058,3	2.041,6
Actuele nominale dekkingsgraad	128,2%	128,0%

10 RAPPORTAGE RAAD VAN TOEZICHT ALGEMEEN PENSIOENFONDS KLM 2022

Samenvatting ten behoeve van het jaarverslag 2022

Het Algemeen Pensioenfonds KLM heeft het intern toezicht ingevuld met een raad van toezicht (hierna: de raad). Gedurende het jaar bespreekt de raad zijn observaties en aanbevelingen met het bestuur. Eenmaal per jaar rapporteert de raad schriftelijk over zijn bevindingen en aanbevelingen. Hiermee beoogt de raad bij te dragen aan het goed functioneren van het bestuur en legt de raad verantwoording af over de uitvoering van de taken en de uitoefening van de bevoegdheden aan het verantwoordingsorgaan, de werkgever en in het jaarverslag.

De werkwijze, de bevindingen en aanbevelingen van de raad over 2022 zijn nader toegelicht in de aan het bestuur ter beschikking gestelde toezichtrapportage 2022. In dit jaarverslag is de samenvatting van de rapportage van de raad opgenomen.

Hoofdlijn bevindingen en algemene conclusie

Het afgelopen jaar vroegen externe factoren, waaronder de COVID nasleep, geopolitieke spanningen, de klimaatverandering, de energiecrisis, oplopende inflatie en het nieuwe pensioenstelsel, veel aandacht. Ook intern bij het fonds waren er de nodige aandachtspunten waaronder de beoogde versterking van de bestuursondersteuning, het IT-raamwerk en het beloningsbeleid.

Het bestuur functioneert goed en neemt zijn verantwoordelijkheid in de bedrijfsvoering, het risicomanagement, de invulling van de sleutelfuncties en de evenwichtige belangenafweging. Het bestuur boekte goede voortgang in de professionalisering en verzakelijking van de verhouding met BSG en het bestuur heeft, na een lange aanlooptijd, besloten de beoogde versterking van de bestuursondersteuning te realiseren met de inrichting van een bestuursbureau en, in aanvulling op de commissies, aandachtsgebieden voor bestuursleden in te voeren.

Een aandachtspunt voor de bestuursleden is het uitdagend tijdsbeslag in combinatie met andere functies. De raad adviseert voor komend jaar te werken aan goede regievoering en goede rolinvulling in samenwerking met het bestuursbureau en BSG om daarmee de bestuurseffectiviteit en executiekracht verder te verhogen. Het lukt het bestuur nog steeds goed om de bestuursfuncties met gekwalificeerde mensen in te vullen, maar toekomstgericht ligt daar wel een zorgpunt waar het bestuur zich bewust van is.

Het bestuur scherpste in 2022 het MVB-beleid aan en besteedt veel aandacht en energie aan het nieuwe pensioenstelsel, waarin goede progressie wordt gemaakt. Ook de IT-doelarchitectuur heeft de volle aandacht van het bestuur. De invulling van keuzebegeleiding en communicatie krijgen aandacht, maar moeten nog zichtbaar worden.

Het fonds heeft ruim voldoende dekking voor de verplichtingen en een gezonde financiële positie. Het meest in het oog springende besluit dit jaar betrof de vaststelling van de toeslag van 11,39% voor 2023 voor alle deelnemers van het fonds door de aanpassing van de toeslagmaatstaf voor de werkenden. Het bestuur besloot tot een historisch hoge indexatie, maar ging niet voor de maximale toeslag. De raad constateerde dat aan het besluit tot indexatie een zorgvuldige afweging is voorafgegaan, maar de raad vraagt wel aandacht voor een meer expliciete uitwerking van de verschillende belangen vóór de oordeelsvorming.

Werkwijze

De raad heeft in 2022 diverse vergaderingen met het voltallige bestuur, en met een delegatie van het bestuur over specifieke onderwerpen, gehad. Ook hebben leden van de raad, als toehoorder, diverse commissievergaderingen bijgewoond en heeft de raad een aantal keer vergaderd met het verantwoordingsorgaan. Daarnaast spreekt de raad op reguliere basis met individuele bestuursleden, sleutelfunctiehouders en beleidsspecialisten. De raad heeft toegang tot alle informatie van het fonds die in het kader van de taakuitoefening benodigd is.

Bevindingen en aanbevelingen

De raad heeft in 2022 conform het toezichtplan 2022 aan drie thema's bijzondere aandacht besteed:

- Het nieuwe pensioenstelsel
- Het vermogensbeheer
- De governance en het functioneren van het bestuur.

Nieuw Pensioenstelsel

De planning van het Fonds is erop gericht om op 1 januari 2026 te kunnen invaren. Het proces naar het nieuwe pensioenstelsel vergt veel aandacht. Dit proces wordt door het bestuur geleid vanuit de werkgroep nieuw pensioenstelsel die bestaat uit een aantal bestuursleden en onder leiding staat van een externe projectleider. Deze werkgroep overlegt ook regulier met het arbeidsvoorwaardelijk overleg. Belangrijke mijlpalen zullen moeten worden opgeleverd door BSG, zoals het IT-systeem en de daarbij behorende nieuwe dan wel geactualiseerde processen. De raad adviseert om bij het monitoren van de voortgang van de BSG-mijlpalen, meer gedetailleerd vast te stellen dat wordt voldaan aan de wensen en eisen die het fonds heeft gesteld, om daarmee de diensten die het fonds voor ogen heeft, aan de deelnemers te kunnen leveren. De raad geeft daarbij in overweging om meer gezamenlijk op te trekken met de KLM-zusterfondsen en/of andere klanten van BSG. Deze samenwerking vindt al plaats, maar zou volgens de raad met meer structuur en intensiever kunnen worden vormgegeven.

Vermogensbeheer / Maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB)

Deelnemers vinden het in toenemende mate belangrijk dat het pensioenfonds bij het beleggen rekening houdt met duurzaamheidseffecten zoals klimaat- en mensenrechten, zo bleek uit het deelnemersonderzoek. De raad sprak met het bestuur over de ambities voor MVB en de wijze waarop deze terugkomen in de Missie, Visie en Strategie, het MVB-beleid en de communicatie. De raad moedigde het bestuur aan om in de Visie, naast de economische invalshoek, meer aandacht te geven aan de maatschappelijke rol en de Visie en communicatie over MVB meer met elkaar in overeenstemming te brengen. Het bestuur scherpste het MVB-beleid in 2022 aan en de raad constateert dat het bestuur de deelnemerspreferenties daarin goed heeft meegenomen en ook de communicatie op MVB verbeterd is. Het tempo van de verder uitvoering is nog wel een aandachtspunt, dat ook door het bestuur wordt onderkend. Het bestuur heeft de ambitie om de te classificeren als SFDR-artikel 8 pensioenproduct, maar voldoet nog niet aan de voorwaarden. De raad dringt er bij het bestuur op aan hierin snel de benodigde stappen te zetten, omdat de huidige artikel 6 classificatie schuurt met de deelnemerspreferenties en het ondertekende IMVB-convenant.

Vermogensbeheer / risicomanagement

Het bestuur besteedde goede aandacht aan de risico's als gevolg van de oorlog in Oekraïne en reageerde snel met de uitsluiting van beleggingen in Rusland en Belarus. Ook beraadde het bestuur zich op eventuele anticipatie op verschillende risicoscenario's en besloot het bestuur tot een prudenter liquiditeitsbeleid. De rentestafel heeft zijn werk goed gedaan. Het strategisch beleggingsbeleid droeg bij aan de gezonde financiële positie van het fonds.

Vermogensbeheer / inrichting

De beleggingscommissie heeft de regie op de beleidsontwikkeling en er is sprake van goed tegenwicht naar de uitvoeringsorganisatie. Ten aanzien van de uitbesteding van het fiduciaire vermogensbeheer aan BSG heeft de raad geconstateerd dat het waarborgen van de kwaliteit op de agenda van de beleggingscommissie en het bestuur staat. Op verschillende vlakken is versterking bij BSG gerealiseerd, onder andere op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen en de adviesvaardigheden. Verder heeft uitbesteding van de vermogensbeheer-administratie plaatsgevonden en worden de contracten en de SLA geactualiseerd. In het eerste kwartaal van 2023 staat een review van BSG als fiduciair gepland. De raad heeft er vertrouwen in dat het waarborgen van continuïteit en best practice de juiste aandacht krijgt. Een aandachtspunt volgens de raad is nog wel de vertegenwoordiging van het bestuur in de beleggingscommissie, de expertise is geconcentreerd bij de voorzitter van de commissie, de vicevoorzitter en een externe adviseur.

Governance / Samenstelling en opvolging

De raad constateert dat het bestuur zorgdraagt voor een samenstelling van het bestuur met gekwalificeerde bestuurders en een goede dekking over verschillende kennis- en competentiegebieden. Een aandachtspunt is dat niet in alle gevallen openvallende plaatsen in het bestuur tijdig worden ingevuld door nieuwe kandidaten. Tevens constateert de raad het dat zowel in de samenstelling van het bestuur als in het verantwoordingsorgaan geen personen jonger dan 40 jaar zitting hebben. De raad vraagt hiervoor aandacht, mede met het oog op de besluiten rond en de inrichting van de nieuwe pensioenregeling. Het is van wezenlijk belang dat hun perspectief gehoord wordt en dat jongere deelnemers zich vertegenwoordigd weten en voelen.

Governance / Bestuursondersteuning en regievoering

Het bestuur heeft in 2022 het besluit genomen de beoogde versterking van de bestuursondersteuning te realiseren met de inrichting van een bestuursbureau. Ook is ter versterking van de regievoering besloten om, in aanvulling op de commissies, aandachtsgebieden voor bestuursleden in te voeren. De raad heeft in een sessie met een delegatie van het bestuur gesproken over de uitbesteding van het bestuursbureau, de regievoering en de overwegingen voor de beoogde verandering. De raad adviseert het bestuur om naast de inrichtingsvraag ook aandacht te besteden aan de doelen waarlangs later kan worden geëvalueerd en aan gedrags- en cultuuraspecten. De raad adviseert te werken aan de goede rolinvulling in samenwerking met het bestuursbureau en BSG om daarmee de bestuurseffectiviteit en de executiekracht verder te verhogen. De raad beschouwt het duidelijk regelen van het opdrachtgeverschap naar het bestuursbureau nog als een aandachtspunt.

Governance / Boardroom Dynamics

De raad heeft in 2022 bij verschillende bijeenkomsten de onderlinge dynamiek in het bestuur kunnen waarnemen en heeft daarnaast, bij een tweetal vergaderingen als toehoorder, specifiek gelet op de boardroom dynamics. De raad signaleerde dat bestuursleden te maken hebben met een uitdagend tijdsbeslag in combinatie met andere functies. De bestuursvergadering functioneert op niveau en de onafhankelijk, technisch voorzitter leidt de vergaderingen vaardig en op een goede, invoelbare wijze.

Overige toezichtonderwerpen 2022

Opvolging aanbevelingen 2021

De raad heeft vastgesteld dat het bestuur goede opvolging heeft gegeven aan de aanbevelingen van de raad over het jaar 2021.

Beheerste bedrijfsvoering

In 2022 zijn goede stappen gezet in het verbeteren van de beheerste en integere bedrijfsvoering. Het tweedelijns risicomanagement van het fonds heeft zich goed gemanifesteerd. Een optimale verhouding tussen eerstelijns risicomanagement (bijvoorbeeld via risicoparagrafen bij notities) en tweedelijns risicomanagement (bijvoorbeeld via onafhankelijke risico opinies bij notities en

risicoparagrafen van de eerstelijns) is nog niet bereikt. De raad adviseert het eerstelijns risicomanagement verder te ontwikkelen en de compensatie door de tweede lijn af te schalen.

Op het gebied van Interne Audit (de derde lijn) zijn grote stappen gezet. De afgelopen jaren zijn belangrijke gebieden onderwerp van audit geweest, zoals Risicomanagement, Uitbesteding, IT-Cyber, Data governance en Datakwaliteit. Een rode draad uit de bevindingen ziet toe op de documentatie en aantoonbaarheid van beleid en werking van controlemaatregelen.

Een belangrijke commissie die bijdraagt aan de verbetering van de beheerste en integere bedrijfsvoering is de Commissie Kosten Uitbesteding en IT. De raad heeft geobserveerd dat intensief wordt gewerkt aan onder meer betere kostenbeheersing, aan nieuw beleid op gebied van Uitbesteding, IT en Data aan het inrichten van de aantoonbaarheid van de risicobeheersing. Wat betreft de IT-controle maatregelen uit het DNB RSA raamwerk lijkt eind 2022 beleid, opzet en bestaan op orde te zijn. Op het gebied van beheersing van de uitbestedingen is ook goede voortgang geboekt. Het belang hiervan groeit omdat de keten van uitbestedingen langer wordt door uitbestedingen van BSG. De raad beveelt aan in 2023 de aantoonbare beheersing van IT en uitbestedingsrisico's op het gewenste en vereiste niveau te brengen.

Evenwichtige belangenafweging

In 2022 besteedde de raad op verschillende dossiers aandacht aan het toetsen van de evenwichtige belangenafweging door het bestuur. De raad heeft begrip voor het feit dat het bestuur bij het indexatiebesluit 2022 besloten heeft de regels toe te passen, ondanks het dilemma van een sterk uiteenlopend resultaat voor verschillende groepen. Deze regels hebben er echter wel toe geleid dat in de afgelopen jaren de indexatie voor verschillende groepen door verschillende grondslagen uit elkaar is gaan lopen. Door één grondslag te kiezen is dit vanaf het indexatiebesluit 2023 niet verder het geval. Het kiezen van indexatie grondslagen is een verantwoordelijkheid van het AVO. Met respect voor deze rol had de raad eerder een signaleringsrol van het bestuur verwacht richting het AVO dat toeslagen uit elkaar liepen en dat hiermee mogelijk de evenwichtigheid van de regeling in het gedrang zou komen. De raad adviseert ten aanzien van het doorlopen proces in het vervolg beter de verschillende belangen in kaart te brengen en transparant te maken en een risicoanalyse toe te voegen. De raad beveelt tevens aan de verschillende belangen meer expliciet uit te werken voorafgaand aan de belangenafweging en in de voorbereiding meer aandacht te besteden aan het deelnemerperspectief.

De raad had met een bestuursdelegatie een open uitwisseling over evenwichtige belangenafweging in (de transitie naar) het nieuwe pensioenstelsel waarin het bestuur de processtappen en aanpak toelichtte. De raad heeft aangegeven de evenwichtigheid te zullen toetsen in het bredere geheel in samenhang met onder andere de complexiteit en de uitlegbaarheid. De invalshoeken waarlangs de raad dit zal doen heeft de raad met het bestuur gedeeld.

Communicatie

De raad observeerde dat het bestuur begin van het jaar het communicatiebeleidskader 2022-2024 vaststelde nadat dit voor advies aan het verantwoordingsorgaan is voorgelegd. Vervolgens is het communicatie jaarplan 2022 vastgesteld waarin doelen en middelen zijn uitgewerkt. De raad zag dat de Commissie Communicatie in 2022 onder andere extra aandacht besteedde aan het nieuwe pensioenstelsel, duurzaam beleggen en digitalisering. De commissie oriënteerde zich ook in voorbereiding op het nieuwe pensioenstelsel op keuzebegeleiding en zorgplicht, belangrijke nieuwe terreinen voor strategie en beleid die de raad met belangstelling zal volgen.

Goedkeuringen in 2022

In 2022 legde het bestuur de voorgenomen herbenoeming van de heer Van der Put voor aan de raad. De raad heeft na toetsing vastgesteld dat de heer Van der Put voldoet aan de profielschets en heeft aangegeven geen beletsel te zien tegen de voorgenomen (her)benoeming.

Conform de wettelijke bevoegdheden heeft de raad het besluit van het bestuur tot vaststelling van het bestuursverslag en de jaarrekening 2021 goedgekeurd.

Het bestuur heeft in 2022 geen voorstel heeft gedaan voor herijking van het beloningsbeleid zoals gepland. Dit staat nu gepland voor begin 2023 met terugwerkende kracht over 2022. De raad dringt erop aan dat dit soort voorstellen in het vervolg tijdig worden ingediend zodat terugwerkende kracht wordt vermeden.

Samenstelling raad van toezicht in 2022

De raad bestond in 2022 uit Anneke van der Meer (voorzitter), Robert Croll en Jan Nijland. Volgens het aftredingsrooster trad mevrouw Anneke van der Meer op 31 december 2022 af. Zij stelde zich beschikbaar voor herbenoeming. In december 2022 is zij op bindende voordracht van het verantwoordingsorgaan door het bestuur herbenoemd voor een tweede termijn van vier jaar. De heer Robert Croll is per 1 januari 2023 afgetreden als lid van de raad van toezicht. De heer Roeland van Vledder is op bindende voordracht van het verantwoordingsorgaan per 1 januari 2023 door het bestuur benoemd.

Toepassing Code pensioenfondsen

De raad heeft geconstateerd dat het bestuur aandacht heeft besteed aan de Code Pensioenfondsen. Op twee normen voldoet het bestuur niet aan de normen van de Code. In het jaarverslag 2021 motiveert het bestuur deze afwijkingen.

Vooruitblik 2023

De raad is voornemens om in 2023, naast de wettelijke en statutaire toezichttaken, aan de volgende thema's in het bijzonder aandacht te besteden:

- Nieuw pensioenstelsel (NPS);
- Communicatie, keuzebegeleiding en zorgplicht;
- Risicomanagement;
- Governance en functioneren bestuur;
- Samenstelling en opvolging;
- Bestuursondersteuning en regievoering;
- Cultuur en gedrag.

Tot slot

De raad dankt het bestuur, het verantwoordingsorgaan en alle betrokkenen bij het fonds voor de plezierige samenwerking in 2022. De raad bedankt de heer Robert Croll, per 1 januari 2023 afgetreden als lid van de raad, voor zijn inzet en zijn frisse blik als 'outsider'.

De raad van toezicht

Anneke van der Meer (vz)
Jan Nijland
Roeland van Vledder

April 2023

Reactie van het bestuur

Het bestuur heeft tijdens de gezamenlijke vergadering van 16 maart 2023 kennisgenomen van de rapportage van de raad van toezicht. Het bestuur heeft grote waardering voor de wijze waarop de raad van toezicht in dit jaar het intern toezicht verder heeft vormgegeven. Het bestuur heeft de raad van toezicht als een waardevolle en kritische gesprekspartner ervaren. De aanbevelingen en opvolging daarvan zullen in komende bestuursvergaderingen aan de orde zijn.

Het bestuur dankt de leden van de raad voor hun inzet en bijdrage aan de governance van het pensioenfonds.

11 OORDEEL VERANTWOORDINGSORGAAN KLM ALGEMEEN 2022

Algemeen

Het verantwoordingsorgaan (VO) heeft als taak het bestuur te beoordelen op het door hen gevoerde beleid en keuzes naar de toekomst toe. Het VO komt tot dit oordeel na verwerking van beleidsstukken van het bestuur. Deze zijn doorgesproken en waar nodig toegelicht in de eigen vergaderingen van het VO. Het VO heeft daarnaast meerdere keren dialoog gevoerd met het bestuur. Tevens zijn er gesprekken geweest met de raad van toezicht (RvT). De RvT heeft zijn rapport van bevindingen over 2022 toegelicht en verantwoord aan het VO.

Het VO weegt de bevindingen van de RvT mee in zijn eigen oordeel. Het oordeel is ingedeeld aan de hand van de speerpunten die het eerder heeft bepaald. De speerpunten voor dit jaar zijn: Governance, NPS (het nieuwe pensioenstelsel), Communicatie en Beleggingsbeleid.

De pensioenen van pensioengerechtigden en gewezen deelnemers zijn per 1 januari 2022 in twee stappen verhoogd met 3,30%. Eerst vond een regulier verhoging plaats van 0,96%, gevolgd door een extra verhoging van 2,34%.

Helaas zijn de pensioenen van de actieve deelnemers per 1 januari 2022 niet geïndexeerd. Deze indexatie was afhankelijk van de ontwikkeling van de algemene loonrondes binnen KLM. Het VO is verheugd dat per 1 januari 2023 de indexatie maatstaf voor actieve deelnemers, gepensioneerden en gewezen deelnemers geharmoniseerd is en gebaseerd wordt op de prijsindex.

De huidige indexatieachterstand voor de premievrije en pensioengerechtigde deelnemers bedraagt 8,29%. Voor het werkzame KLM-grondpersoneel is de indexatieachterstand 7,57%. Deze indexatieachterstanden baren het VO zorgen met het oog op de toegenomen inflatie.

Governance

Het VO hecht groot belang aan adequate en onafhankelijke ondersteuning van bestuur, RvT en het VO zelf. In 2022 heeft het bestuur de ondersteuning (die op dat moment door de Blue Sky Group werd verleend) geëvalueerd en besloten het bestuursbureau bij Montae & Partners onder te brengen. Het proces van herinrichting heeft lang geduurd. Het effect hiervan was dat er gedurende deze periode verloop binnen het bestuursbureau ontstond en de continuïteit van werkzaamheden onder druk kwam te staan. De overgang naar de nieuwe aanbieder (Montae & Partners) is evenwel soepel en professioneel verlopen en met ingang van 1 januari 2023 staat het nieuwe bestuursbureau.

De honorering en vergoedingen voor bestuur, RvT en VO zijn al lang onderwerp van gesprek. De toenemende werkdruk stelt steeds hogere eisen aan allen die bestuurlijk betrokken zijn bij het fonds. Dit heeft tot gevolg dat ook de honorering een aandachtspunt is geworden. Het Bestuur heeft dit thema in het afgelopen jaar besproken en een voorstel voor advies voorgelegd. In het advies was de beloning voor de externe bestuurders niet uitgewerkt. Het VO heeft voor het jaar 2022 en 2023 positief geadviseerd op dit voorstel, onder de voorwaarde dat in de loop van 2023 het bestuur het totale beloningsbeleid, inclusief de beloning voor de externe bestuurders, opnieuw voor advies voorlegt aan het VO.

Toenemende complexiteit en daaraan gekoppelde tijdsbesteding maakt dat naar mening van het VO het huidige bestuursmodel mogelijk herzien moet worden. Het VO moedigt daarom het bestuur aan de discussie hierover intern te starten.

Gedurende het jaar heeft het VO ook gesproken over de eigen governance en meer specifiek over het omarmen van een maximale zittingsduur als VO-lid en het zogenaamde dakpansgewijs aftreden, teneinde de continuïteit binnen het VO te borgen. Hoewel hierover nog geen definitieve besluitvorming

heeft plaats gevonden, zijn wel stappen gemaakt die besluitvorming in 2023 over genoemde onderwerpen mogelijk maken.

Communicatie

Afgelopen jaar is een nieuw communicatiebeleidsplan 2022-2024 geïmplementeerd. Dit plan is begin 2022 middels een adviesaanvraag voorgelegd aan het VO, dat positief erop geadviseerd heeft. Er is tevens een communicatie jaarplan 2022 gedeeld met het VO.

Het is goed te zien dat de communicatie met alle doelgroepen zeer serieus genomen wordt door het pensioenfonds. Er is veel diversiteit als het gaat om het gebruik van verschillende communicatie-tools: digitaal via nieuwsbrieven, posts met blogs en educatieve filmpjes op facebook, de website met veel nieuwsberichten, interviews en blogs, de vertrouwde Focus op de deurmat en meerdere deelnemerssessies op de vloer. Wij zouden als VO willen meegegeven dat er nog meer aandacht moet komen voor de nieuwere communicatiekanalen, waar de groep 25-55 veel gebruik van maakt.

Er is in 2022 veel gecommuniceerd omtrent de enquête onder deelnemers over de beleggingshouding, life-events, de financiële situatie van het fonds maar ook over de indexatie en het nieuwe pensioenstelsel. Het is erg belangrijk voor het VO dat vooral over deze laatste twee onderwerpen zeer actief en begrijpelijk gecommuniceerd wordt. Over indexatie vanwege de inflatie en de financiële situatie van het fonds.

Het VO is van mening dat het fonds de communicatie op deze onderwerpen zeer actief heeft ingezet in 2022. Het oordeel van het VO is hierover dan ook positief. Vanuit de deelnemers is aangegeven dat 1/3 deel tijdens het proces naar NPS alvast meegenomen wil worden, de meerderheid wil echter pas na implementatie weten wat hen te doen staat. Op beide groepen zal het fonds zich de komende tijd moeten richten. Er is al aangegeven dat er wordt aangesloten bij de publiekscampagne vanuit de overheid en er is reeds een themapagina aanwezig op de website met belangrijke informatie en diverse links.

Voor 2023 wil het VO het fonds meegeven dat communicatie over NPS zeer belangrijk wordt, daar moet speciale aandacht voor komen. Ook willen we ons advies meegeven om transparant en eenvoudig te communiceren, vanwege de ingewikkeldheid van het onderwerp. Deze wijze van communicatie is in het verleden reeds toegepast, maar hiervoor vragen wij opnieuw aandacht.

Tevens zou het VO komend jaar intensiever geïnformeerd willen worden over de effectiviteit van de toegepaste communicatie door middel van uitkomsten uit het imago onderzoek, statistieken, check your service, klachten- en customer care rapportage.

Beleggingsbeleid

Het jaar 2022 was een turbulent beleggingsjaar met een negatief beleggingsresultaat en een dalend fondsvermogen. Het fonds presteerde wel licht beter dan de benchmark. Door de gestegen rente daalden echter ook de verplichtingen. De beleidsdekkingsgraad steeg daardoor zodanig dat per 1 januari 2023 geïndexeerd kon worden bij de sterk gestegen consumenten prijsindex.

Ondanks het turbulente jaar heeft het bestuur met betrekking tot het beleggingsbeleid, net als vorig jaar, standvastig koers gehouden. Het beleid zelf is herzien en onder meer verrijkt met ambitieuze doelstellingen gericht op duurzaamheid. Verder is gedurende het jaar de portefeuille geherbalanceerd waar nodig en heeft het bestuur een groot aantal relevante beleggingsonderwerpen behandeld. Tot slot heeft een audit uitgewezen dat het beleggingsproces over het algemeen onder controle is.

Per saldo is het VO positief over de invulling van het beleggingsbeleid, de opvolging van de aanbeveling om ESG verder te implementeren en de informatievoorziening richting het VO. Naar voren toe kijken we uit naar de invulling van de in 2022 gestarte initiatieven.

Nieuw pensioenstelsel (NPS)

In 2022 zijn de voorbereidingen voor de transitie naar het Nieuw Pensioenstelsel (NPS) door het bestuur in de volle breedte voortvarend opgestart.

Dit behelsde ook het invullen van de afstemming en de informatie uitwisseling tussen het bestuur en het VO. Allemaal belangrijke elementen voor het VO teneinde haar rol goed in te vullen. De invulling hiervan nam de nodige tijd in beslag maar heeft uiteindelijk goed vorm gekregen. Zo heeft het VO regelmatig NPS kennis sessies met het bestuur of BSG, is er voldoende afstemming met het bestuur, direct contact met de projectleider NPS van het bestuur over de voortgang en is er een goede mijlpalen planning. Verder heeft het VO de beschikking gekregen over externe ondersteuning. Tot slot is het voor het VO niet alleen van belang inzicht te krijgen in de verschillende (deel)besluiten rondom NPS maar ook de onderliggende overwegingen. Dit ging in 2022 niet altijd vanzelf maar is steeds goed opgelost.

Het bestuur zelf heeft de kennis over en de governance van het NPS project, inclusief de link naar de relevante stakeholders, voor nu goed ingevuld.

Per saldo is het VO positief over de aanpak van het NPS project door het bestuur in 2022. Gezien de aanstaande mijlpalen en het versterkte adviesrecht van het VO kijken we uit de ingezette samenwerking tussen het bestuur en het VO voort te zetten.

Oordeel

Alles in overweging nemend is het VO van oordeel dat het bestuur, in de periode waarover verantwoording werd afgelegd, op een zo evenwichtig mogelijke wijze met alle belangen is omgegaan en de hem toebedeelde taken naar behoren heeft uitgevoerd. Op vele terreinen heeft het bestuur afgelopen jaar goede voortgang geboekt en verbeteringen doorgevoerd. Met vertrouwen kijkt het VO uit naar de verdere invulling van de uitdagende ambities uit de missie, visie en strategie zoals het zoveel mogelijk willen behouden van koopkracht.

Wij nodigen het bestuur uit onze aanbevelingen en opmerkingen in 2023 gezamenlijk op te pakken.

Het VO spreekt waardering uit voor het bestuur voor hun inzet in het jaar 2022.

Reactie van het bestuur

Het bestuur heeft tijdens de gezamenlijke vergadering van 17 mei 2023 kennisgenomen van het verslag en het oordeel van het verantwoordingsorgaan. De door het verantwoordingsorgaan aangereikte thema's zijn herkenbaar en vormen ook onderwerp van gesprek in het bestuur en in overleggen van het bestuur met het verantwoordingsorgaan.

Het bestuur dankt het verantwoordingsorgaan voor zijn oordeel over het door het bestuur gevoerde beleid en spreekt waardering uit voor de grote betrokkenheid van het verantwoordingsorgaan bij het beleid en de bedrijfsvoering van het pensioenfonds.

2021

JAARREKENING

BALANS PER 31 DECEMBER

(na resultaatbestemming, bedragen in miljoenen euro's)

	2022	2021
Activa		
Beleggingen voor risico pensioenfonds		
• Vastgoed (1)	1.372,1	1.439,6
• Aandelen (2)	3.360,3	4.742,1
• Vastrentende waarden (3)	4.813,8	5.420,9
• Derivaten (4)	87,6	7,8
Totaal beleggingen voor risico pensioenfonds	9.633,8	11.610,4
Beleggingen voor risico deelnemers (5)	4,3	5,0
Herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen (6)	0,1	0,1
Deelnemingen (7)	6,8	6,1
Vorderingen en overlopende activa (8)	3,8	3,4
Liquide middelen (9)	4,7	1,2
Totaal activa	9.653,5	11.626,2
Passiva		
Stichtingskapitaal en reserves (10)		
• Bestemmingsreserves	40,0	53,5
• Overige reserves	2.058,4	2.120,7
Totaal stichtingskapitaal en reserves	2.098,4	2.174,2
Technische voorzieningen		
• Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds (11)	7.286,8	9.191,0
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers (12)	4,3	5,0
Derivaten (4)	163,6	237,2
Schulden en overlopende passiva (13)	100,4	18,7
Totaal passiva	9.653,5	11.626,2

De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op pagina 83 tot en met 99.

REKENING VAN BATEN EN LASTEN

(bedragen in miljoenen euro's)

	2022	2021
Baten en lasten pensioenactiviteiten		
Premies voor risico pensioenfonds (14)	162,0	211,3
Premies voor risico deelnemers (15)	0,3	0,5
Waardeoverdrachten voor risico pensioenfonds, per saldo (16)	-2,0	2,3
Waardeoverdrachten voor risico deelnemers, per saldo (17)	-0,2	-0,4
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds		
• Pensioenopbouw (18)	-206,0	-225,8
• Indexering (19)	-1.162,8	-47,8
• Rentetoevoeging (20)	45,4	53,0
• Wijziging rekenrente (21)	3.191,8	796,9
• Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten (22)	220,8	209,1
• Pensioenrechten waardeoverdrachten, per saldo (23)	2,6	-2,3
• Wijziging actuariële grondslagen (24)	-196,1	-113,8
• Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen (25)	8,5	0,5
Totaal mutatie voorziening pensioenverplichtingen risico pensioenfonds	1.904,2	669,8
Pensioenuitkeringen (26)	-215,2	-204,4
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers (27)	0,7	-0,6
Herverzekeringen (28)	-	-
Pensioenuitvoeringskosten voor risico pensioenfonds (29)	-7,3	-6,6
Pensioenuitvoeringskosten voor risico deelnemers (30)	-	-
Totaal baten en lasten pensioenactiviteiten	1.842,5	671,9
Baten en lasten beleggingsactiviteiten		
Directe beleggingsopbrengsten (31)	3,3	0,1
Indirecte beleggingsopbrengsten (31)	-1.911,6	1.091,8
Kosten van vermogensbeheer (31)	-10,2	-10,3
Overige baten en lasten beleggingsactiviteiten (32)	0,9	1,8
Totaal beleggingsresultaat voor risico pensioenfonds	-1.917,6	1.083,4
Totaal beleggingsresultaat voor risico deelnemers (33)	-0,8	0,5
Totaal baten en lasten beleggingsactiviteiten	-1.918,4	1.084,1
Resultaat	-75,9	1.755,8

De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op pagina 101 tot en met 123.

KASSTROOMOVERZICHT

(bedragen in miljoenen euro's)

	2022	2021
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangen premies voor risico pensioenfondsen	161,0	243,8
Ontvangen premies voor risico deelnemers	0,3	0,6
Ontvangen waardeoverdrachten voor risico pensioenfondsen	7,9	3,3
Ontvangen waardeoverdrachten voor risico deelnemers	-	-
Betaalde pensioenuitkeringen voor risico pensioenfondsen	-214,5	-203,0
Ontvangen uitkeringen herverzekering	-	-
Betaalde waardeoverdrachten voor risico pensioenfondsen	-9,9	-1,1
Betaalde waardeoverdrachten voor risico deelnemers	-0,2	-0,4
Betaalde pensioenuitkeringen voor risico deelnemers	-	-
Betaalde pensioenuitvoeringskosten voor risico pensioenfondsen	-7,3	-6,6
Betaalde pensioenuitvoeringskosten voor risico deelnemers	-	-
Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten	-62,7	36,6
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Verkopen beleggingen voor risico pensioenfondsen	1.626,8	1.205,3
Verkopen beleggingen voor risico deelnemers	0,1	0,5
Verkopen en afwikkeling derivaten voor risico pensioenfondsen	-509,6	354,0
Directe beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfondsen	3,3	0,1
Aankopen beleggingen voor risico pensioenfondsen	-1.131,6	-1.592,9
Aankopen beleggingen voor risico deelnemers	-0,1	2,7
Mutatie tegoeden en schulden kredietinstellingen	1,7	-0,7
Betaalde kosten van vermogensbeheer voor risico pensioenfondsen	-10,2	-10,3
Overige mutaties uit beleggingsactiviteiten voor risico pensioenfondsen	85,9	3,4
Overige mutaties uit beleggingsactiviteiten voor risico deelnemers	-0,1	0,1
Totaal kasstroom uit beleggingsactiviteiten	66,2	-37,8
Mutatie liquide middelen	3,5	-1,2

TOELICHTING ALGEMEEN

Activiteiten

Het doel van Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM, statutair gevestigd in Amstelveen en kantoorhoudend aan de Professor E.M. Meijerslaan 1 in Amstelveen (hierna: het pensioenfonds), is het verstrekken van pensioenuitkeringen aan voornamelijk werknemers en oud-werknemers in een grondfunctie met een onder de KLM-cao vallend dienstverband. Het pensioenfonds is als ondernemingspensioenfonds ingeschreven in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel onder nummer 41200089.

Pensioenregeling

Algemeen

De (basis)pensioenregeling van KLM-Grondpersoneel is een collectieve 'toegezegde bijdrageregeling' (Collective Defined Contribution-regeling of CDC-regeling).

In de CDC-regeling wordt pensioenopbouw nagestreefd met een vaste premie voor de werkgever. Als de premie in een bepaald jaar ontoereikend is, wordt de opbouw zodanig verlaagd dat de premie wel toereikend is. De werkgever is nooit gehouden tot betaling van meer dan de vaste premie. De werkgever is evenmin gehouden tot bijstorting wegens de financiële positie van het pensioenfonds. Dit kan als uiterste gevolg hebben dat het pensioenfonds de opgebouwde pensioenaanspraken en de pensioenrechten moet korten.

Ouderdomspensioen

De ouderdomspensioenregeling is een voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling. De pensioenrichtleeftijd is 68 jaar en de standaardpensioenleeftijd is gelijk aan de AOW-gerechtigde leeftijd. De deelnemers kunnen binnen bepaalde grenzen kiezen wanneer zij met pensioen gaan, met als vroegst mogelijke pensioenleeftijd 55 jaar. Naar keuze kan het ouderdomspensioen gedeeltelijk ingaan (deeltijdpensioen). Het ouderdomspensioen is gebaseerd op het gemiddelde salaris en het aantal deelnemersjaren. De pensioenopbouw bedraagt voor ieder deelnemersjaar 1,875% van de nettopensioengrondslag zoals die geldt op 1 januari van het betreffende jaar, met dien verstande dat in geval van een in enig jaar ontoereikende premie een lager opbouwpercentage van toepassing is. Het pensioengevend salaris per 1 januari 2022 is gemaximeerd op EUR 114.866 (2021: EUR 112.189). De hoogte van de franchise is gelijk aan de in enig jaar geldende fiscaal minimale franchise voor een middelloonregeling.

Nabestaandenpensioen

Nabestaandenpensioen geldt voor de nagelaten partner van een deelnemer en is 70% van het ouderdomspensioen dat tot het moment van overlijden is opgebouwd. Als gevolg van de omzetting per 1 januari 2020 van de ouderdomspensioenrechten met pensioenleeftijd 62, 63, 65 of 67 jaar in pensioenrechten met pensioenleeftijd 68 jaar kan het nabestaandenpensioen lager uitkomen dan 70% van het opgebouwde respectievelijk bereikbare ouderdomspensioen.

Facultatief nabestaandenpensioen is een extra dekking die ervoor zorgt dat het nabestaandenpensioen bij overlijden 70% van het bereikbare ouderdomspensioen bedraagt. De verzekering voor deelnemers met een samenlevingscontract vangt aan op het moment waarop KLM een samenlevingsverband erkent. De deelnemer en de partner kunnen gezamenlijk van deze verzekering afzien. Daarnaast kunnen deelnemers zich via het pensioenfonds vrijwillig verzekeren voor het Anw-hiaat. Het Anw-hiaatpensioen voorziet in een aanvullende uitkering aan de nagelaten partner van een deelnemer of pensioengerechtigde.

Wezenpensioen

Wezenpensioen wordt uitgekeerd aan kinderen tot de 18-jarige leeftijd of bij het volgen van een studie tot de 27-jarige leeftijd. Het jaarlijkse wezenpensioen is voor elk gerechtigd kind 20% van het op 31 december 2015 opgebouwde ouderdompensioen plus 14% van het vanaf 1 januari 2016 opgebouwde ouderdompensioen.

Arbeidsongeschiktheidspensioen

Arbeidsongeschiktheidspensioen gaat in geval van volledige en duurzame arbeidsongeschiktheid (arbeidsongeschiktheid meer dan 80%) na twee jaar arbeidsongeschiktheid (ziekte) in. Bij gedeeltelijke arbeidsongeschiktheid (tussen 35% en 80%) gaat het pensioen in wanneer de loongerelateerde WGA-uitkering op grond van de Wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen (WIA) eindigt en de WGA-vervolguitkering ingaat. De deelnemer ontvangt dit pensioen zolang de arbeidsongeschiktheid duurt, maar uiterlijk tot de AOW-gerechtigde leeftijd. De maximering van het pensioengevend salaris per 1 januari 2015 geldt niet voor het arbeidsongeschiktheidspensioen.

De pensioenopbouw bij volledige arbeidsongeschiktheid wordt voor 80% premievrij voortgezet. Bij gedeeltelijke arbeidsongeschiktheid geldt een premievrije opbouw naar rato van de mate van arbeidsongeschiktheid.

Nettopensioen

De nettopensioenregeling is ingevoerd per 1 januari 2015 naar aanleiding van de fiscale maximering van het pensioengevend salaris in de basispensioenregeling op EUR 100.000 per dezelfde datum. Het maximum pensioengevend salaris is per 1 januari 2022 verhoogd naar EUR 114.866. Deelname aan de nettopensioenregeling (bij een pensioengevend salaris boven de EUR 114.866) is op vrijwillige basis. De ingelede premies zijn fiscaal niet aftrekbaar. Over de pensioenuitkeringen in de toekomst wordt geen loonheffing ingehouden c.q. is geen inkomstenbelasting verschuldigd.

De nettopensioenregeling is gedeeltelijk een beschikbare-premieregeling. De hoogte van de premie is afhankelijk van de hoogte van het pensioengevend salaris en is gelijk aan de fiscaal maximale premie op basis van een leeftijdsafhankelijke staffel. De fiscaal maximale premie is gebaseerd op een rekenrente van 3,0%. De premies (onder aftrek van kosten en risicopremie overlijden) worden belegd in aandelenbeleggingsfondsen en obligatiebeleggingsfondsen volgens het zogenoemde life-cycle-principe. Hierbij wordt bij het naderen van de pensioendatum een steeds groter deel van de premie belegd in obligaties en wordt een deel van de aandelenbeleggingen verruild voor obligatiebeleggingen. Op de pensioendatum wordt het opgebouwde pensioenkapitaal aangewend voor de aankoop van ouderdompensioen (en eventueel nabestaandenpensioen) bij een verzekeraar naar keuze van de deelnemer. Voor het opgebouwde pensioenkapitaal geldt een vrijstelling voor de inkomstenbelasting (box 3). De hoogte van het pensioen dat kan worden ingekocht is voornamelijk afhankelijk van het behaalde rendement op de beleggingen en van de marktrente op pensioendatum.

De nettopensioenregeling is gedeeltelijk ook een uitkeringsregeling (middelloon) in de vorm van een risicoverzekering, namelijk voor het risico van overlijden van de deelnemer vóór de pensioendatum. Hiervoor wordt een risicopremie betaald, die afhankelijk is van de hoogte van het pensioengevend salaris en de leeftijd van de deelnemer. Bij overlijden worden een nabestaandenpensioen en een wezenpensioen toegekend gelijk aan 1,313% respectievelijk 0,263% van het gemiddeld verdiende salaris boven het maximum pensioengevend salaris van EUR 114.866 (2021: EUR 112.189). De op deze wijze vastgestelde pensioenuitkeringen worden vermenigvuldigd met de wettelijk voorgeschreven zogenaamde nettofactor. Het nabestaandenpensioen en het wezenpensioen worden vastgesteld in de veronderstelling dat de deelnemer tot de pensioendatum zou hebben deelgenomen aan de nettopensioenregeling.

Regeling deelnemers KLM Health Services

De pensioenregeling van KLM Health Services is eveneens een CDC-regeling.

De ouderdomspensioenregeling is een voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling.

De pensioenopbouw is per jaar van deelneming 1,875% van de pensioengrondslag, met dien verstande dat bij een in enig jaar ontoereikende premie een lager percentage van de pensioengrondslag van toepassing is. Per 1 januari 2022 bedraagt het pensioengevend salaris maximaal EUR 114.866 (2021: EUR 112.189). De pensioenrichtleeftijd is 68 jaar en de standaardpensioenleeftijd is gelijk aan de AOW-gerechtigde leeftijd.

De pensioenregeling kent een facultatief nabestaandenpensioen dat het risico van overlijden van de deelnemer vóór het bereiken van de pensioenleeftijd dekt. Deze vrijwillige verzekering zorgt ervoor dat het nabestaandenpensioen in dat geval 65% van het bereikbare ouderdomspensioen bedraagt. Bij ingang van het ouderdomspensioen en bij uitdiensttreding heeft de deelnemer de keuze om een deel van het ouderdomspensioen om te zetten in nabestaandenpensioen.

Het jaarlijkse wezenpensioen bedraagt voor elk gerechtigd kind 20% van het op 31 december 2015 opgebouwde ouderdomspensioen plus 14% van het vanaf 1 januari 2016 opgebouwde ouderdomspensioen. Het wezenpensioen wordt uitgekeerd tot het bereiken van de leeftijd van 18 jaar of de leeftijd van 23 jaar als een studie wordt gevolgd.

Het arbeidsongeschiktheidspensioen gaat in na een periode van twee jaar arbeidsongeschiktheid (ziekte). Het pensioen wordt uitgekeerd zolang de arbeidsongeschiktheid voortduurt, maar uiterlijk tot het bereiken van de pensioenleeftijd. Het maximum pensioengevend salaris geldt niet voor het arbeidsongeschiktheidspensioen.

Reductiebepalingen/CDC-regeling

Als in enig jaar de vaste premie, verhoogd met de deelnemersbijdragen voor de facultatieve onderdelen van de pensioenregeling, ontoereikend is om de pensioenopbouw in dat jaar te financieren, wordt de pensioenopbouw verlaagd, tenzij anderszins in het premietekort kan worden voorzien. In dit verband wordt de vaste premie, verhoogd met de deelnemersbijdragen voor de facultatieve onderdelen van de pensioenregeling, getoetst aan een zogenoemde toetspremie. De toetspremie is de hoogste van de gedempte kostendekkende premie en de premie die hoort bij een premiedekkingsgraad van 69%. Als in enig jaar de totale premie lager is dan de toetspremie, worden eerst de eventueel aanwezige middelen in de bestemde premiereserve gebruikt om de ambitie op peil te houden. Is dit niet afdoende dan wordt de pensioenopbouw in dat jaar zodanig verlaagd, dat de (verlaagde) toetspremie weer gelijk is aan de totale premie.

Het voorgaande betekent dat het verzekeringstechnisch risico en het beleggingsrisico volledig bij het pensioenfonds en daarmee indirect bij de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden ligt. KLM kan hiervoor niet worden aangesproken.

Indexering

Tot en met 31 december 2022 gold dat het pensioenfonds ernaar streeft om de opgebouwde pensioenrechten van deelnemers jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van de algemene loonronde volgens de cao voor het grondpersoneel van KLM.

Verder streeft het pensioenfonds ernaar de ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten van gewezen deelnemers jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van de geschoonde prijsindex.

In 2022 heeft het bestuur van het pensioenfonds het verzoek gekregen van arbeidsvoorwaardelijke partijen om de indexatie ambitie van de actieve, gewezen en gepensioneerd deelnemers te harmoniseren. Door deze harmonisatie wordt voor alle groepen deelnemers de indexatie afgeleid van de ontwikkeling van het geschoonde prijsindexcijfer (oktober – oktober). Het bestuur heeft besloten dat voor het eerst bij de indexatie per 1 januari 2023 aan dit verzoek wordt voldaan.

De indexering heeft een voorwaardelijk karakter. Dit betekent dat geen recht op indexering bestaat en dat het niet zeker is of en in hoeverre in de toekomst indexering kan plaatsvinden. Het bestuur besluit jaarlijks over de toekenning van indexering.

Bij de besluitvorming wordt uitgegaan van de beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds ultimo november van het voorafgaande jaar. Bij een beleidsdekkingsgraad van 110% of lager wordt geen indexering toegekend. Bij een beleidsdekkingsgraad hoger dan 110% wordt in beginsel indexering toegekend, maar de indexering wordt op een zodanig niveau vastgesteld dat deze naar verwachting in de toekomst kan worden gecontinueerd. Hierbij wordt rekening gehouden met de wettelijk voorgeschreven parameters. Tussen 1 juli 2022 en 31 december 2022 had het pensioenfonds, onder voorwaarden, de mogelijkheid om gebruik te maken van versoepelde regelgeving rondom indexatie. Het pensioenfonds heeft voor de indexatie per 1 januari 2022 (met terugwerkende kracht) gebruik gemaakt van deze versoepelde regelgeving. Bij dit besluit heeft het pensioenfonds expliciet aandacht gehad voor evenwichtige belangenafweging.

Een achterstand in de indexering kan onder voorwaarden worden ingehaald. Voorwaarden zijn dat de beleidsdekkingsgraad hoger is dan de met het (strategisch) vereist eigen vermogen overeenkomende nominale dekkingsgraad en de indexering naar verwachting ook in de toekomst kan worden toegekend. In enig jaar kan maximaal een vijfde deel van het bedrag dat beschikbaar is voor inhaalindexering hiervoor worden aangewend.

Financiering en premie

De pensioenregeling is een zogenoemde Collective Defined Contribution-regeling, verkort ook wel CDC-regeling genoemd. Dit houdt in dat de aangesloten werkgever jaarlijks een vaste premie betaalt voor de opbouw van pensioenrechten. Dit betekent dat voor een langere periode een vaste premie is afgesproken. Zoals hiervoor onder Reductiebepalingen als onderdeel van de pensioenregeling is beschreven, heeft KLM geen enkele verplichting tot het betalen van aanvullende bedragen, ook niet als bij het pensioenfonds een vermogenstekort ontstaat. Hier staat tegenover dat KLM (in geval van een overschot bij het pensioenfonds) geen recht heeft op terugstorting van en/of korting op de vaste premie. De financiering in 2022 is gebaseerd op een doorsneepremie (exclusief opslag voor termijnbetaling) van 25,0% (2021: 25,0%) van de premiegrondslag. De premiegrondslag is gelijk aan 12,96 maal het maandsalaris. De doorsneepremie wordt verhoogd met een deelnemersbijdrage van 1,0% (2021: 1,0%) in geval van verzekering van het facultatief nabestaandenpensioen. De premie wordt verder verhoogd met een leeftijdsafhankelijke bijdrage in geval van verzekering van het Anw-hiaat. De deelnemersbijdrage met betrekking tot verplichte onderdelen van de pensioenregeling is begrepen in de doorsneepremie.

Deelnemers aan de nettopensioenregeling betalen een premie die afhankelijk is van de hoogte van het pensioengevend salaris en de leeftijd. De premie is gelijk aan de fiscaal maximale premie, die is gebaseerd op een rekenrente van 3,0%, en bedraagt 4,6% (2021: 4,6%) van het pensioengevend salaris boven EUR 114.866 (2021: EUR 112.189) voor een 20-jarige deelnemer en loopt op tot 15,8% (2021: 15,8%) voor een 67-jarige deelnemer. De premie wordt verhoogd met een kostenopslag en bevat een risicopremie overlijden.

De premie over 2022 ten behoeve van de regeling van KLM Health Services bedraagt (exclusief opslag voor termijnbetaling) 20,6% (2021: 20,6%) van de premiegrondslag. Deze doorsneepremie wordt verhoogd met een deelnemersbijdrage van 1,6% (2021: 1,6%) in geval van verzekering van het facultatief nabestaandenpensioen.

Grondslagen voor de financiële verslaggeving

Algemeen

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek en in overeenstemming met de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 610 Pensioenfondsen (RJ 610).

De jaarrekening is opgesteld uitgaande van de continuïteitsveronderstelling, dat wil zeggen de veronderstelling dat de continuïteit gewaarborgd is en de activiteiten in de afzienbare toekomst zullen worden voortgezet.

Deze jaarrekening heeft betrekking op het verslagjaar 2022, dat is geëindigd op 31 december 2022.

De bedragen in de jaarrekening luiden in euro's.

Schattingen en veronderstellingen

Bij het opstellen van de jaarrekening is het maken van schattingen en veronderstellingen noodzakelijk. De schattingen en veronderstellingen hebben invloed op de toepassing van grondslagen en de waardering van activa en verplichtingen. De schattingen en daaraan ten grondslag liggende veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. Vooral de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen en (in mindere mate) de waardering van de beleggingen zijn gebaseerd op schattingen en veronderstellingen. De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Ten behoeve van de oordeelsvorming en het maken van schattingen wordt gebruikgemaakt van externe deskundigen. De aard van oordelen en schattingen en de onderliggende veronderstellingen is, voor zover noodzakelijk geacht voor het vereiste inzicht in het vermogen, vermeld in de toelichting bij de jaarrekening.

Herzieningen van schattingen worden verwerkt in de periode waarin de schatting wordt herzien. Een herziening van een schatting heeft dikwijls ook gevolgen voor waardering en resultaatbepaling in toekomstige perioden.

Schattingwijzigingen

Op 12 juni 2019 is het Advies van de Commissie Parameters verschenen, waarin onder meer een aangepaste UFR-methode wordt geadviseerd. De belangrijkste wijziging in de UFR-methode is dat de UFR pas van invloed wordt vanaf looptijd 30 in plaats van looptijd 20. Daarnaast is de berekening van de UFR zelf gebaseerd op de 30-jaars forward rate in plaats van de 20-jaars forward rate. Tot slot groeit de rentecurve in de nieuwe methode langzamer naar de UFR toe. DNB heeft besloten om de nieuwe UFR-parameters over een periode van vier jaar stapsgewijs in te voeren. Op deze manier wordt de impact van de nieuwe UFR gespreid over een langere periode. Door middel van deze stapsgewijze invoering zal de nieuwe UFR volledig van kracht zijn begin 2024. In de periode van 2021 tot 2024 is de rentetermijnstructuur gebaseerd op het gewogen gemiddelde van de rentetermijnstructuur op basis van de huidige en de nieuwe UFR methode, waarbij de gewichten jaarlijks op 1 januari met gelijke stappen aangepast worden. In januari 2021 is begonnen met de stapsgewijze transitie van de oude methode naar de nieuwe methode. In 2022 bedraagt deze weging 50% voor de curve onder de oude methode en 50% voor de curve onder de nieuwe methode. Het effect op de pensioenverplichtingen bedraagt EUR 78,9 miljoen (dotatie).

Voor de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds worden de overlevingsgrondslagen volgens de actuele AG prognosetafels gehanteerd. In 2022 zijn de overlevingsgrondslagen geactualiseerd en is overgegaan van de AG prognosetafels 2020 naar de AG prognosetafels 2022. Het effect op de pensioenverplichtingen bedraagt EUR 90,4 miljoen (dotatie).

Op de overlevingstafels worden correcties toegepast in verband met afwijkende overlevingskansen van de werkende bevolking ten opzichte van de overlevingskansen van de totale bevolking. Deze correctiefactoren zijn in 2022 eveneens geactualiseerd. Het effect op de pensioenverplichtingen bedraagt EUR 33,7 miljoen (vrijval). Het gezamenlijke effect op de pensioenverplichtingen bedraagt EUR 56,7 miljoen (dotatie).

Periodiek wordt de kostenopslag in de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds beoordeeld. In 2022 is de kostenopslag verhoogd van 2,4% naar 3,0%. Het effect op de pensioenverplichtingen bedraagt EUR 60,5 miljoen (dotatie).

Het effect van bovenstaande schattingswijzigingen heeft een tegenovergesteld effect op het vermogen

Verwerking

De belangrijkste activa en verplichtingen van het pensioenfonds zijn respectievelijk de beleggingen en de pensioenverplichtingen. De beleggingen bestaan volledig uit financiële activa en derivaten. Deze worden in de balans opgenomen respectievelijk van de balans verwijderd op transactiedatum (datum van koop of verkoop). Dit is het moment waarop de toekomstige economische voordelen en de risico's verbonden aan het financiële instrument worden overgedragen. Pensioenverplichtingen worden in de balans opgenomen op het moment van toekenning of overdracht van de pensioenrechten. Zij worden van de balans verwijderd op het moment van uitkering of overdracht van de pensioenrechten.

Saldering

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd en als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Presentatie beleggingen en beleggingsopbrengsten

De beleggingen bestaan nagenoeg geheel uit participaties in beleggingsinstellingen, voor het merendeel Blue Sky beleggingsfondsen. Deze beleggingsfondsen hebben de vorm van een besloten fonds voor gemene rekening. De participaties worden in de balans gerubriceerd conform de aard van de onderliggende beleggingen van de beleggingsfondsen. Waardeveranderingen van de participaties worden in de rekening van baten en lasten opgenomen onder indirecte beleggingsopbrengsten. Zij bestaan uit de directe en indirecte opbrengsten van de onderliggende beleggingen en de kosten van vermogensbeheer die ten laste van het beleggingsfonds komen. Door beleggingsfondsen uitgekeerde dividenden worden gepresenteerd onder directe beleggingsopbrengsten.

Waardering beleggingen

Participaties in beleggingsinstellingen worden op het moment van verkrijging gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs, dat wil zeggen inclusief een eventuele toetreedvergoeding. Vervolgens worden de participaties gewaardeerd tegen de berekende intrinsieke waarde of de meest recent beschikbare intrinsieke waarde. De intrinsieke waarde wordt vastgesteld op basis van de marktwaarde van de onderliggende activa en verplichtingen. De marktwaarde is het bedrag waarvoor een actief of een verplichting kan worden afgewikkeld tussen ter zake goed geïnformeerde, tot een transactie bereid zijnde partijen die onafhankelijk zijn. De marktwaarde is gebaseerd op actuele marktprijzen, tenzij anders vermeld.

Waardeveranderingen beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen, inclusief derivaten. Alle waardeveranderingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als opbrengst beleggingen direct in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de intrinsieke waarde van de participaties in de beleggingsfondsen. Transacties in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers op transactiedatum. Valutakoersverschillen bij de omrekening van activa en verplichtingen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen onder de post waarop de activa en verplichtingen betrekking hebben.

De koers op balansdatum van de euro ten opzichte van de belangrijkste valuta's is:

	2022	2021	2020
Amerikaanse dollar	1,0673	1,1372	1,2236
Canadese dollar	1,4461	1,4365	1,5588
Australische dollar	1,5738	1,5642	1,5856
Japanse yen	140,8183	130,9542	126,3254
Britse pond	0,8873	0,8396	0,8951
Zwitserse frank	0,9875	1,0362	1,0816

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

Vastgoed

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde aandelen van vastgoedfondsen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum. Onderliggende beleggingen in niet-beursgenoteerde participaties worden gewaardeerd tegen de intrinsieke waarde, gebaseerd op de marktwaarde van het onderliggende vastgoed. De marktwaarde van het onderliggende vastgoed is de geschatte waarde bij onderhandse verkoop in verhuurde staat. Directe vastgoedbeleggingen van vastgoedfondsen waarin het pensioenfonds rechtstreeks participeert, worden op dezelfde wijze gewaardeerd. De onderliggende vastgoedobjecten worden periodiek getaxeerd door onafhankelijke taxateurs.

Aandelen

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde aandelen en converteerbare obligaties van aandelenfondsen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum. Indien de koersvorming van beursgenoteerde aandelen niet representatief is, wordt de marktwaarde getaxeerd. De taxatie is gebaseerd op recente marktinformatie. De marktwaarde van onderliggende niet-beursgenoteerde aandelen (private equity) wordt getaxeerd door de externe managers op basis van richtlijnen die algemeen worden toegepast in de private equity en venture capital branche.

Vastrentende waarden

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde vastrentende waarden van beleggingsfondsen (inclusief geldmarktfondsen) is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum, verhoogd met de lopende rente. De marktwaarde van onderliggende niet-beursgenoteerde vastrentende beleggingen wordt bepaald door te ontvangen rente en aflossingen contant te maken op basis van actuele marktrente, rekening houdend met het risicoprofiel en de looptijd van de belegging. De marktwaarde van directe vastrentende beleggingen wordt eveneens bepaald door te ontvangen rente en aflossingen contant te maken op basis van actuele marktrente, rekening houdend met het risicoprofiel en de looptijd van de belegging.

Derivaten

Derivaten zijn afgeleide financiële instrumenten, waarvan de waarde afhankelijk is van een of meer onderliggende primaire financiële instrumenten. Derivaten bevatten rechten en verplichtingen waardoor een of meer van de financiële risico's waaraan de onderliggende primaire financiële instrumenten

onderhevig zijn tussen partijen worden overgedragen. Derivaten leiden bij het aangaan van de transactie niet of tot een relatief gering vermogensbeslag. Basisvormen van derivaten zijn swaps, forwards, futures en opties. Het onderliggende primaire financiële instrument kan onder meer een valutaproduct, een aandelenproduct of een renteproduct zijn.

Het pensioenfonds maakt gebruik van de volgende derivaten: valutatermijncontracten en interest rate swaps.

Een valutatermijncontract is een contract waarbij de verplichting wordt aangegaan om een bepaalde valuta te verkopen en een andere valuta te kopen op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde (termijn)koers.

Een interest rate swap of renteswap is een contract waarbij wordt overeengekomen om gedurende een vooraf vastgestelde periode rentestromen in dezelfde valuta te ruilen. Bij de meeste renteswaps wordt een variabele rente geruild tegen een vaste rente. De variabele rente is gebaseerd op de geldmarktrente, waarbij als referentie EURIBOR of €ster wordt gehanteerd. De vaste rente is meestal gebaseerd op de marktrente van staatsobligaties.

Derivaten worden gewaardeerd tegen marktwaarde. Voor beursgenoteerde contracten is dit de beursprijs per balansdatum. Voor niet-beursgenoteerde contracten is de waardering gebaseerd op recente marktinformatie (zoals valutakoersen, rentecurves en indexen), als input voor de gehanteerde gangbare waarderingsmodellen. Naast 'non-cleared' derivaten met tegenpartijen maakt het pensioenfonds gebruik van 'centrally-cleared' derivaten. Deze derivaten zijn 'settled-to-market' en worden op dagbasis, de volgende dag afgerekend.

Herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen

Herverzekeringscontracten worden opgenomen voor de actuarieel bepaalde contante waarde van de verzekerde uitkeringen, volgens de grondslagen van het pensioenfonds, onder aftrek van een eventuele waardevermindering, indien deze naar verwachting duurzaam is.

Deelnemingen

Deelnemingen worden gewaardeerd tegen nettovermogenswaarde.

Vorderingen

Vorderingen worden bij eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde (inclusief transactiekosten). De vorderingen worden na de eerste verwerking gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs. Gezien het korte termijn karakter van de vorderingen, komt de waardering in het algemeen overeen met de nominale waarde.

Liquide middelen

Liquide middelen worden opgenomen voor de nominale waarde.

Stichtingskapitaal en overige reserves

Het stichtingskapitaal en de overige reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle activa en verplichtingen, inclusief voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen zijn verwerkt in de balans.

Binnen het stichtingskapitaal en de overige reserves is een bestemmingsreserve gevormd met een specifieke bestemming. Dit betreft de premiereserve. Een nadere toelichting van deze reserve is opgenomen in paragraaf Stichtingskapitaal en reserves van de algemene toelichting. De bestemmingsreserve wordt niet meegeteld bij het bepalen van de dekkingsgraad.

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds

De voorziening pensioenverplichtingen wordt actuariel berekend en wordt vastgesteld op basis van de nominaal verworven pensioenrechten, voor zover zij onvoorwaardelijk zijn. Dit betekent dat de voorwaardelijke toekomstige indexering niet in de voorziening is begrepen, maar de op balansdatum toegezegde indexering wel in de voorziening wordt opgenomen. De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur per balansdatum.

De voorziening met betrekking tot ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen is de contante waarde van de beste inschatting van de toekomstige uitgaande kasstromen die voortvloeien uit de tot balansdatum opgebouwde onvoorwaardelijke pensioenrechten. Daarin is begrepen de toekomstige premievrije pensioenopbouw van arbeidsongeschikte deelnemers.

De voorziening met betrekking tot arbeidsongeschiktheidspensioen is de contante waarde van de verwachte uitgaande kasstromen die voortvloeien uit de verplichtingen aan bij het pensioenfonds aangemelde arbeidsongeschikte deelnemers, nog niet aangemelde arbeidsongeschikte deelnemers en zieke deelnemers die naar verwachting arbeidsongeschikt zullen worden verklaard. Voor nog niet aangemelde arbeidsongeschikte deelnemers en zieke deelnemers wordt een voorziening opgenomen ter grootte van (maximaal) tweemaal de in de jaarpremie begrepen opslag voor het risico van arbeidsongeschiktheid.

De belangrijkste actuariële grondslagen en veronderstellingen zijn:

- rekenrente volgens actuele rentetermijnstructuur DNB (ongewijzigd);
- levensverwachting volgens prognosetafels AG 2022 met actuele fondsspecifieke leeftijds- en sekseafhankelijke correctiefactoren gebaseerd op het Willis Towers Watson model 2022 (2021: prognosetafels AG 2020 en correctiefactoren Willis Towers Watson model 2020);
- partnerfrequentie actieve en gewezen deelnemers 100% (ongewijzigd);
- verschil leeftijd man en vrouw tweeënhalf jaar (ongewijzigd);
- excassokosten 3,0% van de voorziening (2021: 2,4%).

Uit de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur ultimo 2022 kan voor het pensioenfonds een gemiddelde rekenrente van 2,6% worden afgeleid (2021: 0,6%).

De voor de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen gehanteerde rentetermijnstructuur DNB betreft voor looptijden tot en met 20 jaar de marktrente op de interbancaire swapmarkt. Voor looptijden langer dan 20 jaar wordt de swapcurve per balansdatum aangepast. Vanaf 1 januari 2021 tot 1 januari 2024 is de aanpassing een weging van de oude UFR-methodiek (advies Commissie UFR 2013) en de nieuwe UFR methodiek (advies Commissie Parameters 2019). De weging van de oude UFR-methodiek wordt stapsgewijs afgebouwd (2021: 75%, 2022: 50%, 2023: 25% en 2024: 0%). In de UFR-methodiek wordt de onderliggende éénjaarsforwardrente geëxtrapoleerd naar een lange termijn verwacht renteniveau, de zogenoemde Ultimate Forward Rate (UFR). De UFR wordt vastgesteld als 120-maands voortschrijdend gemiddelde van de werkelijke 1-jaar 20-jaarsforwardrentes (oude UFR-methodiek) respectievelijk 120-maands voortschrijdend gemiddelde van de werkelijke 1-jaar 30-jaarsforwardrentes (nieuwe UFR-methodiek). In de door DNB gevolgde methodiek beweegt de rente vanaf 21 jaar geleidelijk in de richting van de UFR, doordat de actuele forwardrente wordt gemiddeld met de UFR. De UFR in de oude UFR-methodiek bedraagt ultimo 2022 1,4% (2021: 1,5%) en in de nieuwe UFR-methodiek ultimo 2022 1,1% (2021: 1,3%).

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

De voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers heeft betrekking op de beschikbare-premieregeling als onderdeel van de nettopensioenregeling. De voorziening wordt gewaardeerd op de balanswaarde van de daarmee samenhangende beleggingen.

Schulden

Schulden worden bij eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde, inclusief transactiekosten die bij verwerving direct aan de schulden zijn toe te rekenen. De schulden worden na de eerste verwerking gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs. Gezien het korte termijn karakter van de schulden, komt de waardering in het algemeen overeen met de nominale waarde.

Grondslagen voor de resultaatbepaling

Algemeen

De grondslagen voor resultaatbepaling vloeien voor het merendeel voort uit de voor de beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen gehanteerde waarderingsgrondslagen. Voor een aantal posten worden de grondslagen voor resultaatbepaling hierna (nader) uiteengezet.

Directe beleggingsopbrengsten

Rente wordt ten gunste van het resultaat gebracht in de periode waarop deze betrekking heeft. Dividend wordt in de rekening van baten en lasten verwerkt op het moment van beschikbaarstelling.

Premies

Premies worden ten gunste van het resultaat gebracht in de periode waarin de daarmee samenhangende pensioenrechten worden opgebouwd.

Waardeoverdrachten

Waardeoverdrachten worden in de rekening van baten en lasten opgenomen op het moment van overdracht van de pensioenverplichtingen.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds

Pensioenopbouw

De pensioenopbouw met betrekking tot ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen wordt toegerekend aan de periode waarin de opbouw van de pensioenrechten plaatsvindt. De verplichtingen met betrekking tot arbeidsongeschiktheidspensioen worden opgenomen in de periode waarin deze ontstaan. De toekomstige premievrije pensioenopbouw van arbeidsongeschikte deelnemers wordt ten laste van het resultaat gebracht in de periode waarin de arbeidsongeschiktheid ontstaat.

Indexering

De toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van indexering wordt in de rekening van baten en lasten opgenomen in de periode waarin het bestuursbesluit wordt genomen.

Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur per balansdatum. Aan de voorziening pensioenverplichtingen wordt rente toegevoegd op basis van de éénjaarsrente volgens deze rentetermijnstructuur primo verslagperiode. De rentetoevoeging wordt berekend over het gemiddelde van de stand van de voorziening primo periode en de stand van de voorziening ultimo periode, de laatste exclusief het effect van de indexering.

Wijziging rekenrente

Het effect van de verandering van de rekenrente op de voorziening pensioenverplichtingen wordt ultimo verslagperiode in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

De vrijval van de voorziening pensioenverplichtingen wordt ten gunste van de rekening van baten en lasten gebracht in de periode waarin de lasten bij de berekening van de voorziening waren voorzien.

Pensioenrechten waardeoverdrachten

De met waardeoverdrachten samenhangende toevoeging en onttrekking aan de voorziening pensioenverplichtingen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen op het moment van overdracht van de pensioenverplichtingen.

Wijziging actuariële grondslagen

Het effect van wijzigingen in de actuariële grondslagen op de voorziening pensioenverplichtingen wordt ultimo verslagperiode in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Pensioenuitkeringen

Pensioenuitkeringen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen in de periode waarop zij betrekking hebben.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

De mutatie in de voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers is gelijk aan het saldo van ingelede premies, ingehouden kosten, beleggingsresultaat, waardeoverdrachten en omzetting in pensioenrechten.

Herverzekeringen

Herverzekeringsuitkeringen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen in de periode waarop zij betrekking hebben.

Kosten

Kosten worden ten laste van het resultaat gebracht in de periode waarop zij betrekking hebben.

Grondslagen voor het kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht wordt opgesteld volgens de directe methode. Dit houdt in dat alle ontvangsten en uitgaven ook als zodanig worden gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en kasstromen uit beleggingsactiviteiten.

Kasstromen in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers op transactiedatum.

Onder liquide middelen worden verstaan banktegoeden die niet het karakter hebben van beleggingen.

TOELICHTING OP DE BALANS

(bedragen in miljoenen euro's)

Activa

1 Vastgoed

	2022	2021
Beursgenoteerd	373,4	514,6
Niet-beursgenoteerd	998,7	925,0
Totaal	1.372,1	1.439,6

De samenstelling van de (onderliggende) portefeuille vastgoed per sector is als volgt:

	2022	2021
Winkels	196,2	213,7
Kantoren	271,2	305,3
Bedrijfsruimten	468,1	420,5
Woningen	298,4	319,1
Overig	138,2	181,0
Totaal	1.372,1	1.439,6

De samenstelling naar regio is als volgt:

	2022	2021
Europa	482,3	487,5
Verenigde Staten	595,4	680,9
Canada	10,0	–
Overig Pacific	282,6	269,4
Opkomende markten	1,8	1,8
Totaal	1.372,1	1.439,6

De volgende (onderliggende) beleggingen maken meer dan 5% uit van de totale vastgoedportefeuille:

	2022	2021
Prologis Europ. Logistics Fund	93,7	66,4
MS Prime Property Fund	90,5	80,1
CBRE Pan European Core Fund	90,1	60,6
PGIM PRISA LP	79,4	70,4
RREEF America REIT II	77,7	61,5
M&G Asia Property Fund	76,0	67,5
Lion Industrial Trust	72,7	54,3

Blue Sky vastgoedfondsen waarin het pensioenfonds participeert, hebben een deel van de portefeuille uitgeleend. Voor dat deel hebben deze vastgoedfondsen alleen het economisch eigendom. Het aandeel van het pensioenfonds in deze in bruikleen gegeven vastgoedaandelen bedraagt totaal EUR 4,7 miljoen (2021: EUR 0,1 miljoen).

Voor het risico van niet-teruglevering zijn staatsobligaties met ten minste een AA-rating verkregen tot een bedrag van EUR 4,9 miljoen (2021: EUR 0,1 miljoen). Deze zekerheden zijn niet in de balans opgenomen.

2 Aandelen

	2022	2021
Beursgenoteerd	2.676,2	4.104,2
Niet-beursgenoteerd (private equity)	684,1	637,9
Totaal	3.360,3	4.742,1

De aandelenportefeuille kan als volgt worden gespecificeerd per sector:

	2022	2021
Financiële instellingen	487,6	563,3
Informatietechnologie	523,3	930,1
Energie	99,8	128,5
Telecommunicatie	207,4	350,2
Consument cyclisch	317,6	477,5
Consument defensief	261,4	287,3
Industrie	314,2	438,9
Basismaterialen	132,6	236,9
Gezondheidszorg	394,1	496,2
Nutsbedrijven	112,9	152,3
Overig	509,4	680,9
Totaal	3.360,3	4.742,1

De samenstelling naar regio is als volgt:

	2022	2021
Europa	440,3	758,4
Noord Amerika	2.018,4	2.921,5
Midden en Zuid Amerika	49,3	45,8
Azië	671,8	903,3
Overig	180,5	113,1
Totaal	3.360,3	4.742,1

Het pensioenfonds heeft niet (2021: EUR 0,1 miljoen) belegd in aandelen Air France-KLM.

Blue Sky aandelenfondsen waarin het pensioenfonds participeert, hebben een deel van de aandelen uitgeleend. Voor dat deel hebben de aandelenfondsen alleen het economisch eigendom. Het aandeel van het pensioenfonds in deze in bruikleen gegeven aandelen bedraagt EUR 76,4 miljoen (2021: EUR 66,8 miljoen). Voor het risico van niet-teruglevering zijn staatsobligaties met ten minste een AA-rating verkregen tot een bedrag van EUR 79,7 miljoen (2021: EUR 70,7 miljoen). Deze zekerheden zijn niet in de balans opgenomen.

3 Vastrentende waarden

	2022	2021
Staatsobligaties	1.875,5	2.239,9
Ondernemingsobligaties	1.355,3	1.510,9
Totaal beursgenoteerde obligaties	3.230,8	3.750,8
Hypothecaire leningen (woninghypotheken)	1.105,1	1.258,3
Overige onderhandse leningen	380,8	409,7
Geldmarkt beleggingen	93,4	–
Banktegoeden in rekening-courant	3,7	2,1
Totaal	4.813,8	5.420,9

De specificatie naar rentetype is als volgt:

	2022	2021
Vaste rente	4.716,7	5.418,8
Variabele rente	97,1	2,1
Totaal	4.813,8	5.420,9

Een deel van de onderliggende hypothecaire leningen (woninghypotheken) heeft een variabele rente. Door middel van rentederivaten wordt deze variabele rente omgezet in een vaste rente.

De resterende looptijd gebaseerd op de contractuele aflossingsdata is als volgt:

	2022	2021
Korter dan 1 jaar	1.201,1	1.314,3
Vanaf 1 jaar tot 5 jaar	691,6	641,5
Vanaf 5 jaar tot 10 jaar	641,2	779,9
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	1.507,8	1.657,8
Vanaf 20 jaar tot 30 jaar	702,2	921,3
Vanaf 30 jaar tot 40 jaar	56,2	76,8
Langer dan 40 jaar	13,7	11,3
Totaal	4.813,8	5.402,9

De kredietwaardigheid van de portefeuille kan als volgt worden weergegeven:

	2022	2021
AAA-rating	1.270,8	1.477,2
AA-rating	1.755,9	2.135,0
A-rating	245,5	230,5
BBB-rating	389,4	403,8
Lagere rating dan BBB	982,2	1.093,1
Geen rating	170,0	81,3
Totaal	4.813,8	5.420,9

De onderliggende hypothecaire leningen (woninghypotheken) van EUR 1.105,1 miljoen (2021: EUR 1.258,3 miljoen) hebben geen officiële rating. In woninghypotheken wordt belegd door middel van participaties in een viertal beleggingsfondsen. Deze beleggingsfondsen hebben evenmin een officiële rating. Op basis van een intern model van de beheerders van de beleggingsfondsen is de indicatieve rating AA.

De samenstelling naar regio is als volgt:

	2022	2021
Europa	3.519,0	3.986,1
Noord Amerika	577,8	635,5
Midden en Zuid Amerika	245,1	272,6
Azië	352,3	395,4
Overig	119,6	131,3
Totaal	4.813,8	5.420,9

De volgende onderliggende beleggingen van de Blue Sky obligatiefondsen maken meer dan 5% uit van de totale obligatieportefeuille:

	2022	2021
Staatsobligaties Duitsland	953,2	1.057,5
Aeam Dutch Mortgage Fund 2	650,4	710,8
Nederlands Hypotheken Fonds	393,8	362,8
Staatsobligaties Nederland	332,7	356,6
Staatsobligaties Frankrijk	303,0	539,8

Het pensioenfonds heeft niet belegd in obligaties Air France-KLM.

4 Derivaten

Derivaten met een positieve marktwaarde zijn als een actiefpost in de balans opgenomen en derivaten met een negatieve marktwaarde zijn onder de verplichtingen opgenomen. Een bedrag van EUR 5,3 miljoen aan rentederivaten met een negatieve marktwaarde heeft betrekking op de settled-to-market rentederivaten die de negatieve waardeontwikkeling representeert van de laatste dag van het jaar en nog niet gesettled zijn met de clearing house.

	Activa	Passiva	Per saldo
2022			
Valutaderivaten	17,4	-21,9	-4,5
Rentederivaten	70,2	-141,7	-71,5
Totaal	87,6	-163,6	-76,0
	Activa	Passiva	Per saldo
2021			
Valutaderivaten	2,7	-236,7	-234,0
Rentederivaten	5,1	-0,5	4,6
Totaal	7,8	-237,2	-229,4

Het volgende overzicht geeft inzicht in de portefeuille derivaten per balansdatum:

	Contract- omvang	2022 Markt- waarde	Contract- omvang	2021 Markt- waarde
Valutatermijncontracten				
Gekocht	1.988,3	8,3	86,7	1,9
Verkocht	273,2	-12,8	4.369,0	-235,9
Interest rate swaps				
Gekocht	344,8	-141,7	299,0	0,1
Verkocht	267,0	70,2	461,0	4,5

Valutatermijncontracten zijn in dit overzicht aangeduid als verkocht indien de positie in euro's long is en de positie in vreemde valuta's short is. Deze contracten zijn afgesloten met het doel om het valutarisico af te dekken.

Als gekocht aangeduide interest rate swaps zijn zogenoemde receiver swaps, waarbij een vaste rente wordt ontvangen en een variabele rente wordt betaald. Als verkocht aangeduide interest rate swaps zijn zogenoemde payer swaps, waarbij een variabele rente wordt ontvangen en een vaste rente wordt betaald. Door middel van de interest rate swaps wordt het rentemismatchrisico verkleind.

De derivatencontracten zijn niet-beursgenoteerd. De valutatermijncontracten hebben een looptijd korter dan een jaar.

De portefeuille gekochte interest rate swaps is als volgt samengesteld naar looptijden:

		2022		2021
	Contract- omvang	Markt- waarde	Contract- omvang	Markt- waarde
Vanaf 20 jaar tot 30 jaar	291,0	-120,5	261,0	-0,2
Vanaf 30 jaar tot 40 jaar	43,8	-16,5	28,0	0,2
Langer dan 40 jaar	10,0	-4,7	10,0	0,1
Totaal	344,8	-141,7	299,0	0,1

De portefeuille verkochte interest rate swaps is als volgt samengesteld naar looptijden:

		2022		2021
	Contract- omvang	Markt- waarde	Contract- omvang	Markt- waarde
Korter dan 10 jaar	135,0	24,3	135,0	0,5
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	132,0	45,9	326,0	4,0
Totaal	267,0	70,2	461,0	4,5

De volgende tegenpartijen maken meer dan 5% uit van de totale (positieve) marktwaarde van de derivatenportefeuille:

	2022	2021
ABN AMRO Bank	24,2	3,2
Natwest Markets	23,8	1,8
Goldman Sachs	17,3	1,1
Société Générale	14,0	0,6
BNP Paribas SA	1,6	0,6

Voor derivatencontracten met een positieve marktwaarde zijn zekerheden verkregen tot een bedrag van totaal EUR 32,1 miljoen (2021: EUR 2,8 miljoen). Voor derivatencontracten met een negatieve marktwaarde zijn zekerheden gegeven tot een bedrag van totaal EUR 101,4 miljoen (2021: EUR 245 miljoen).

5 Beleggingen voor risico deelnemers

	2022	2021
Vastgoed	0,3	0,4
Aandelen	1,7	2,0
Vastrentende waarden	2,2	2,5
Overig	0,1	0,1
Totaal	4,3	5,0

De beleggingen in vastgoed, aandelen en vastrentende waarden bestaan geheel uit participaties in beleggingsinstellingen (Blue Sky beleggingsfondsen). De overige beleggingen betreffen de ingelegde premies van de maand december, die begin volgend jaar zijn belegd en het vrijgemaakte maar nog niet overgemaakte kapitaal van deelnemers die met pensioen zijn gegaan.

6 Herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen

Onder herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen is de gekapitaliseerde waarde van twee herverzekeringscontracten opgenomen.

	2022	2021
Verzekering op risicobasis	0,1	0,1
Garantiecontract	–	–
Totaal	0,1	0,1

De mutaties kunnen als volgt worden weergegeven:

	2022	2021
Balanswaarde begin van het jaar	0,1	0,1
Uitkeringen herverzekeringscontract	–	–
Balanswaarde eind van het jaar	0,1	0,1

De verzekering op risicobasis betreft ingegane verzekeringsuitkeringen, die Pensioenfonds KLM Health Services in het verleden in het kader van de collectieve waardeoverdracht aan het pensioenfonds heeft gecedeerd. De betreffende herverzekeringsovereenkomst is beëindigd. Het garantiecontract is een aflopend herverzekeringscontract. De nominale pensioenverplichtingen zijn herverzekerd, zodat de indexering van de pensioenrechten en pensioenen voor rekening van het pensioenfonds komt. Het beleggingsrisico en de verzekeringstechnische risico's zijn volledig overgedragen. Er is geen winstdelingsregeling met de verzekeraar overeengekomen.

Het herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen heeft voor het grootste deel een langlopend karakter.

7 Deelnemingen

Onder deelnemingen is opgenomen het 33,3% belang in Blue Sky Group Holding B.V., statutair gevestigd in Amstelveen.

	2022	2021
Totaal	6,8	6,1

De mutaties zijn als volgt:

	2022	2021
Balanswaarde begin van het jaar	6,1	5,3
Kapitaalstorting	0,7	-
Resultaat	-	0,8
Balanswaarde eind van het jaar	6,8	6,1

8 Vorderingen en overlopende activa

	2022	2021
Werkgever	0,5	-
Af te wikkelen beleggingstransacties	-	-
Dividenden	-	-
Bronbelastingen	2,5	2,5
Overige vorderingen en overlopende activa	0,8	0,9
Totaal	3,8	3,4

De vorderingen hebben een resterende looptijd korter dan een jaar.

9 Liquide middelen

Liquide middelen worden onderscheiden van banktegoeden die het karakter hebben van beleggingen of direct beschikbaar zijn om te worden belegd. Deze posten zijn begrepen in vastrentende waarden.

	2022	2021
Banktegoeden in rekening-courant	4,7	1,2
Totaal	4,7	1,2

Het pensioenfonds heeft een kredietfaciliteit van EUR 120,0 miljoen (2021: EUR 120,0 miljoen).

Passiva

10 Stichtingskapitaal en reserves

	Bestem- mings- reserves	Overige reserves	Totaal
2022			
Stand begin van het jaar	53,5	2.120,8	2.174,3
Resultaat	-13,5	-62,4	-75,9
Stand eind van het jaar	40,0	2.058,4	2.098,4
2021			
Stand begin van het jaar	-	418,4	418,4
Resultaat	53,5	1.702,4	1.755,9
Stand eind van het jaar	53,5	2.120,8	2.174,3

De samenstelling van de wijziging van de Bestemmingsreserves is als volgt:

	2022	2021
Eenmalige koopsom werkgever	0,1	49,0
Inkoop pensioenrechten	-1,8	-2,9
Vershil feitelijke premie en gedempte kostendeekkende premie	7,4	6,4
Beleggingsopbrengsten	-19,2	1,0
Totaal	-13,5	53,5

Het stichtingskapitaal bedraagt (ongewijzigd) EUR 45,38 en is gestort bij oprichting.

De vermogenspositie wordt toegelicht in de risicoparagraaf op pagina 100 tot en met 108.

11 Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds

		2022		2021
	Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag
Actieve deelnemers	12.040	2.825,9	11.738	3.906,6
Arbeidsongeschikte deelnemers	656	237,6	686	321,9
Gewezen deelnemers	9.254	1.066,9	9.598	1.464,3
Ingegaan ouderdomspensioen	8.097	2.503,6	7.939	2.788,3
Ingegaan nabestaandenpensioen	2.820	436,5	2.816	489,8
Ingegaan wezenpensioen	116	4,1	129	4,7
Totaal pensioenuitkeringen	32.983	7.074,6	32.906	8.975,6
Pensioenuitvoeringskosten (excassokosten)		212,2		215,4
Totaal	32.983	7.286,8	32.906	9.191,0

De voorziening pensioenverplichtingen met betrekking tot arbeidsongeschikte deelnemers bestaat uit:

	2022	2021
Opgebouwde pensioenrechten	167,2	233,8
Toekomstige premievrije opbouw pensioenrechten	31,8	48,3
Ingegaan arbeidsongeschiktheidspensioen	22,4	24,5
Totaal arbeidsongeschikte deelnemers	221,4	306,6
Zieke deelnemers en nog niet gemelde arbeidsongeschikte deelnemers	16,2	15,3
Totaal	237,6	321,9

De waarde van de voorziening pensioenverplichtingen naar resterende looptijd is als volgt:

	2022	2021
Korter dan 1 jaar	244,0	212,4
Vanaf 1 jaar tot 5 jaar	901,6	840,2
Vanaf 5 jaar tot 10 jaar	1.152,5	1.206,6
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	2.232,5	2.803,4
Vanaf 20 jaar tot 30 jaar	1.594,4	2.325,4
Vanaf 30 jaar tot 40 jaar	812,6	1.266,5
Langer dan 40 jaar	349,2	536,5
Totaal	7.286,8	9.191,0

De mutaties in de voorziening pensioenverplichtingen zijn als volgt:

	2022	2021
Stand begin van het jaar	9.191,0	9.860,7
Pensioenopbouw actieve deelnemers	201,5	220,8
Opslag pensioenuitvoeringskosten	4,5	5,0
Inkomende waardeoverdrachten	7,7	3,4
Uitgaande waardeoverdrachten	-10,3	-1,1
Rentetoevoeging	-45,4	-53,0
Wijziging rekenrente	-3.191,8	-796,8
Indexering	1.162,8	47,8
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-215,6	-204,2
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	-5,2	-4,9
Wijziging actuariële grondslagen	196,1	113,8
Actuariële resultaten	-8,5	-0,5
Stand eind van het jaar	7.286,8	9.191,0

Uit de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur ultimo 2022 kan voor het pensioenfonds een gemiddelde rekenrente van 2,6% worden afgeleid. Ultimo 2021 was de afgeleide rekenrente 0,6%.

12 Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

De voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers heeft betrekking op de beschikbare-premieregeling als onderdeel van de netto pensioenregeling.

De mutaties kunnen als volgt worden weergegeven:

	2022	2021
Stand begin van het jaar	5,0	4,4
Inleg premies	0,3	0,5
Waardeoverdrachten, per saldo	-0,2	-0,4
Beleggingsresultaat	-0,8	0,5
Stand eind van het jaar	4,3	5,0

13 Schulden en overlopende passiva

	2022	2021
Werkgever	-	0,6
Pensioenuitkeringen	14,1	13,4
Belastingen en premies sociale verzekeringen	4,5	4,3
Overige schulden en overlopende passiva	0,5	0,4
Overige schulden en overlopende beleggingen	81,3	-
Totaal	100,4	18,7

De overlopende schulden en overlopende beleggingen hebben voor een bedrag van 81,1 miljoen betrekking op repurchase agreements. De schulden hebben een resterende looptijd korter dan een jaar.

Overige informatie beleggingen

Beleggingsportefeuille voor risico pensioenfondsen

De totale beleggingsportefeuille voor risico pensioenfondsen bedraagt EUR 9.391,3 miljoen (2021: EUR 11.376,5 miljoen) en is als volgt samengesteld:

	2022	2021
Vastgoed	1.372,1	1.439,6
Aandelen	3.360,3	4.742,1
Vastrentende waarden	4.813,8	5.420,9
Derivaten activa	87,6	7,8
Derivaten passiva	-163,6	-237,2
Totaal exclusief vorderingen en schulden	9.470,2	11.373,2
Vorderingen en overlopende activa	2,5	3,4
Schulden en overlopende passiva	-81,4	-0,1
Totaal	9.391,3	11.376,5

Beleggingsportefeuille voor risico deelnemers

De beleggingen voor risico deelnemers bedragen totaal EUR 4,3 miljoen (2021: EUR 5,0 miljoen).

	2022	2021
Vastgoed	0,3	0,4
Aandelen	1,7	2,0
Vastrentende waarden	2,2	2,5
Totaal beleggingsfondsen	4,2	4,9
Overig	0,1	0,1
Totaal	4,3	5,0

De overige beleggingen betreffen de ingelegde premies van de maand december, die begin volgend jaar zijn belegd en het vrijgemaakte maar nog niet overgemaakte kapitaal van deelnemers die met pensioen zijn gegaan.

Marktwaarde beleggingen voor risico pensioenfondsen

De marktwaarde van de beleggingen wordt vastgesteld op basis van directe marktnoteringen, wordt afgeleid van directe marktnoteringen of wordt benaderd door middel van waarderingmodellen en waarderingstechnieken.

Van directe marktnotering is sprake indien beleggingen worden verhandeld op één of meer actieve openbare markten. Hiertoe worden ook gerekend participaties in Blue Sky beleggingspools waarvan de beleggingen een directe marktnotering hebben.

Indien de waardering van beleggingen wordt afgeleid van directe marktnoteringen, worden de beleggingen gewaardeerd op basis van een model, waarbij alle inputvariabelen zijn gebaseerd op marktnoteringen. In geval van over-the-counter derivaten, zoals interest rate swaps en valutatermijncontracten, betreffen deze variabelen onder meer interbancaire rentecurves, swaprentes en valutakoersen. Tot deze categorie worden ook gerekend participaties in Blue Sky beleggingspools die beleggen in andere niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen (fund of funds) waarvan niet dagelijks de intrinsieke waarde wordt bepaald.

Indien de marktwaarde van beleggingen wordt vastgesteld door middel van waarderingsmodellen en waarderingstechnieken, worden de inputvariabelen geschat door externe deskundigen in verband met het ontbreken van openbare marktgegevens.

Tot deze categorie worden gerekend alle directe en indirecte beleggingen in niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen en private equity fondsen, waarvan de waardering is gebaseerd op taxaties conform voor deze sectoren geldende waarderingsrichtlijnen. Hiertoe worden ook woninghypotheken gerekend.

De beleggingsportefeuille is als volgt ingedeeld naar de drie onderscheiden categorieën:

	Directe markt- notering	Afgeleide markt- notering	Waarde- rings- modellen en -technieken	Totaal
2022				
Vastgoed	373,4	–	998,7	1.372,1
Aandelen	2.676,2	–	684,1	3.360,3
Vastrentende waarden	3.708,7	–	1.105,1	4.813,8
Derivaten activa	–	87,6	–	87,6
Derivaten passiva	–	–163,6	–	–163,6
Totaal	6.758,3	–76,0	2.787,9	9.470,2
2021				
Vastgoed	514,6	–	925,0	1.439,6
Aandelen	4.104,2	–	637,9	4.742,1
Vastrentende waarden	4.162,6	–	1.258,3	5.420,9
Derivaten activa	–	7,8	–	7,8
Derivaten passiva	–	–237,2	–	–237,2
Totaal	8.781,4	–229,4	2.821,2	11.373,2

Marktwaaarde beleggingen voor risico deelnemers

De beleggingsportefeuille is als volgt ingedeeld naar de drie onderscheiden categorieën:

	Directe markt- notering	Afgeleide markt- notering	Waarde- rings- modellen en -technieken	Totaal
2022				
Vastgoed	0,3	-	-	0,3
Aandelen	1,7	-	-	1,7
Vastrentende waarden	2,1	-	-	2,1
Overig	0,2	-	-	0,2
Totaal	4,3	-	-	4,3
2021				
Vastgoed	0,4	-	-	0,4
Aandelen	2,0	-	-	2,0
Vastrentende waarden	2,5	-	-	2,5
Overig	0,1	-	-	0,1
Totaal	5,0	-	-	5,0

Mutaties beleggingen voor risico pensioenfondsen

De mutaties in de portefeuilles vastgoed, aandelen en vastrentende waarden zijn als volgt:

	Vastgoed	Aandelen	Vast- rentende waarden	Totaal
2022				
Balanswaarde begin van het jaar	1.439,6	4.742,1	5.420,9	11.602,6
Aankopen	130,0	194,6	807,2	1.038,4
Verkopen	-143,6	-1.265,2	-218,0	-1.626,8
Waardeveranderingen	-53,9	-311,2	-1.198,0	-1.563,1
Mutatie deposito's en liquiditeiten			1,7	1,7
Balanswaarde eind van het jaar	1.372,1	3.360,3	4.813,8	9.546,2
2021				
Balanswaarde begin van het jaar	924,2	4.103,5	4.803,4	9.831,1
Aankopen	821,0	167,1	604,8	1.592,9
Verkopen	-541,7	-670,2	7,2	-1.204,7
Waardeveranderingen	236,1	1.141,7	8,2	1.386,0
Mutatie deposito's en liquiditeiten			-2,7	-2,7
Balanswaarde eind van het jaar	1.439,6	4.742,1	5.420,9	11.602,6

De mutaties in de portefeuille valutaderivaten (valutatermijncontracten) zijn als volgt:

	2022	2021
Balanswaarde begin van het jaar	-234,0	371,4
Verkopen en afwikkeling, per saldo	509,6	-354,0
Waardeveranderingen	-280,1	-251,4
Balanswaarde eind van het jaar	-4,5	-234,0
Derivaten activa	17,4	2,7
Derivaten passiva	-21,9	-236,7
Per saldo	-4,5	-234,0

De mutaties in de portefeuille rentederivaten zijn als volgt:

	2022	2021
Balanswaarde begin van het jaar	4,6	49,7
Verkopen en afwikkeling, per saldo	-	-
Waardeveranderingen	-79,8	-44,5
Verandering lopende rente	3,6	-0,6
Balanswaarde eind van het jaar	-71,6	4,6
Derivaten activa	70,2	5,1
Derivaten passiva	-141,7	-0,5
Per saldo	-71,5	4,6

Mutaties beleggingen voor risico deelnemers

De mutaties in de portefeuilles vastgoed, aandelen en vastrentende waarden zijn als volgt:

	Vastgoed	Aandelen	Vast- rentende waarden	Totaal
2022				
Balanswaarde begin van het jaar	0,4	2,0	2,5	4,9
Aankopen	0,4	0,1	0,4	0,9
Verkopen	-0,4	-0,2	-0,3	-0,9
Waardeveranderingen	-0,1	-0,2	-0,5	-0,8
Balanswaarde eind van het jaar	0,3	1,7	2,1	4,1
2021				
Balanswaarde begin van het jaar	0,3	1,7	2,2	4,2
Aankopen	0,1	0,1	0,5	0,7
Verkopen	-0,1	-0,2	-0,2	-0,5
Waardeveranderingen	0,1	0,4	-	0,5
Balanswaarde eind van het jaar	0,4	2,0	2,5	4,9

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Niet in de balans opgenomen activa

Vanaf 1 januari 2017 dienen BSG Pension Management B.V. en BSG Asset Management B.V. over hun dienstverlening aan het pensioenfonds omzetbelasting te berekenen. De voordruk omzetbelasting op deze kosten kan niet worden teruggevorderd of verrekend. Dit geldt vanaf 1 januari 2017 ook voor de op andere kosten drukkende omzetbelasting. Het bestuur van het pensioenfonds is van mening dat omzetbelasting geen kostenpost mag zijn. Het pensioenfonds voert een pensioenregeling uit van KLM N.V., een onderneming die in beginsel omzetbelasting op bedrijfskosten kan verrekenen. Pensioenuitvoeringskosten zijn de facto bedrijfskosten van de onderneming. Het Europese Hof van Justitie heeft in de zogenoemde PPG-zaak bevestigd dat op kosten van pensioenuitvoering voor ondernemingen zoals KLM N.V. geen omzetbelasting mag drukken.

Het pensioenfonds tracht door middel van een bezwaarprocedure de als voordruk in rekening gebrachte omzetbelasting terug te vorderen. De Belastingdienst is echter van mening dat geen recht op verrekening of teruggaaf van omzetbelasting bestaat. Het pensioenfonds voert de procedure na zorgvuldige voorbereiding en na overleg met de Belastingdienst. De uit de procedure voortvloeiende, niet in de balans opgenomen, vordering omzetbelasting bedraagt EUR 5,6 miljoen (2021: EUR 4,3 miljoen).

Investerings- en stortingsverplichtingen

	2022	2021	Maximale looptijd
Vastgoed	68,7	144,6	2 jaar
Private equity	160,3	211,0	7 jaar
Totaal	229,0	355,6	

Voorwaardelijke verplichtingen

De actuariële waarde van de indexeringsachterstand bedraagt EUR 968,6 miljoen (2021: EUR 852,4 miljoen).

De door actieve deelnemers tot en met 1 januari 2022 opgelopen indexeringsachterstand ten opzichte van de prijsindex (voor 2023 loonindex) heeft betrekking op de volgende jaren:

	Prijsindex	Toegekend	Verschil	Cumulatieve achterstand
Jaar				
1 januari 2023	16,90%	11,39%	5,51%	12,96%
1 januari 2020	4,57%	0,00%	4,57%	7,45%
1 januari 2019	1,50%	0,80%	0,70%	2,88%
1 januari 2018	1,00%	0,35%	0,65%	2,18%
1 januari 2012	3,03%	1,50%	1,53%	1,53%

De door gewezen deelnemers en pensioengerechtigden en op en vanaf 1 januari 2023 door actieven opgelopen indexeringsachterstand ten opzichte van de prijsindex heeft betrekking op de volgende jaren:

	Afgeleide prijsindex	Toegekend	Verschil
Jaar			
1 januari 2023	16,90%	11,39%	5,51%
1 januari 2022	3,30%	3,30%	0,00%
1 januari 2021	1,10%	0,00%	1,10%
1 januari 2020	1,70%	0,00%	1,70%
1 januari 2019	1,70%	0,91%	0,79%
1 januari 2018	1,30%	0,45%	0,85%
1 januari 2017	0,40%	0,00%	0,40%
1 januari 2016	0,40%	0,00%	0,40%
1 januari 2015	0,70%	0,40%	0,30%
1 januari 2014	0,90%	0,50%	0,40%
1 januari 2013	2,00%	1,00%	1,00%
1 januari 2012	2,30%	1,20%	1,10%

Jaarlijks neemt het bestuur een besluit over de indexering van de pensioenrechten, inclusief de inhaal van de ontstane indexeringsachterstand.

RISICOBEEHEER

In het bestuursverslag worden de belangrijke risico's die het pensioenfonds loopt besproken en wordt ingegaan op het beleid dat wordt gevoerd om deze risico's te beheersen. In deze paragraaf van de jaarrekening worden voornamelijk de financiële risico's beschreven en gekwantificeerd.

Het belangrijkste risico van het pensioenfonds is het solvabiliteitsrisico. Dit is het risico dat het fonds op lange termijn de pensioenverplichtingen niet kan nakomen. De solvabiliteit wordt gemeten aan de hand van het verschil tussen het aanwezig eigen vermogen en het vereist eigen vermogen. Daarnaast wordt de dekkingsgraad als solvabiliteitsratio gehanteerd.

Het vereist eigen vermogen wordt in beginsel berekend op basis van een scenarioanalyse zoals gebruikt in de standaardmethode voor de solvabiliteitstoets van DNB. Het standaardmodel is aangevuld met een intern model voor financiële instrumenten die niet goed passen in het standaardmodel.

Het surplus van het aanwezig eigen vermogen ten opzichte van het vereist eigen vermogen volgens de solvabiliteitstoets van DNB bedraagt EUR 122,4 miljoen (2021: surplus EUR 79,0 miljoen):

	2022	2021
Vereiste buffers		
• Rentemismatchrisico	458,7	187,0
• Vastgoedrisico en aandelenrisico	1.277,5	1.555,9
• Valutarisico	817,7	482,0
• Commodityrisico	-	-
• Kredietrisico	360,8	524,5
• Verzekeringstechnisch risico	206,4	272,6
• Liquiditeitsrisico	-	-
• Concentratierisico	-	-
• Operationeel risico	-	-
• Actief risico	48,3	65,0
Totaal	3.169,4	3.087,0
Diversificatie van risico's	-1.233,4	-1.045,2
Totaal vereist eigen vermogen	1.936,0	2.041,8
Aanwezig eigen vermogen	2.058,4	2.120,8
Surplus	122,4	79,0

Het vereist eigen vermogen van EUR 1.936,0 miljoen (2021: EUR 2.041,8 miljoen) is gebaseerd op de strategische beleggingsportefeuille ultimo verslagjaar.

Het aanwezig eigen vermogen ten behoeve van de solvabiliteitstoets is als volgt berekend:

	2022	2021
Totaal stichtingskapitaal en reserves	2.098,4	2.174,3
Af: bestemmingsreserve CDC-regeling	-40,0	-53,5
Aanwezig eigen vermogen FTK	2.058,4	2.120,8

Op grond van het besluit Financieel Toetsingskader (FTK) mogen bestemmingsreserves niet tot de aanwezige solvabiliteit worden gerekend. De bestemmingsreserve blijft ook voor de berekening van de dekkingsgraad buiten beschouwing.

De hiermee overeenkomende nominale dekkingsgraad bedraagt 126,6% (2021: 122,2%). De actuele nominale dekkingsgraad bedraagt 128,2% (2021: 123,1%). De nominale dekkingsgraad is de verhouding tussen de netto activa en de totale pensioenverplichtingen (risico pensioenfonds en risico deelnemers).

Het vereist eigen vermogen, berekend op basis van de feitelijke beleggingsportefeuille, bedraagt EUR 1.876,2 miljoen (2021: EUR 2.200,3 miljoen). De hiermee overeenkomende dekkingsgraad bedraagt 125,7% (2021: 123,9%). Het vermogenoverschot op basis van de feitelijke portefeuille bedraagt EUR 182,2 miljoen (2021: tekort EUR 79,0 miljoen).

Het minimaal vereist eigen vermogen bedraagt EUR 304,7 miljoen (2021: EUR 383,2 miljoen). Dit komt overeen met een nominale dekkingsgraad van 104,2% (2021: 104,2%).

De beleidsdekkingsgraad bedraagt 134,4% (2021: 115,3%). De beleidsdekkingsgraad is de (voortschrijdend) gemiddelde nominale dekkingsgraad van de laatste 12 maanden.

De beleidsdekkingsgraad is bepalend voor:

- de toetsing aan het (strategisch) vereist eigen vermogen;
- het toepassen van eventuele kortingen;
- het indexeringsbeleid.

Op basis van de toetsing van de beleidsdekkingsgraad aan de met het (strategisch) vereist vermogen overeenkomende dekkingsgraad wordt vastgesteld of het pensioenfonds in een tekortsituatie verkeert en een herstelplan moet indienen bij DNB. Het herstelplan wordt jaarlijks geactualiseerd.

De beleidsdekkingsgraad is 7,8 procentpunten hoger (2021: 6,9 procentpunten lager) dan de met het (strategisch) vereist vermogen overeenkomende dekkingsgraad.

Omdat de actuele dekkingsgraad einde 2021 hoger was dan de vereiste dekkingsgraad heeft het pensioenfonds in 2022 ontheffing van de Nederlandsche Bank gekregen voor het indienen van een herstelplan.

Voor het bepalen van de reële dekkingsgraad worden de pensioenverplichtingen contant gemaakt tegen de reële rente. De reële rente wordt berekend door de nominale rente te verminderen met de geschatte inflatiecomponent. De als basis voor de reële rentecurve gehanteerde nominale rentecurve is daarmee gelijk aan de rentetermijnstructuur DNB. De geschatte inflatiecomponent, de break-even inflatie, wordt herleid uit de Europese inflatieswapcurve. De looninflatie wordt gelijk verondersteld aan de prijsinflatie.

De reële dekkingsgraad bedraagt 77,8% (2021: 81,5%) en is gebaseerd op een afgeleide reële rekenrente van negatief 0,1 % (2021: negatief 1,4%).

De ontwikkeling van de reële dekkingsgraad kan als volgt worden geanalyseerd:

	2022	2021
Reële dekkingsgraad begin van het jaar	81,5%	78,6%
Premies	-1,1%	-0,5%
Pensioenuitkeringen	-0,3%	-0,3%
Indexering pensioenrechten	-6,8%	0,0%
Wijziging rekenrente rentedeel	46,0%	8,4%
Wijziging rekenrente inflatiedeel	-7,6%	-9,8%
Resultaat beleggingen en verplichtingen	-13,4%	8,8%
Wijziging actuariële grondslagen	-2,2%	-1,2%
Overige oorzaken	-18,3%	-2,5%
Reële dekkingsgraad eind van het jaar	77,8%	81,5%

De reële dekkingsgraad geeft een indicatie van het vermogen van het pensioenfonds om in de toekomst de pensioenuitkeringen te verhogen (indexeren) ter compensatie van de inflatie.

De wettelijke reële dekkingsgraad van het pensioenfonds bedraagt 102,2% (2021: 93,4%). De wettelijke reële dekkingsgraad zoals bedoeld in artikel 133b Pensioenwet is gelijk aan de actuele beleidsdekkingsgraad gedeeld door de beleidsdekkingsgraad die ingevolge artikel 137 lid 2b Pensioenwet is vereist voor voorwaardelijke toeslagverlening (indexering) ter hoogte van de minimale verwachtingswaarde voor de groeivoet van het prijsindexcijfer, bedoeld in artikel 23a lid 1a en lid 2 Besluit financieel toetsingskader (FTK) pensioenfonds. De aldus gedefinieerde wettelijke reële dekkingsgraad komt 24,4 procentpunten (2021: 11,9 procentpunten) hoger uit dan de hiervoor vermelde zuivere reële dekkingsgraad.

Het solvabiliteitsrisico wordt hierna toegelicht aan de hand van de in de solvabiliteitstoets van DNB onderkende risico's. Met uitzondering van het operationele risico, worden deze risico's aangemerkt als financiële risico's.

Rentemismatchrisico

Rentemismatchrisico is het verschil in rentegevoeligheid tussen de portefeuille vastrentende waarden (voornamelijk obligaties) en de pensioenverplichtingen. De rentegevoeligheid van de verplichtingen is als gevolg van de langere looptijden hoger dan die van de portefeuille obligaties. Een daling van de marktrente leidt tot een stijging van de waarde van de pensioenverplichtingen, die slechts voor een deel wordt gecompenseerd door een stijging van de waarde van de portefeuille obligaties.

Door afdekking van het rentemismatchrisico is de vermogenspositie van het pensioenfonds minder gevoelig voor de ontwikkeling van de marktrente. Het rentemismatchrisico wordt voor een deel beperkt door belegging in obligaties met een relatief lange rentevaste periode. Het rentemismatchrisico wordt verder afgedekt door middel van interest rate swaps.

Het volgende overzicht van de looptijden van de portefeuille vastrentende waarden (nagenoeg alleen obligaties), de technische voorziening en de portefeuille interest rate swaps geeft op hoofdlijnen inzicht in het rentemismatchrisico:

	Vast- rentende waarden	Technische voorziening	Positie vóór rente- derivaten	Interest rate swaps	Netto positie
2022					
Korter dan 1 jaar	1.201,1	-244,0	957,1	-	957,1
Vanaf 1 jaar tot 5 jaar	691,6	-901,6	-210,0	-	-210,0
Vanaf 5 jaar tot 10 jaar	641,2	-1.152,5	-511,3	24,3	-487,0
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	1.507,8	-2.232,5	-724,7	45,9	-678,8
Vanaf 20 jaar tot 30 jaar	702,2	-1.594,4	-892,2	-120,5	-1.012,7
Vanaf 30 jaar tot 40 jaar	56,2	-812,6	-756,4	-16,5	-772,9
Langer dan 40 jaar	13,7	-349,2	-335,5	-4,7	-340,2
Totaal	4.813,8	-7.286,8	-2.473,0	-71,5	-2.544,5
2021					
Korter dan 1 jaar	1.314,3	-212,4	1.101,9	-	1.101,9
Vanaf 1 jaar tot 5 jaar	641,5	-840,2	-198,7	-	-198,7
Vanaf 5 jaar tot 10 jaar	779,9	-1.206,6	-426,7	0,6	-426,1
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	1.675,8	-2.803,4	-1.127,6	4,0	-1.123,6
Vanaf 20 jaar tot 30 jaar	921,3	-2.325,4	-1.404,1	-0,3	-1.404,4
Vanaf 30 jaar tot 40 jaar	76,8	-1.266,5	-1.189,7	0,2	-1.189,5
Langer dan 40 jaar	11,3	-536,5	-525,2	0,1	-525,1
Totaal	5.420,9	-9.191,0	-3.770,1	4,6	-3.765,5

De rentegevoeligheid kan worden gemeten aan de hand van de modified duration. Dit is de met de contante waarde van rente en aflossing gewogen gemiddelde looptijd in jaren. De duration mismatch is het verschil tussen de duration van de pensioenverplichtingen en de naar omvang (ten opzichte van de pensioenverplichtingen) gewogen duration van de vastrentende waarden.

De modified duration van de portefeuille vastrentende waarden, de portefeuille interest rate swaps, de pensioenverplichtingen en de duration mismatch zijn als volgt:

	2022	2021
Vastrentende waarden (op basis van marktrente)	11,8	12,2
Interest rate swaps (op basis van marktrente)	30,7	-17,1
Pensioenverplichtingen (op basis van rentetermijnstructuur DNB)	17,1	19,5
Mismatch bij renteschok van 0,01%	10,0	14,2
Mismatch bij renteschok van 1,0%	11,5	16,4

Bij de berekening van de modified duration van de vastrentende waarden worden high yield bonds en emerging market debt buiten beschouwing gelaten.

De effectiviteit van de afdekking door middel van omvang en samenstelling van de portefeuille obligaties en interest rate swaps tezamen bedraagt ultimo 2022 ongeveer 41% (2021: ongeveer 29%). Deze

effectiviteit is gebaseerd op de strategische afdekking. Op basis van de feitelijke afdekking bedraagt de effectiviteit ultimo 2022 ongeveer 28% (2021: ongeveer 28%).

Hierbij moet worden opgemerkt dat de toepassing van de UFR-methodiek voor de discontering van de pensioenverplichtingen een positief effect heeft op dit percentage. Bij hantering van de marktrente voor zowel de obligaties, de interest rate swaps als de pensioenverplichtingen bedraagt de effectiviteit van de afdekking ultimo 2022 ongeveer 24% (2021: ongeveer 24%).

Als de marktrente met 1,0 procentpunt stijgt, daalt de waarde van de vastrentende waarden ongeveer met de modified duration als percentage. Een stijging van de marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een stijging van de gemiddelde rekenrente (rentetermijnstructuur DNB) ten behoeve van de bepaling van de pensioenverplichtingen met ongeveer 0,9 procentpunt (2021: 0,9 procentpunt). Daardoor daalt de waarde van de pensioenverplichtingen met ongeveer 0,9 maal (2021: 0,9 maal) de modified duration als percentage.

Een daling van de marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een daling van de gemiddelde rekenrente ten behoeve van de bepaling van de pensioenverplichtingen met ongeveer 1,0 procentpunt (2021: 0,9 procentpunt). Daardoor stijgt de waarde van de voorziening pensioenverplichtingen met ongeveer 1,0 maal (2021: 0,9 maal) de modified duration als percentage.

Bij een rentestijging daalt de waarde van de beleggingen minder dan de waarde van de voorziening pensioenverplichtingen, waardoor de dekkingsgraad verbetert. Bij een rentedaling stijgt de waarde van de beleggingen minder dan de waarde van de pensioenverplichtingen, waardoor de dekkingsgraad verslechtert.

Het effect van een daling van de rekenrente volgens de rentetermijnstructuur van DNB met 1,0 procentpunt op de nominale dekkingsgraad is een verslechtering met ongeveer 13 procentpunten (2021: ongeveer 16 procentpunten). Het effect van een stijging van deze rekenrente met 1,0 procentpunt is een verbetering van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 15 procentpunten (2021: ongeveer 18 procentpunten).

Een daling van de nominale marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een daling van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 15 procentpunten (2021: ongeveer 18 procentpunten). Een stijging van de nominale marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een stijging van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 16 procentpunten (2021: ongeveer 20 procentpunten).

Hiervoor is ervan uitgegaan dat de marktrente voor alle looptijden in gelijke mate stijgt of daalt. Er kan echter sprake zijn van verschillen in de rentebeweging voor verschillende looptijden. De lange rente kan bijvoorbeeld sterker stijgen of dalen dan de korte rente. Veranderingen in de rentecurve worden niet gemeten aan de hand van de modified duration, maar hebben wel invloed op de rentemismatch.

Vastgoedrisico en aandelenrisico

Vastgoedrisico is het risico dat de waarde van vastgoed en vastgoedaandelen verandert als gevolg van veranderingen in de desbetreffende marktprijzen. Informatie over de spreiding van de portefeuille naar sector en regio is opgenomen in de toelichting op de balanspost vastgoed. De portefeuille vastgoed maakt ongeveer 15% (2021: ongeveer 13%) uit van de totale beleggingen.

In de solvabiliteitstoets van DNB wordt uitgegaan van een waardeschok van beursgenoteerd vastgoed van 30% en niet-beursgenoteerd vastgoed gecorrigeerd voor leverage van 20%. Een hiermee overeenkomende waardedaling van de totale vastgoedbeleggingen resulteert in een daling van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 4 procentpunten (2021: ongeveer 4 procentpunten). Een hiermee overeenkomende waardestijging van deze beleggingen daarentegen resulteert in een verbetering van de dekkingsgraad met ongeveer 4 procentpunten (2021: ongeveer 4 procentpunten).

Aandelenrisico is het risico dat de waarde van aandelen verandert als gevolg van veranderingen in de desbetreffende marktprijzen. Informatie over de spreiding van de portefeuille naar sector en regio is opgenomen in de toelichting op de balanspost aandelen. De aandelenportefeuille maakt ongeveer 36% (2021: ongeveer 42%) uit van de totale beleggingsportefeuille.

In de solvabiliteitstoets van DNB wordt uitgegaan van een waardeschok van beursgenoteerde aandelen ontwikkelde markten van 30%, beursgenoteerde aandelen opkomende markten van 40% en niet-beursgenoteerde aandelen (private equity) van eveneens 40%. Een hiermee overeenkomende waardedaling van de totale portefeuille aandelen resulteert in een daling van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 15 procentpunten (2021: ongeveer 17 procentpunten). Een hiermee overeenkomende waardestijging van de aandelenportefeuille resulteert in een verbetering van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 15 procentpunten (2021: ongeveer 17 procentpunten).

Valutarisico

Valutarisico is het risico dat de waarde van beleggingen verandert als gevolg van veranderingen in valutakoersen.

De valutaverdeling van de beleggingen in vastgoed, aandelen en vastrentende waarden (uitgedrukt in euro's) vóór en na afdekking van het valutarisico is als volgt:

	Vastgoed	Aandelen	Vast- rentende waarden	Totaal	Valuta- afdekking	Netto positie
2022						
Euro	367,6	330,3	3.617,9	4.315,8	1.715,1	6.030,9
Amerikaanse dollar	596,8	1.986,6	1.196,0	3.779,4	-1.549,1	2.230,3
Canadese dollar	10,0	81,8	-	91,8	-22,5	69,3
Australische dollar	107,8	55,7	-	163,5	-43,6	119,9
Japanse yen	88,3	208,1	-	296,4	-72,1	224,3
Britse pond	50,4	68,5	-0,1	118,8	-25,0	93,8
Zwitserse frank	3,8	53,3	-	57,1	-	57,1
Zweedse kroon	13,7	18,3	-	32,0	-7,3	24,7
Overige valuta's	133,7	557,7	-	691,4	-	691,4
Totaal	1.372,1	3.360,3	4.813,8	9.546,2	-4,5	9.541,7
2021						
Euro	377,0	417,7	4.074,3	4.869,0	4.034,0	8.903,0
Amerikaanse dollar	667,9	2.840,2	1.346,5	4.854,6	-3.597,7	1.256,9
Canadese dollar	14,9	126,9	0,1	141,9	-105,8	36,1
Australische dollar	84,7	90,6	-	175,3	-147,3	28,0
Japanse yen	89,3	291,2	-	380,5	-265,2	115,3
Britse pond	44,2	119,9	-	164,1	-113,5	50,6
Zwitserse frank	4,5	94,7	-	99,2	-	99,2
Zweedse kroon	19,7	36,6	-	56,3	-38,5	17,8
Overige valuta's	137,4	724,3	-	861,7	-	861,7
Totaal	1.439,6	4.742,1	5.420,9	11.602,6	-234,0	11.368,6

In de solvabiliteitstoets van DNB wordt uitgegaan van een waardeschok van de na afdekking resterende positie in vreemde valuta's van ontwikkelde markten ten opzichte van de euro van 20%. De positie in vreemde valuta's van opkomende markten wordt geschokt met 35%. Hiermee overeenkomende dalingen van de valutakoersen ten opzichte van de euro resulteren in een daling van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 11 procentpunten (2021: ongeveer 6 procentpunten). Hiermee overeenkomende stijgingen van de valutakoersen resulteren in een verbetering van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 11 procentpunten (2021: ongeveer 6 procentpunten).

Commodityrisico

Commodityrisico is het risico dat de waarde van commoditybeleggingen verandert als gevolg van veranderingen in de marktprijzen van desbetreffende (onderliggende) grondstoffen. Het fonds belegt niet in commodities of commodityderivaten, zodat geen sprake is van commodityrisico.

Kredietrisico

Kredietrisico is het risico dat tegenpartijen hun contractuele verplichtingen aan het pensioenfonds of de beleggingsfondsen waarin het pensioenfonds participeert niet nakomen. Informatie over de kredietwaardigheid van de portefeuille op basis van credit ratings en over de spreiding van de portefeuille naar sector en regio is opgenomen in de toelichting op de balanspost vastrentende waarden. Ongeveer 27% (2021: ongeveer 26%) van de totale portefeuille heeft de hoogste rating AAA en ongeveer 36% (2021: ongeveer 40%) van de portefeuille heeft de AA-rating. In de toelichting op de derivatenposities is informatie over de daarvoor verkregen zekerheden vermeld.

Verzekeringstechnisch risico

Het belangrijkste verzekeringstechnisch risico is het langlevensrisico. Dit is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld bij de vaststelling van de premie en de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen. Door toepassing van de AG-prognosetafels 2022 met correcties voor ervaringssterfte wordt rekening gehouden met een toekomstige verbetering van de levensverwachting. Dit neemt niet weg dat een grote mate van onzekerheid bestaat met betrekking tot de toekomstige ontwikkeling van de levensverwachting.

Een ander verzekeringstechnisch risico is het kortlevensrisico. Dit is het risico dat (gewezen) deelnemers en/of pensioengerechtigden eerder overlijden dan gemiddeld verondersteld bij de vaststelling van de risicopremie en de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen. Dit is met andere woorden het risico dat de hiervoor ontvangen risicopremie en de hiervoor opgenomen technische voorziening onvoldoende zijn om de toekomstige uitkeringen nabestaandenpensioen en wezenpensioen te dekken. De hiervoor in de premie begrepen risicopremie en de hiervoor gevormde technische voorziening worden vastgesteld op basis van de actuele AG prognosetafels met correcties voor ervaringssterfte.

Tenslotte wordt het arbeidsongeschiktheidsrisico onderscheiden. Dit is het risico dat meer deelnemers arbeidsongeschikt worden dan gemiddeld verondersteld bij de vaststelling van de risicopremie voor arbeidsongeschiktheid, met andere woorden dat de toekomstige premievrije pensioenopbouw en het toekomstige arbeidsongeschiktheidspensioen hoger zijn dan de hiervoor ontvangen risicopremie.

Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat onvoldoende liquide middelen beschikbaar zijn om op korte termijn aan de verplichtingen (voornamelijk de pensioenuitkeringen) te kunnen voldoen. Dit risico is onder normale omstandigheden nagenoeg afwezig, omdat de pensioenuitkeringen voor een belangrijk deel kunnen worden voldaan uit de ontvangen premies en directe beleggingsopbrengsten en bovendien verreweg het grootste deel van de beleggingsportefeuille bestaat uit liquide vermogenstitels. Dit neemt niet weg dat ingenomen derivatenposities kunnen leiden tot de contractuele verplichting tot bijstorting. Feitelijk is het liquiditeitsrisico geen onderdeel van het solvabiliteitsrisico, namelijk het risico dat het pensioenfonds op lange termijn de pensioenverplichtingen niet kan nakomen. Wel is het zo dat een

gedwongen verkoop op korte termijn van illiquide beleggingen veelal een ongunstige prijs tot gevolg heeft, waardoor op de verkoop verlies wordt geleden.

Het totaal van de illiquide beleggingen maakt ongeveer 29% (2021: ongeveer 25%) uit van de totale portefeuille beleggingen. Het liquiditeitsrisico wordt overeenkomstig het standaardmodel van DNB op nihil gesteld.

Concentratierisico

Concentratierisico kan optreden als een goede spreiding van beleggingen of pensioenverplichtingen ontbreekt. In het standaardmodel van DNB voor de bepaling van het vereist eigen vermogen is het concentratierisico gelijkgesteld aan nihil. Het pensioenfonds voldoet aan deze veronderstelling van een voldoende gediversifieerde beleggingsportefeuille en een voldoende evenwichtige demografische opbouw van de populatie. In de toelichting op de balanspost vastrentende waarden zijn de posten die meer dan 5% uitmaken van de totale obligatieportefeuille vermeld. Duitse, Franse en Nederlandse staatsleningen en een tweetal beleggingsfondsen dat belegt in woninghypotheken maken gezamenlijk ongeveer 54% (2021: ongeveer 32%) uit van de totale obligatieportefeuille. De actiefpost derivaten heeft voor 80% (2021: 65%) betrekking op 7 (2021: vier) tegenpartijen. De totale marktwaarde van deze contracten komt overeen met ongeveer 0% (2021: ongeveer 0%) van de marktwaarde van de obligatieportefeuille. Voor de derivatenposities zijn voldoende zekerheden verkregen. Het concentratierisico wordt overeenkomstig het standaardmodel van DNB op nihil gesteld.

Operationeel risico

Operationeel risico is het risico dat optreedt bij de uitvoering van de activiteiten als gevolg van niet afdoende of falende processen, menselijk gedrag en systemen bij de uitvoeringsorganisaties of als gevolg van externe gebeurtenissen. Het pensioenfonds besteedt de operationele activiteiten uit aan BSG Pension Management B.V., BSG Asset Management B.V. en BSG Fund Management B.V. zodat het operationele risico voornamelijk bestaat uit het risico dat de met de BSG-organisatie gemaakte afspraken niet worden nagekomen. Over de beheersing van de processen wordt verantwoording afgelegd, waarbij jaarlijks een ISAE 3402 type II-rapportage wordt overgelegd. Op grond van de Pensioenwet mag het operationeel risico in de solvabiliteitstoets van DNB op nihil worden gesteld, mits geen sprake is van een verhoogd risico. In 2022 (en 2021) is aan deze voorwaarde voldaan.

Actief risico

Actief risico is het risico dat het rendement van een beleggingsportefeuille afwijkt van de voor deze beleggingsportefeuille gehanteerde benchmark. Op basis van een ALM-studie wordt een strategische beleggingsmix bepaald. Ter beoordeling van de relatieve beleggingsresultaten wordt voor de afzonderlijke beleggingscategorieën binnen de totale beleggingsportefeuille een benchmark bepaald, die worden geaggregeerd op portefeuilleniveau. Door middel van zowel actief beheer van de onderscheiden afzonderlijke beleggingsportefeuilles per assetcategorie (selectie van individuele vermogenstitels) als actief beheer van de totale portefeuille (afwijking van de strategische mix) wordt actief risico aangegaan.

Een belangrijke maatstaf voor het actief risico is de tracking error. Door middel van de tracking error wordt de afwijking van het rendement van een beleggingsportefeuille ten opzichte van een benchmarkportefeuille gemeten. De benchmarkportefeuille dient dus als referentiekader voor de beoordeling van de relatieve beleggingsresultaten. Een hogere tracking error impliceert een hogere mate van actief risico. De tracking error van de totale portefeuille heeft zich gedurende 2022 tussen 0,2% en 0,3% bewogen (2021: tussen 0,2% en 0,3%), waarmee binnen de hiervoor gestelde limiet van 1,0% (2021: 1,3%) is gebleven. Het actief risico wordt op maandbasis gemonitord en bewaakt. In de solvabiliteitstoets van DNB is rekening gehouden met het actieve risico. Het effect hiervan op het vereist eigen vermogen bedraagt slechts 0,0 procentpunt (2021: 0,0 procentpunt).

Naast de in de solvabiliteitstoets onderkende risico's wordt nog het indexeringsrisico onderscheiden.

Indexeringsrisico

De indexering heeft een voorwaardelijk karakter. Het bestuur van het pensioenfonds stelt jaarlijks de indexering vast met inachtneming van de financiële positie van het pensioenfonds. Indexeringsrisico is het risico dat de indexeringsambitie niet wordt gerealiseerd als gevolg van tegenvallend rendement op de beleggingen, tegenvallende inflatie, daling van de marktrente en demografische ontwikkelingen.

Door middel van de reële dekkingsgraad kan inzicht worden gegeven in de mate waarin in de toekomst toeslagen kunnen worden toegekend. Voor het bepalen van de reële dekkingsgraad worden de pensioenverplichtingen contant gemaakt tegen de reële rente. De reële rente wordt berekend door de nominale rente te verminderen met de geschatte inflatiecomponent. De aldus berekende reële dekkingsgraad bedraagt 77,8% (2021: 81,5%).

TOELICHTING REKENING VAN BATEN EN LASTEN

(bedragen in miljoenen euro's)

Baten en lasten pensioenactiviteiten

14 Premies voor risico pensioenfonds

	2022	2021
Werkgeversdeel	134,5	134,9
Werknemersdeel	27,3	27,3
Extra premie werkgever	0,1	49,0
Totaal premie basispensioenregeling	161,9	211,2
Premie nettopensioenregeling	0,1	0,1
Totaal	162,0	211,3

De premie van de basispensioenregeling bedraagt EUR 161,9 miljoen (2021: EUR 211,2 miljoen).

Naar aanleiding van de gemaakte afspraken in verband met de CDC-regeling heeft de werkgever in 2021 een extra koopsom van EUR 49,0 miljoen betaald om een premiereserve te vormen. In 2022 is er nog een aanvulling van EUR 0,1 miljoen ontvangen.

De premie nettopensioenregeling heeft betrekking op de risicoverzekering (het risico van overlijden van de deelnemer vóór de pensioendatum) als onderdeel van de nettopensioenregeling. Dit is een vrijwillige regeling voor deelnemers met een pensioengevend salaris boven het fiscale maximum. De premie over 2022 bedraagt EUR 54 duizend (2021: EUR 62 duizend).

De feitelijke premie, exclusief de premie voor risico deelnemers (inleg beschikbare-premierregeling), bedraagt EUR 162,0 miljoen (2021: EUR 211,3 miljoen). De kostendekkende premie volgens artikel 128 lid 1 Pensioenwet, exclusief de premie voor risico deelnemers (inleg beschikbare-premierregeling), bedraagt EUR 253,7 miljoen (2021: EUR 275,7 miljoen). De overeenkomende gedempt kostendekkende premie volgens artikel 128 lid 2 Pensioenwet bedraagt EUR 156,4 miljoen (2021: EUR 156,2 miljoen).

De kostendekkende premie en de gedempte kostendekkende premie, exclusief de premie voor risico deelnemers (inleg beschikbare-premieregeling), zijn als volgt samengesteld:

	Kosten- dekkende premie	Gedempt kosten- dekkende premie
2022		
Pensioenopbouw (inclusief excassokosten)	192,2	80,4
Toegezegde indexering	-	
Risicopremies overlijden en invaliditeit	13,7	41,7
Pensioenuitvoeringskosten (exclusief excassokosten)	2,0	11,8
Solvabiliteitsopslag	45,8	2,0
Voorwaardelijke toekomstige indexering	-	20,5
Totaal basispensioenregeling	253,7	156,4
Nettopensioenregeling	-	-
Totaal	253,7	156,4
2021		
Pensioenopbouw (inclusief excassokosten)	211,4	79,7
Toegezegde indexering	-	-
Risicopremies overlijden en invaliditeit	14,4	12,0
Pensioenuitvoeringskosten (exclusief excassokosten)	1,7	1,7
Solvabiliteitsopslag	48,2	19,6
Voorwaardelijke toekomstige indexering	-	43,2
Totaal basispensioenregeling	275,7	156,2
Nettopensioenregeling	-	-
Totaal	275,7	156,2

De kostendekkende premie wordt berekend op basis van de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur ultimo vorig verslagjaar. De afgeleide gemiddelde marktrente voor de kostendekkende premie bedraagt 0,6% (2021: 0,3%).

De gedempte kostendekkende premie wordt berekend op basis van het verwachte reële rendement op de strategische beleggingsportefeuille van 1,7% (2021: 1,8%).

De feitelijke premie wordt jaarlijks getoetst aan de gedempte kostendekkende premie. De feitelijke premie is EUR 5,6 miljoen hoger (2021: EUR 55,1 miljoen hoger) dan de gedempte kostendekkende premie. In de feitelijke premie is opgenomen een eenmalig ontvangen bedrag van EUR 0,1 miljoen ter vorming van de premiereserve.

De feitelijke premie, inclusief de premie voor risico deelnemers van EUR 0,3 miljoen (2021: EUR 0,5 miljoen), bedraagt EUR 162,3 miljoen (2021: EUR 211,8 miljoen). De totale feitelijke premie is EUR 5,9 miljoen (2021: EUR 55,1 miljoen) hoger dan de totale gedempte kostendekkende premie van EUR 156,5 miljoen (2021: EUR 156,7 miljoen). In de feitelijke premie is opgenomen een eenmalig ontvangen bedrag van EUR 0,1 (2021: 49,0) miljoen ter vorming van de premiereserve.

15 Premies voor risico deelnemers

De premies voor risico deelnemers hebben betrekking op de beschikbare-premieregeling als onderdeel van de nettopensioenregeling. Dit is een vrijwillige pensioenregeling voor deelnemers met een pensioengevend salaris boven het fiscale maximum.

	2022	2021
Totaal	0,3	0,5

16 Waardeoverdrachten voor risico pensioenfondsen

Hieronder is opgenomen het saldo van inkomende bedragen uit hoofde van overgenomen pensioenverplichtingen en uitgaande bedragen uit hoofde van overgedragen pensioenverplichtingen.

	2022	2021
Inkomende waardeoverdrachten	7,9	3,4
Uitgaande waardeoverdrachten	-9,9	-1,1
Saldo	-2,0	2,3

17 Waardeoverdrachten voor risico deelnemers

Hieronder is opgenomen het saldo van inkomende bedragen uit hoofde van overgenomen pensioenverplichtingen en uitgaande bedragen uit hoofde van overgedragen pensioenverplichtingen.

	2022	2021
Inkomende waardeoverdrachten	-	-
Uitgaande waardeoverdrachten	-0,2	-0,4
Saldo	-0,2	-0,4

De inkomende waardeoverdrachten over 2022 bedragen nihil (2021: nihil) en de uitgaande waardeoverdrachten bedragen EUR 159 duizend (2021: EUR 445 duizend).

18 Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuariële berekende nominale waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. De pensioenopbouw wordt berekend op basis van de rentetermijnstructuur DNB primo verslagjaar.

	2022	2021
Pensioenopbouw actieve deelnemers	-201,5	-220,8
Toekomstige pensioenuitvoeringskosten	-4,5	-5,0
Totaal	-206,0	-225,8

19 Indexering

Onder indexering is de toegekende indexering (toeslagverlening) per 1 januari van het volgende jaar opgenomen.

	2022	2021
Actieve en arbeidsongeschikte deelnemers	-483,4	1,6
Gewezen deelnemers en pensioengerechtigden	-679,4	-49,4
Saldo	-1.162,8	-47,8

De pensioenrechten van de deelnemers aan de middelloonregeling zijn per 1 januari 2023 verhoogd met 11,39% (1 januari 2022: niet verhoogd). De ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten zijn per 1 januari 2023 verhoogd met 11,39% (1 januari 2022: 3,3%, waarvan 0,96% is verantwoord in 2021 en de rest in 2022).

20 Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de rentetermijnstructuur DNB per balansdatum. Aan de voorziening pensioenverplichtingen wordt rente toegevoegd op basis van de éénjaarsrente volgens deze rentetermijnstructuur primo verslagperiode.

	2022	2021
Totaal	45,4	53,0

De in het verslagjaar aan de voorziening pensioenverplichtingen toegevoegde rente is gebaseerd op een rekenrente van negatief 0,49% (2021: negatief 0,53%).

21 Wijziging rekenrente

De waarde van de pensioenverplichtingen verandert onder invloed van veranderingen in de rekenrente.

	2022	2021
Totaal	3.191,8	796,8

De afgeleide rekenrente is in 2022 toegenomen van 0,6% tot 2,6% en is in 2021 toegenomen van 0,2% tot 0,6%.

22 Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Toekomstige pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuariael berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De hieronder opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen en kosten van de verslagperiode.

	2022	2021
Onttrekking pensioenuitkeringen	215,6	204,2
Onttrekking pensioenuitvoeringskosten	5,2	4,9
Totaal	220,8	209,1

23 Pensioenrechten waardeoverdrachten

Hieronder zijn opgenomen de toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van pensioenrechten met betrekking tot inkomende waardeoverdrachten en de onttrekking aan de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van pensioenrechten met betrekking tot uitgaande waardeoverdrachten.

	2022	2021
Pensioenrechten inkomende waardeoverdrachten	-7,7	-3,4
Pensioenrechten uitgaande waardeoverdrachten	10,3	1,1
Saldo	2,6	-2,3

24 Wijziging actuariële grondslagen

De actuariële grondslagen zijn de uitgangspunten en veronderstellingen waarop de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is gebaseerd. Onder wijziging actuariële grondslagen is het effect van aanpassing van de bestandsgrondslagen, economische grondslagen en kostengrondslagen op de voorziening opgenomen.

	2022	2021
Rekenrente	-78,9	-113,8
Kostenvoorziening	-60,5	-
Levensverwachting	-56,7	-
Overige actuariële grondslagen	-	-
Totaal	-196,1	-113,8

Op 12 juni 2019 is het Advies van de Commissie Parameters verschenen, waarin onder meer een aangepaste UFR-methode wordt geadviseerd. De belangrijkste wijziging in de UFR-methode is dat de UFR pas van invloed wordt vanaf looptijd 30 in plaats van looptijd 20. Daarnaast is de berekening van de UFR zelf gebaseerd op de 30-jaars forward rate in plaats van de 20-jaars forward rate. Tot slot groeit de rentecurve in de nieuwe methode langzamer naar de UFR toe. DNB heeft besloten om de nieuwe UFR-parameters over een periode van vier jaar stapsgewijs in te voeren. Op deze manier wordt de impact van de nieuwe UFR gespreid over een langere periode. Door middel van deze stapsgewijze invoering zal de nieuwe UFR volledig van kracht zijn begin 2024. In de periode van 2021 tot 2024 is de rentetermijnstructuur gebaseerd op het gewogen gemiddelde van de rentetermijnstructuur op basis van de huidige en de nieuwe UFR methode, waarbij de gewichten jaarlijks op 1 januari met gelijke stappen aangepast worden. In januari 2021 is begonnen met de stapsgewijze transitie van de oude methode naar de nieuwe methode. In 2022 bedraagt deze weging 50% voor de curve onder de oude methode en 50% voor de curve onder de nieuwe methode.

Het effect van de wijziging van de levensverwachting is als volgt samengesteld:

	2022	2021
Overgang op prognosetafels AG 2022	-90,4	-
Wijziging correctiefactoren	33,7	-
Totaal	-56,7	-

Ultimo 2022 is overgegaan op nieuwe generatietafels van het Koninklijk Actuarieel Genootschap. Hierop worden correcties toegepast in verband met hogere overlevingskansen van de populatie van het pensioenfonds ten opzichte van de overlevingskansen van de totale bevolking. Deze correctiefactoren zijn eveneens opnieuw vastgesteld.

De kostenvoorziening is in 2022 verhoogd van 2,4% naar 3,0%.

25 Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

Onder overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen zijn opgenomen: actuariële resultaten en mutaties in de pensioenverplichtingen die niet onder een ander hoofd zijn opgenomen.

	2022	2021
Actuariële resultaten, per saldo	8,5	0,5
Totaal	8,5	0,5

26 Pensioenuitkeringen

	2022	2021
Ouderdomspensioen	-174,2	-165,0
Nabestaandenpensioen	-36,8	-35,3
Wezenpensioen	-0,6	-0,6
Arbeidsongeschiktheidspensioen	-3,5	-3,4
Totaal periodieke pensioenuitkeringen	-215,1	-204,3
Totaal afkopen pensioenen	-0,1	-0,1
Totaal	-215,2	-204,4

27 Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

De mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers heeft betrekking op de beschikbare-premieregeling als onderdeel van de nettopensioenregeling. Dit is een vrijwillige pensioenregeling voor deelnemers met een pensioengevend salaris boven het fiscale maximum.

	2022	2021
Inleg premies	-0,3	-0,5
Waardeoverdrachten, per saldo	0,2	0,4
Beleggingsresultaat	0,8	-0,5
Pensioenuitkeringen	-	-
Totaal	0,7	-0,6

De inkomende waardeoverdrachten bedragen nihil (2021: nihil) en de uitgaande waardeoverdrachten bedragen EUR 159 duizend (2021: EUR 446 duizend).

28 Herverzekeringen

	2022	2021
Uitkeringen herverzekering	-	-
Mutatie herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen	-	-
Totaal	-	-

29 Pensioenuitvoeringskosten voor risico pensioenfondsen

Dit betreft de kosten met betrekking tot de uitvoering van de regelingen ouderdomspensioen, nabestaandenpensioen, wezenpensioen, arbeidsongeschiktheidspensioen en de risicoverzekering als onderdeel van de nettopensioenregeling. De kosten van vermogensbeheer zijn hierin niet begrepen. De kosten van bestuur en financieel beheer worden toegerekend aan pensioenuitvoering en vermogensbeheer.

	2022	2021
Kosten pensioenuitvoering en bestuursondersteuning	-7,3	-6,5
Overige kosten	1,6	-1,4
Totaal vóór toerekening aan vermogensbeheer	-5,7	-7,9
Toegerekend aan vermogensbeheer	-1,6	1,3
Totaal	-7,3	-6,6

Een deel van de kosten van bestuur en financieel beheer kan direct worden toegerekend aan pensioenuitvoering of vermogensbeheer. De kosten die niet direct toerekenbaar zijn, worden in de verhouding 60:40 (2021: 60:40) verdeeld over pensioenuitvoering en vermogensbeheer.

30 Pensioenuitvoeringskosten voor risico deelnemers

Dit betreft de kosten met betrekking tot de uitvoering van de beschikbare-premieregeling als onderdeel van de nettopensioenregeling. Dit is een vrijwillige pensioenregeling voor deelnemers met een pensioengevend salaris boven het fiscale maximum. De kosten van vermogensbeheer zijn hierin niet begrepen.

	2022	2021
Totaal	-	-

De kosten over het verslagjaar bedragen EUR 34 duizend (2021: EUR 35 duizend).

Baten en lasten beleggingsactiviteiten

31 Beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfondsen

De beleggingsopbrengsten kunnen als volgt worden weergegeven:

	Direct	Prijs- verandering	Valuta- verandering	Totaal
2022				
Vastgoed	-	-113,9	60,0	-53,9
Aandelen	-	-516,3	205,3	-311,0
Vastrentende waarden	-	-1194,3	2,1	-1192,2
Rentederivaten	3,3	-74,4	-	-71,1
				-1628,2
Totaal vóór valutaderivaten en kosten	3,3	-1898,9	267,4	
Valutaderivaten			-280,1	-280,1
Totaal vóór kosten	3,3	-1898,9	-12,7	-1908,3
Kosten van vermogensbeheer				-10,2
Totaal				-1918,5
2021				
Vastgoed	0,1	188,1	48,0	236,2
Aandelen	-	927,4	214,3	1.141,7
Vastrentende waarden	-	-10,0	18,4	8,4
Rentederivaten	-	-43,3	-	-43,3
Totaal vóór valutaderivaten en kosten	0,1	1.062,2	280,7	1.343,0
Valutaderivaten			-251,1	-251,1
Totaal vóór kosten	0,1	1.062,2	29,6	1.091,9
Kosten van vermogensbeheer				-10,3
Totaal				1.081,6

De directe beleggingsopbrengsten betreffen rente en door beleggingsfondsen uitgekeerd dividend.

De indirecte beleggingsopbrengsten betreffen waardeveranderingen inclusief valutakoersverschillen en zijn hiervoor verbijzonderd naar prijsveranderingen en valutaveranderingen.

De hiervoor weergegeven kosten van vermogensbeheer betreffen de rechtstreeks aan het pensioenfonds in rekening gebrachte kosten. De kosten die ten laste van beleggingsfondsen komen zijn hierin niet begrepen, maar zijn onderdeel van de waardeveranderingen. De ten laste van de beleggingsfondsen komende kosten kunnen worden onderscheiden in kosten van vermogensbeheer (vergoeding beheer beleggingen, bewaarloon en overige kosten) en transactiekosten. In de waardeveranderingen van derivaten (rentederivaten en valutaderivaten) zijn eveneens transactiekosten begrepen.

De kosten van vermogensbeheer die direct ten laste van het pensioenfonds komen, kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	2022	2021
Beheer beleggingen	-3,7	-4,5
Advies	-4,7	-4,4
Overig	-0,2	-0,1
Totaal vóór toerekening kosten bestuur en financieel beheer	-8,6	-9,0
Toegerekende kosten bestuur en financieel beheer	-1,6	-1,3
Totaal	-10,2	-10,3

De niet rechtstreeks aan het pensioenfonds in rekening gebrachte kosten, die onderdeel zijn van de waardeveranderingen van de beleggingen, kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	Kosten vermogens- beheer	Transactie- kosten fondsen	Toe- en uittreed- vergoeding
2022			
Vastgoed	11,8	0,2	0,2
Aandelen	13,5	4,6	1,5
Vastrentende waarden	8,2	4,7	0,9
Totaal beleggingsfondsen	33,4	9,5	2,6
Rentederivaten	-	0,6	-
Valutaderivaten	-	0,5	-
Totaal	33,4	10,6	2,6
2021			
Vastgoed	11,6	0,8	0,2
Aandelen	17,7	5,7	0,5
Vastrentende waarden	7,7	6,0	0,7
Totaal beleggingsfondsen	37,0	12,5	1,4
Rentederivaten	-	-	-
Valutaderivaten	-	0,5	0,5
Totaal	37,0	13,0	1,9

De niet rechtstreeks aan het pensioenfonds in rekening gebrachte kosten, die onderdeel zijn van de waardeveranderingen van de beleggingen, kunnen slechts door middel van schattingen worden vastgesteld. Dit geldt vooral voor de onderliggende transactiekosten van beleggingsfondsen. Indien de transactiekosten met betrekking tot beleggingsfondsen worden geïnterpreteerd als de aan deze beleggingsfondsen betaalde toe- en uittreedvergoedingen, kunnen deze zonder gebruikmaking van schattingen worden bepaald.

32 Overige baten en lasten beleggingsactiviteiten voor risico pensioenfonds

	2022	2021
Resultaat deelnemingen	-	-1,0
Opslag termijnbetaling	3,1	3,0
Koersverschillen beleggingsactiviteiten	-2,2	-
Totaal overige baten	0,9	2,0
Rente banktegoeden in rekening-courant	-	-
Resultaat op vermogensbeheerkosten beleggingen voor risico deelnemers	-	-
Totaal	0,9	2,0

33 Beleggingsresultaat voor risico deelnemers

Het beleggingsresultaat bedraagt EUR 808 duizend negatief (2021: EUR 516 duizend).

	Direct	Waarde- verandering	Totaal
2022			
Vastgoed	-	-140	-140
Aandelen	-	-539	-539
Vastrentende waarden	-	-129	-129
Totaal	-	-808	-808
2021			
Vastgoed	-	97	97
Aandelen	-	429	429
Vastrentende waarden	-	-10	-10
Totaal	-	516	516

De niet rechtstreeks aan het pensioenfonds in rekening gebrachte kosten, onderdeel van de waardeveranderingen, kunnen als volgt worden gespecificeerd (in duizenden euro's):

	Kosten vermogens- beheer	Transactie- kosten fondsen	Toe- en uittreed- vergoeding
2022			
Vastgoed	0,3	1,4	1,4
Aandelen	1,8	1,6	0,5
Vastrentende waarden	1,5	2,0	1,5
Totaal	3,6	5,0	3,4
2021			
Vastgoed	-	1,0	-
Aandelen	5,0	2,0	-
Vastrentende waarden	2,0	2,0	1,0
Totaal	7,0	5,0	1,0

Actuariële analyse van het resultaat

Het resultaat kan als volgt worden geanalyseerd naar technische winst- en verliesbronnen:

	2022	2021
Resultaat op beleggingen en verplichtingen	1.319,6	1.933,3
Resultaat op premies	-46,6	-16,6
Resultaat op waardeoverdrachten	0,6	-
Resultaat op pensioenuitkeringen	0,3	-0,2
Resultaat op pensioenuitvoeringskosten	0,6	0,4
Wijziging actuariële grondslagen	-196,1	-113,8
Actuariële resultaten	8,5	0,5
Actuariële resultaten nettopensioenregeling	-	-
Resultaat op indexering	-1.162,8	-47,8
Overige resultaten	-	-
Resultaat voor risico pensioenfonds	-75,9	1.755,8
Resultaat voor risico deelnemers	-	-
Totaal	-75,9	1.755,8

Resultaat op beleggingen en verplichtingen

	2022	2021
Resultaat beleggingen voor risico pensioenfondsen exclusief vastrentende waarden en interest rate swaps	-648,5	1.138,0
Resultaat vastrentende waarden exclusief valutaresultaat	-1.198,0	-11,1
Resultaat interest rate swaps	-71,1	-43,3
Totaal resultaat beleggingsactiviteiten	-1.917,6	1.083,6
Resultaat op vermogensbeheerkosten beleggingen voor risico deelnemers	-	
Totaal resultaat beleggingen voor risico pensioenfondsen	-1.917,6	1.083,6
Benodigde rente voorziening pensioenverplichtingen	45,4	53,0
Wijziging rekenrente voorziening pensioenverplichtingen	3.191,8	796,8
Totaal	1.319,6	1.933,4

Het resultaat op beleggingen en verplichtingen is gelijk aan het resultaat beleggingsactiviteiten verminderd met de technisch benodigde interest. De rentetoevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen is in 2022 gebaseerd op een rekenrente van negatief 0,49% (2021: negatief 0,53%). Dit is de éénjaarsrente volgens de rentetermijnstructuur primo verslagjaar. De afgeleide rekenrente is in 2022 toegenomen van 0,6% tot 2,6% en is in 2021 toegenomen van 0,2% tot 0,6%.

Resultaat op premies

	2022	2021
Premies	162,0	211,3
Extra premie werkgever basispensioenregeling	-3,8	-3,8
Premies nettopensioenregeling	-3,3	-3,3
Beschikbaar voor pensioenopbouw	154,9	204,2
Pensioenopbouw actieve deelnemers	-201,5	-220,8
Totaal	-46,6	-16,6

Resultaat op waardeoverdrachten

	2022	2021
Inkomende waardeoverdrachten	7,9	3,4
Pensioenrechten inkomende waardeoverdrachten	-7,7	-3,4
Resultaat op inkomende waardeoverdrachten	0,2	-
Uitgaande waardeoverdrachten	-9,9	-1,1
Pensioenrechten uitgaande waardeoverdrachten	10,3	1,1
Resultaat op uitgaande waardeoverdrachten	0,4	-
Totaal	0,6	-

Resultaat op pensioenuitkeringen

	2022	2021
Beschikbaar uit voorziening pensioenverplichtingen	215,6	204,2
Werkelijke pensioenuitkeringen	-215,2	-204,4
Beschikbaar uit herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen	-	-
Werkelijke uitkeringen herverzekering	-	-
Totaal	0,4	-0,2

Resultaat op pensioenuitvoeringskosten

	2022	2021
Kostenopslag in premies jaar (administratiekosten en excasso-kosten)	7,1	7,1
Toevoeging voorziening pensioenverplichtingen (excasso-kosten)	-4,5	-5,0
Beschikbaar uit voorziening pensioenverplichtingen (excasso-kosten)	5,2	4,9
Totaal beschikbaar voor pensioenuitvoeringskosten	7,8	7,0
Werkelijke pensioenuitvoeringskosten	-7,2	-6,6
Totaal	0,6	0,4

Wijziging actuariële grondslagen

	2022	2021
Overgang op prognosetafels AG 2022	-90,4	-
Wijziging correctiefactoren	33,7	-
Totaal levensverwachting	-56,7	-
Rekenrente	-78,9	-113,8
Excassokosten	-60,5	-
Overige actuariële grondslagen	-	-
Totaal	-196,1	-113,8

Ultimo 2022 is overgegaan op nieuwe generatietafels van het Koninklijk Actuariel Genootschap. Hierop worden correcties toegepast in verband met hogere overlevingskansen van de populatie van het pensioenfonds ten opzichte van de overlevingskansen van de totale bevolking. Deze correctiefactoren zijn eveneens opnieuw vastgesteld.

Onder wijziging rekenrente is de impact van de aangepaste UFR methode gebruikt.

De kostenvoorziening is in 2022 verhoogd van 2,4% naar 3,0%.

Actuariële resultaten

	2022	2021
Sterfte	11,1	7,5
Arbeidsongeschiktheid	-1,5	-8,9
Flexibele keuzemogelijkheden	-1,7	2,5
Overig	0,6	-0,6
Totaal	8,5	0,5

Op sterfte is een winst geboekt van EUR 11,1 miljoen (2021: winst EUR 7,5 miljoen), bestaande uit een winst op het kortlevenrisico van EUR 9,5 miljoen (2021: verlies EUR 0,7 miljoen) en een winst op het langlevenrisico van EUR 1,6 miljoen (2021: winst EUR 8,2 miljoen).

Resultaat op indexering

	2022	2021
Beschikbaar uit premies	-	-
Toegekende indexering	-1.162,8	-47,8
Totaal	-1.162,8	-47,8

De indexering van de pensioenrechten van actieve deelnemers en de indexering van de ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten worden gefinancierd uit de reserves. Zij vinden hun oorsprong in het overrendement (resultaat op beleggingen en verplichtingen).

Overig resultaat

	2022	2021
Resultaat op pensioenuitvoeringskosten voor risico deelnemers	-	-
Resultaat op vermogensbeheerkosten voor risico deelnemers	-	-
Totaal	-	-

Het resultaat op pensioenuitvoeringskosten voor risico deelnemers bedraagt nihil en betreft het verschil tussen de kostenopslag in de premies van EUR 34 duizend (2021: EUR 35 duizend) en de werkelijke kosten van EUR 34 duizend (2021: EUR 35 duizend).

Resultaat voor risico deelnemers

	2022	2021
Premies	0,3	0,5
Waardeoverdrachten, per saldo	-0,2	-0,4
Pensioenuitvoeringskosten	-	-
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen	0,7	-0,6
Beleggingsresultaat	-0,8	0,5
Totaal	-	-

De inkomende waardeoverdrachten bedragen nihil (2021: nihil) en de uitgaande waardeoverdrachten bedragen EUR 159 duizend (2021: EUR 446 duizend). De kosten van pensioenuitvoering bedragen EUR 34 duizend (2021: EUR 35 duizend). Het resultaat voor risico deelnemers bedraagt voor het pensioenfonds nihil.

Overige informatie

Verbonden partijen

De volgende rechtspersonen en natuurlijke personen worden aangemerkt als verbonden partijen:

- de aangesloten onderneming KLM N.V. (werkgever);
- de bestuursleden van het pensioenfonds en hun nauwe verwanten;
- de leden van de raad van toezicht van het pensioenfonds en hun nauwe verwanten;
- de onafhankelijke, externe voorzitter van het pensioenfonds;
- de uitvoeringsorganisatie Blue Sky Group bestaande uit Blue Sky Group Holding B.V., BSG Pension Management B.V., BSG Asset Management B.V. en BSG Fund Management B.V.;
- de directieleden van de vier Blue Sky Group-vennootschappen en hun nauwe verwanten.

Tussen het pensioenfonds en de werkgever is een uitvoeringsovereenkomst inzake de financiering en de uitvoering van de pensioenregeling gesloten. Een samenvatting van de uitvoeringsovereenkomst is opgenomen in de paragraaf Financiering en premie van de algemene toelichting op pagina 75.

Het pensioenfonds heeft geen leningen verstrekt aan bestuursleden en heeft ook anderszins geen vorderingen op bestuursleden. Inzake de beloning van bestuurders wordt verwezen naar de paragraaf Bezoldiging bestuurders hierna.

Het beheer van het pensioenfonds (pensioenuitvoering, bestuursondersteuning en vermogensbeheer) is ondergebracht bij Blue Sky Group. Het pensioenfonds bezit gezamenlijk met Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM en Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel alle aandelen in Blue Sky Group Holding B.V. (elk eenderde deel). De dienstverlening aan de aandeelhouders maakt ongeveer 70,4% (2021: ongeveer 73%) uit van de omzet (geconsolideerd) van Blue Sky Group. De overeenkomsten van dienstverlening zijn afgesloten op basis van marktconforme tarieven.

Er zijn geen transacties van betekenis met verbonden partijen die niet onder normale marktvoorwaarden zijn aangegaan.

Medewerkers

Het pensioenfonds heeft geen personeel in dienst.

Bezoldiging bestuurders

De bezoldiging van de leden van het bestuur (inclusief de voorzitter) en de Raad van Toezicht bedragen:

	2022	2021
Bestuur	459	288
Raad van Toezicht	59	26
Totaal	518	314

Honorarium accountant

De aan het verslagjaar toegerekende accountants-honoraria zoals bedoeld in artikel 382a Titel 9, Boek 2 BW bedragen:

	2022	2021
Controle jaarrekening en jaarstaten DNB	102	104
Fiscaal advieswerk	–	–
Overig advieswerk	–	–
Totaal	102	104

Belastingen

Het pensioenfonds is op grond van de aard van de activiteiten vrijgesteld van belastingheffing voor de vennootschapsbelasting.

Toezichthouder

Evenals voorgaande jaren is geen sprake van door DNB genomen corrigerende maatregelen ingevolge artikel 96 Pensioenwet.

Gebeurtenissen na balansdatum

Stapsgewijze invoering van de aangepaste UFR

De technische voorzieningen zijn vastgesteld op basis van de rentetermijnstructuur van de Nederlandsche Bank per 31 december 2022 en de factoren zoals genoemd in de grondslagen bij de jaarrekening. De Nederlandsche Bank heeft besloten om de rentetermijnstructuur vast te stellen overeenkomstig het advies van de Commissie Parameters 2022. De door de Commissie Parameters in 2019 geadviseerde nieuwe Ultimate Forward Rate (UFR) methode die vanaf 1 januari 2021 in vier gelijke jaarlijkse stappen zou worden ingevoerd, komt hierdoor te vervallen.

In de onderstaande tabel wordt de impact van de wijziging op de financiële positie van het Pensioenfonds getoond als per 31 december 2022 reeds rekening was gehouden met de rentetermijnstructuur op basis van de methodiek vanaf 1 januari 2023.

	Rentetermijnstructuur 31 december 2022	
	UFR einde 2022	UFR primo 2023
Financiële positie 31 december 2022		
Vermogen	9.345,2	9.345,2
Technische Voorzieningen	7.286,8	7.303,5
Eigen vermogen	2.058,4	2.041,7
Actuele nominale dekkingsgraad	128,2%	128,0%

Amstelveen, 26 mei 2023

Het bestuur van de Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM,

Paul Loven	Charlotte Orlebeke
Henk Bosscher	John de Hollander
Leon Leisink	Marianne Meijer-Zaalberg
Erik Zwart	Hans de Roos
Paul Jansen	Jeroen van der Put
Kirsten Pronk	Carola Steenmeijer

Bestemming van het resultaat

In de statuten is geen bepaling opgenomen over de wijze waarop het resultaat moet worden verdeeld. Het resultaat wordt jaarlijks geheel ten gunste dan wel ten laste van de reserves gebracht.

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM te Amsterdam is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2022.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds, anders dan de werkzaamheden uit hoofde van de actuariële functie.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 70 miljoen. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 3,5 miljoen te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn beoordeling van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- toereikende technische voorzieningen zijn vastgesteld met betrekking tot het geheel van pensioenverplichtingen;
- het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen conform de wettelijke bepalingen zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

Overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten zijn, als geheel gezien, toereikende technische voorzieningen vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum hoger dan het wettelijk vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

Met betrekking tot artikel 137 (voorwaardelijke toeslagverlening) merk ik op dat het pensioenfonds in 2022 gebruik heeft gemaakt van de versoepelde toeslagregels, zoals vastgelegd in het tijdelijke artikel 15c van het Besluit Financieel Toetsingskader (toeslag vanwege voorgenomen transitie). Daarbij heeft het pensioenfonds onderbouwd te hebben voldaan aan de in dat artikel gestelde voorwaarden.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is hoger dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen.

De vermogenspositie is naar mijn mening voldoende. Daarbij is in aanmerking genomen dat de mogelijkheden tot het realiseren van de beoogde toeslagen beperkt zijn.

Voor de volledigheid merk ik op dat, als op balansdatum in de rentetermijnstructuur rekening zou worden gehouden met de UFR-methodiek zoals deze door DNB in 2023 wordt toegepast, mijn oordeel over de vermogenspositie niet zou wijzigen.

Amstelveen, 26 mei 2023

drs. H. Zaghdoudi AAG

Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur en de raad van toezicht van Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2022

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM per 31 december 2022 en van het saldo van baten en lasten over 2022, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

Wat we gecontroleerd hebben

Wij hebben de jaarrekening 2022 van Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM ('de Stichting' of 'het fonds') te Amstelveen gecontroleerd.

De jaarrekening bestaat uit:

- 1 de balans per 31 december 2022;
- 2 de rekening van baten en lasten over 2022;
- 3 het kasstroomoverzicht over 2022; en
- 4 de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van de Stichting zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

KPMG Accountants N.V., een naamloze vennootschap ingeschreven in het handelsregister in Nederland onder nummer 33263683, is lid van het KPMG-netwerk van zelfstandige ondernemingen die verbonden zijn aan KPMG International Limited, een Engelse entiteit.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel en bij het vormen van ons oordeel hierover. De informatie en onze bevindingen ten aanzien van continuïteit, fraude en niet-naleving van wet- en regelgeving en de kernpunten van onze controle moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen of conclusies.

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Informatie ter ondersteuning van ons oordeel

Samenvatting

Materialiteit
- Materialiteit van EUR 70 miljoen 0,7% van het pensioenvermogen
Risico's gerelateerd aan fraude & Noclar en continuïteit
- Risico's gerelateerd aan fraude en niet-naleving van wet- en regelgeving (Noclar): verondersteld risico van doorbreken interne beheersing door het bestuur geïdentificeerd - Risico's gerelateerd aan continuïteit: geen continuïteitsrisico's geïdentificeerd
Kernpunten
- Waardering van de beleggingen voor risico pensioenfonds - Waardering van de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds
Oordeel
Goedkeurend

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op EUR 70 miljoen (2021: EUR 80 miljoen). Voor de bepaling van de materialiteit wordt uitgegaan van het pensioenvermogen (voorziening pensioenverplichtingen plus stichtingskapitaal en reserves exclusief bestemmingsreserves) per 31 december 2022 (0,7%). Wij beschouwen het pensioenvermogen als de meest geschikte benchmark, omdat het pensioenvermogen een bepalende factor is in de berekening van de (beleids)dekkingsgraad die de financiële positie van de Stichting weergeeft. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij hebben met het bestuur en de raad van toezicht afgesproken dat wij tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven EUR 3,5 miljoen rapporteren aan het bestuur en de raad van toezicht alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Reikwijdte van de controle

Uitbesteding van bedrijfsprocessen aan dienstverleners

De Stichting heeft het beheer van de beleggingen uitbesteed aan BSG Asset Management B.V. en BSG Fund Management B.V. De pensioenadministratie is uitbesteed aan BSG Pension Management B.V.

De jaarrekening wordt opgesteld op basis van informatie over de beleggingen en beleggingsopbrengsten die zijn verstrekt door BSG Asset Management B.V. en BSG Fund Management B.V. en informatie over de voorziening pensioenverplichtingen, premiebijdragen, pensioenuitkeringen en overige financiële posten die is verstrekt door BSG Pension Management B.V.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor het verwerven van inzicht in de aard en de significantie van de door de dienstverleners verleende diensten en in het effect ervan op de voor de controle relevante interne beheersing van de Stichting. Op basis hiervan identificeren wij de risico's op een afwijking van materieel belang en zetten wij controlewerkzaamheden op en voeren wij deze uit om op deze risico's in te spelen.

Bij de uitvoering van onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden en bevindingen van andere onafhankelijke accountants inzake de voor de Stichting relevante interne beheersingsmaatregelen van BSG Asset Management B.V., BSG Fund Management B.V. en BSG Pension Management B.V., zoals weergegeven in de specifiek daarvoor opgestelde (Standaard 3402 type II-) rapportages.

Onze controlewerkzaamheden bestaan uit het bepalen van de minimaal verwachte interne beheersingsmaatregelen en het bespreken van de beheersomgeving bij de dienstverlener met vertegenwoordigers van de dienstverlener. Op basis daarvan evalueren wij, en bespreken wij met de andere onafhankelijke accountant, de in de Standaard 3402-rapportage beschreven interne beheersingsmaatregelen, de verrichte werkzaamheden ter toetsing van de effectieve werking gedurende 2022 en de uitkomsten daarvan. Ook beoordelen wij de evaluatie door het bestuur van de kwaliteit van de uitbesteding aan BSG Asset Management B.V., BSG Fund Management B.V. en BSG Pension Management B.V.

Wij hebben eigen gegevensgerichte analyses ten aanzien van premiebijdragen en pensioenuitkeringen uitgevoerd, waarbij wij de uitkomsten hebben getoetst op basis van verwachtingen die wij zelf hiervoor hebben ontwikkeld. Wij hebben door middel van deelwaarnemingen en overige detailcontroles beleggingen, beleggingsstromen, mutaties in de pensioenadministratie, premiebijdragen en pensioenuitkeringen aan de hand van brondocumentatie bij de dienstverlener onderzocht.

Door bovengenoemde werkzaamheden op de uitbestede bedrijfsprocessen en aanvullende eigen werkzaamheden hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de beleggingen, beleggingsstromen en -opbrengsten, (mutaties in) deelnemergegevens en aanspraken die resulteren in (wijzigingen in) de voorziening pensioenverplichtingen, premiebijdragen en pensioenuitkeringen verkregen.

Controleaanpak ten aanzien van risico's op fraude en niet-naleving van wet- en regelgeving

In hoofdstuk 5.6 Gedragsregelingen, 5.8 Privacybeleid en 7.2 Strategie en beleid van het bestuursverslag beschrijft het bestuur de procedures ten aanzien van de risico's op fraude en niet-naleving van wet- en regelgeving en neemt de raad van toezicht deze beschrijving in beschouwing.

In het kader van onze controle hebben wij inzicht verkregen in de Stichting en de bedrijfsomgeving, en hebben wij de opzet en de implementatie beoordeeld en, waar van toepassing, de effectieve werking getoetst van het risicomanagement van de Stichting met betrekking tot fraude en niet-naleving van wet- en regelgeving. Dit betreft tevens de interne beheersmaatregelen die aanwezig zijn bij de externe dienstverleners van de Stichting (zie paragraaf 'Reikwijdte van de controle').

Onze werkzaamheden omvatten onder andere het evalueren van de SIRA, de gedragscode, de incidenten- en klokkenluidersregeling, het incidentenregister en de procedures van de Stichting om aanwijzingen van mogelijke fraude en niet-naleving van wet- en regelgeving te onderzoeken. Bovendien hebben wij inlichtingen ter zake ingewonnen bij het bestuur en de raad van toezicht. Wij hebben onder meer de volgende controlewerkzaamheden uitgevoerd:

- inzicht verkrijgen in hoe de Stichting het gebruik van informatietechnologie (IT) beheerst en de invloed daarvan op de jaarrekening, inclusief het risico van cybersecurity-incidenten die een materieel effect hebben op de jaarrekening;
- evaluatie van nevenfuncties van bestuursleden, met speciale aandacht voor procedures en governance met betrekking tot mogelijke belangenconflicten; en
- evaluatie van correspondentie met regelgevende en toezichthoudende instanties (inclusief DNB en AFM). Daarnaast hebben wij werkzaamheden uitgevoerd om inzicht te verkrijgen in de wet- en regelgeving die op de Stichting van toepassing is.

Wij hebben de volgende rechtsgebieden geïdentificeerd die de meest waarschijnlijke oorzaak zouden kunnen zijn voor een materieel effect op de jaarrekening:

- Pensioenwet;
- Besluit Financieel toetsingskader pensioenfondsen (Bftp); en
- Algemene verordening gegevensbescherming (AVG).

Wij hebben de risicofactoren voor fraude en niet-naleving van wet- en regelgeving geëvalueerd om na te gaan of deze factoren duiden op een risico op een afwijking van materieel belang in de jaarrekening.

Wij beoordelen het veronderstelde frauderisico met betrekking tot de opbrengstverantwoording (waaronder premies, directe beleggingsopbrengsten en indirecte beleggingsopbrengsten) als niet relevant gezien de aard van de opbrengsten, de aanwezige uitbestedingsrelaties en de beperkte mogelijkheden tot het materieel beïnvloeden van de opbrengstverantwoording.

In overeenstemming met het bovenstaande en met de controlestandaarden hebben wij het volgende risico geïdentificeerd ten aanzien van fraude dat relevant is voor onze controle, inclusief de relevante veronderstelde risico's vastgelegd in de controlestandaarden. Wij hebben hierop als volgt ingespeeld:

Doorbreken van interne beheersing door het bestuur (een verondersteld risico)

Risico:

- Het bestuur is in een unieke positie om fraude te plegen door de mogelijkheid het proces van financiële verslaggeving en resultaten te manipuleren door middel van het doorbreken van de interne beheersing die anderszins effectief lijkt te werken, zoals schattingen gerelateerd aan de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen en de waardering van de beleggingen.

Controleaanpak:

- Wij hebben de opzet en de implementatie geëvalueerd en, waar passend geacht, de werking getoetst van de interne beheersingsmaatregelen die het frauderisico dienen te mitigeren, inclusief de interne beheersingsmaatregelen die aanwezig zijn bij de dienstverleners waaraan de Stichting bedrijfsprocessen heeft uitbesteed.
- Wij hebben een analyse uitgevoerd om te identificeren of er sprake is van (administratieve) journaalposten met een hoger frauderisico. De uitkomst van deze evaluatie is dat wij geen (administratieve) journaalposten met een hoger frauderisico hebben geïdentificeerd.
- Wij hebben significante schattingen alsook oordeelsvormingen en veronderstellingen van het bestuur met betrekking tot de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen en de waardering van de beleggingen geëvalueerd. Voor een omschrijving van onze werkzaamheden hieromtrent, verwijzen wij naar de kernpunten met betrekking tot de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen en de waardering van beleggingen.
- Wij hebben elementen van onvoorspelbaarheid in onze controleaanpak opgenomen, zoals een voortgezette controle op de bezoldiging voor bestuurders. Voor de eerste drie maanden volgend op het boekjaar hebben wij vastgesteld of er facturen zijn ontvangen die verantwoord hadden moeten worden in de verslaggevingsperiode.

Onze evaluatie van uitgevoerde procedures ten aanzien van fraude en niet-naleving van wet- en regelgeving heeft niet geleid tot een kernpunt van de controle.

Wij hebben onze risico-inschatting en controleaanpak en resultaten gecommuniceerd aan het bestuur en aan de raad van toezicht.

Onze controlewerkzaamheden leidden niet tot aanwijzingen en/of andere redelijke vermoedens van fraude en niet-naleving van wet- en regelgeving die van materieel belang zijn voor onze controle.

Controleaanpak continuïteit

Het bestuur van de Stichting heeft zijn continuïteitsbeoordeling uitgevoerd en geen continuïteitsrisico's geïdentificeerd. Onze procedures om de continuïteitsbeoordeling van het bestuur te beoordelen omvatten onder andere:

- overwegen of de continuïteitsrisicoanalyse door het bestuur alle relevante informatie bevat waarvan wij als gevolg van de controle kennis hebben;
- overwegen of actuariële ontwikkelingen (inclusief de voorzienbare trend in overlevingskansen) en de ontwikkelingen op financiële markten (inclusief ontwikkeling in de rentetermijnstructuur) aanleiding geven tot een significant continuïteitsrisico;
- analyse van de ontwikkeling van de financiële positie van de Stichting gedurende het boekjaar ten opzichte van wettelijke solvabiliteitseisen op indicatoren die kunnen duiden op continuïteitsrisico's en het evalueren van de toelichting in de jaarrekening hieromtrent.

De resultaten van onze risicobeoordelingsprocedures hebben geen aanleiding gegeven om additionele controlewerkzaamheden op de continuïteitsbeoordeling uit te voeren.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het belangrijkste waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze

controle hebben wij aan het bestuur en de raad van toezicht gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Waardering van beleggingen voor risico pensioenfonds

Omschrijving

De beleggingen voor risico pensioenfonds (hierna: 'de beleggingen') vormen een significante post op de balans van de Stichting. De beleggingen van de Stichting bedragen circa 99,8% van het balanstotaal. Alle beleggingen dienen conform de Pensioenwet te worden gewaardeerd op reële waarde (marktwaaarde). Uit de paragraaf 'Overige informatie beleggingen' bij de toelichting op de jaarrekening blijkt dat voor EUR 6.758,3 miljoen (71%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op marktnoteringen, dat voor negatief EUR 76,0 miljoen (-/-1%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op afgeleide marktnoteringen en dat voor EUR 2.787,9 miljoen (30%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op waarderingsmodellen en technieken. Het bepalen van de marktwaaarde voor deze laatste beleggingscategorie is complex(er) en bevat subjectieve schattingselementen.

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van modellen. Gezien de invloed hiervan op de waardering van de beleggingen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de (beleids)dekkingsgraad vormde de waardering van de beleggingen een kernpunt van onze controle.

In de paragrafen 'Grondslagen voor de financiële verslaggeving' en 'Grondslagen voor de waardering van activa en passiva' geeft de Stichting de gehanteerde waarderingsgrondslagen weer. In de paragraaf 'Overige informatie beleggingen' zijn de gehanteerde waarderingsmethoden en belangrijke veronderstellingen voor de waardering van deze beleggingscategorie uiteengezet.

Het evalueren van de waarderingsgrondslagen en het vaststellen van de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen vormden onderdeel van onze werkzaamheden.

Onze aanpak

Wij maken gebruik van de beheersmaatregelen die zijn ingericht bij de vermogensbeheerder en die onderdeel zijn van de Standaard 3402 type II-rapportage (waarbij een goedkeurend assurancerapport van de accountant is afgegeven). Deze relevante beheersmaatregelen zijn gericht op de aanstelling van betrouwbare fondsmanagers enerzijds en de betrouwbare aanlevering en toereikende evaluatie van periodieke performancecijfers anderzijds. Daarnaast hebben wij de aansluiting vastgesteld tussen de financiële administratie en de actuele financiële rapportages van fondsmanagers, indien nodig gecorrigeerd voor kasstromen tot aan balansdatum. Vervolgens hebben wij de waardering van beleggingen gebaseerd op afgeleide marktnoteringen, netto contante waarde-berekeningen en andere geschikte waarderingsmodellen onderzocht.

De waardering van participaties in Blue Sky beleggingspools, waarvan de onderliggende beleggingen deels een directe marktnotering hebben en deels worden gewaardeerd op basis van taxaties, hebben wij getoetst aan de hand van recente, door een andere onafhankelijke accountant, gecontroleerde jaarrekeningen van de Blue Sky beleggingspools.

Ten aanzien van participaties in Blue Sky beleggingspools waarvoor geen gecontroleerde jaarrekeningen beschikbaar zijn, hebben wij de door de Blue Sky beleggingspools gehouden beleggingen getoetst aan de hand van recente, door een andere onafhankelijke

accountant, gecontroleerde jaarrekeningen van de onderliggende beleggingen in de beleggingspools. De waardering van andere fondsbeleggingen hebben wij getoetst aan de hand van recente, door een andere onafhankelijke accountant gecontroleerde jaarrekeningen. Dit betreffen beleggingen waarvan de waardering gebaseerd is op waarderingsmodellen en -technieken.

Bij het gebruik van de gecontroleerde jaarrekening van de Blue Sky beleggingspools of de (onderliggende) fondsbeleggingen hebben wij hierbij onder meer aandacht besteed aan consistentie met de waarderingsgrondslagen van de Stichting ten opzichte van die van de beleggingspools of de onderliggende beleggingen in de beleggingspools, alsmede de strekking van de verklaring van de andere onafhankelijke accountant. Bovendien hebben wij ook de monitoring van de Stichting op recente financiële informatie van de beleggingen na balansdatum in onze werkzaamheden betrokken.

Tot aan de datum van onze controleverklaring hebben wij voor EUR 306,6 miljoen (10,4 %) van de niet-beursgenoteerde beleggingscategorieën de waardering niet kunnen toetsen aan, door een andere onafhankelijke accountant, gecontroleerde jaarrekeningen die zijn voorzien van een goedkeurende controleverklaring. Wanneer niet tijdig een jaarrekening met een goedkeurende controleverklaring beschikbaar is, hebben wij de betrouwbaarheid van de waarderingen zoals door de fondsmanagers afgegeven vastgesteld door de inschattingen van deze fondsmanagers uit voorgaande jaren te toetsen aan de hand van de, later in het jaar beschikbaar gekomen, gecontroleerde jaarrekeningen. In aanvulling hierop hebben we diverse gesprekken gevoerd met betrokken medewerkers van de vermogensbeheerder, waarbij wij gebeurtenissen na balansdatum, mogelijke risico's en andere relevante aspecten die van invloed zijn op de waardering van deze fondsen hebben besproken en getoetst aan brondocumentatie.

De waardering van beleggingen gebaseerd op afgeleide marktnoteringen hebben wij onderzocht met gebruikmaking van een eigen waarderingsspecialist. Wij hebben ook de monitoring van de uitvoeringsorganisatie op recente financiële informatie verkregen na balansdatum over de waarde van beleggingen op balansdatum betrokken. Onze waarderingsspecialist heeft de gehanteerde waarderingen vergeleken met zelfstandig bepaalde waarderingen op basis van zelfstandig verkregen in de markt waarneembare prijzen.

Onze observatie

Wij hebben geconstateerd dat de gehanteerde waarderingsgrondslagen en gehanteerde waarderingsmethodieken voor de beleggingen in overeenstemming zijn met de geldende verslaggevingsregels en geschikt zijn om te kunnen komen tot een marktwaarde van deze beleggingen.

Wij vinden dat de waardering van de beleggingen in de jaarrekening op aanvaardbare wijze is bepaald. De toelichting op de samenstelling en het verloop van de beleggingen is toereikend.

Waardering van de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds

Omschrijving

De voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds (hierna: 'de voorziening pensioenverplichtingen') is een significante post op de balans van de Stichting die wordt gewaardeerd op reële waarde (marktwaarde). De waardering van de voorziening pensioenverplichtingen komt tot stand door middel van een berekening waarin aanspraakgegevens van deelnemers met behulp van belangrijke schattingen over

levensverwachtingen, kostenniveaus en arbeidsongeschiktheid worden vertaald naar verwachte toekomstige kasstromen (uitkeringen). De kasstromen worden contant gemaakt met gebruikmaking van de rentetermijnstructuur ultimo boekjaar zoals gepubliceerd door De Nederlandsche Bank.

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming door het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van actuariële modellen en het bestuur zich laat adviseren door actuariel deskundigen. Gezien de complexiteit en de invloed hiervan op de hoogte van de voorziening pensioenverplichtingen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de beleidsdekkingsgraad vormt de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen een kernpunt van onze controle.

Het bestuur heeft in de paragraaf 'Grondslagen voor de waardering van activa en passiva' de waarderingsgrondslagen en veronderstellingen voor de voorziening pensioenverplichtingen opgenomen. Uit deze toelichting blijkt dat schattingswijzigingen hebben plaatsgevonden. In de paragraaf 'Risicobeheer' is de gevoeligheid van de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen voor schattingen uiteengezet.

Onze aanpak

Bij onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden van de certificerend actuaaris die door de Stichting is aangesteld. Wij hebben bij aanvang van de controle en bij afronding ervan afstemming gehad met de certificerend actuaaris over de te volgen aanpak, de attentiepunten en de uitkomsten.

Wij hebben de door het bestuur gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen geëvalueerd. Hierbij hebben wij de consistentie, prudentie en actualiteit van de schattingsmethode en veronderstellingen betrokken. Wij hebben de onderbouwing van de veronderstellingen door het bestuur geëvalueerd aan de hand van een toetsing van de historische betrouwbaarheid daarvan en algemeen geactualiseerde uitgangspunten zoals overlevingskansen. De gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen hebben wij besproken met de certificerend actuaaris. Wij hebben de actuariële verklaring zoals opgenomen in de overige gegevens en de werkzaamheden in het dossier van de certificerend actuaaris geëvalueerd.

Onze werkzaamheden omvatten verder het evalueren van de uitkomst van de actuariële analyse van het saldo van baten en lasten in relatie tot eerder gemaakte schattingen en kasstroomprojecties. Bij de uitvoering van deze werkzaamheden hebben wij gebruikgemaakt van een eigen actuaaris. Tevens hebben wij de waarderingsgrondslagen en de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen in de jaarrekening geëvalueerd.

Onze observatie

Wij vinden dat de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen in de jaarrekening op aanvaardbare wijze is bepaald. De toelichting op de samenstelling en het verloop van de voorziening pensioenverplichtingen is toereikend.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;

- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist voor het bestuursverslag en de overige gegevens.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben een mindere diepgang dan onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder de informatie die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Verklaring betreffende overige door wet- of regelgeving gestelde vereisten

Benoeming

De Stichting is sinds 1 januari 2022 een Organisatie van Openbaar Belang geworden. Wij zijn door het bestuur vóór 2022 voor het eerst benoemd als accountant van de Stichting en zijn sindsdien de externe accountant.

Geen verboden diensten

Wij hebben geen verboden diensten als bedoeld in artikel 5, lid 1 van de Europese verordening betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van Organisaties van Openbaar Belang geleverd.

Verleende diensten

Wij hebben in de periode waarover onze wettelijke controle van de jaarrekening betrekking heeft, naast deze controle, de volgende diensten geleverd aan de Stichting:

- controle van de Pw staten; en
- assuranceopdracht bij de administratieve basisgegevens ten behoeve van de certificerend actuaire in het kader van de controle van de jaarrekening.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van toezicht voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude. Daarbij is het bestuur, onder toezicht van de raad van toezicht, verantwoordelijk voor het voorkomen en ontdekken van fraude en de niet-naleving van wet- en regelgeving en het nemen van maatregelen om de gevolgen, voor zover mogelijk, ongedaan te maken en herhaling te voorkomen.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de Stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van de genoemde verslaggevingsstelsels moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de

continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de Stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de Stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De raad van toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de Stichting.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze doelstelling is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Een verdere beschrijving van onze verantwoordelijkheden ten aanzien van een jaarrekeningcontrole is te vinden op de website van de Koninklijke Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA) op: [nl_oob_01.pdf \(nba.nl\)](#). Deze beschrijving is onderdeel van onze controleverklaring.

Utrecht, 26 mei 2023

KPMG Accountants N.V.

A.J.H. Reijns RA

St
St
O
St

BIJLAGEN

PERSONALIA

(stand per 27 februari 2023)

Bestuur

Onafhankelijk voorzitter

P.A.M. (Paul) Loven

Voorgedragen door de werknemers

H.J. (Henk) Bosscher

drs. L.C.M. (Leon) Leisink

drs. E. (Erik) Zwart

Voorgedragen door de KLM

mr. P.J.M. (Paul) Jansen (vicevoorzitter)

K. (Kirsten) Pronk BEc

Mr. C. (Charlotte) Orlebeke

J.W. (John) de Hollander (toehoorder)

Voorgedragen door de pensioengerechtigden

mr. M. (Marianne) Meijer-Zaalberg

mr. drs. H.W. (Hans) de Roos (vicevoorzitter)

Niet-paritaire bestuursleden

drs. L.J. (Jeroen) van der Put

drs. C. (Carola) Steenmeijer

Sleutelfunctiehouders

Actuariële sleutelfunctiehouder

drs. H. (Hamadi) Zaghdoudi AAG

Sleutelfunctiehouder audit

K. (Kirsten) Pronk BEc

Sleutelfunctiehouder risicobeheer

drs. C. (Carola) Steenmeijer

Raad van toezicht

drs. J.F.M. (Anneke) van der Meer (voorzitter),

drs. J.J.M. (Jan) Nijland RA,

mr. R.H.A. (Roeland) van Vledder MBA

Accountant

KPMG Accountants N.V.

Actuaris

Willis Towers Watson Netherlands B.V.

Secretaris

J.P. (Jeroen) de Groot, Montae & Partners

Compliance officer

mr. B. (Bianca) van Tilburg, HVG Law LLP

Privacy officer

mr. G. (Grace) Somaroo

Adviserend actuaris

A. (Angelique) Plekker AAG

Verantwoordingsorgaan

Benoemd door de werknemers

N. (Nico) van der Plas, (tot 1 juli 2022)

drs. A.N. (Asha) Mees,

N. (Nicole) van Unen, (tot 1 juli 2022)

W. (Walter) van der Vlies

B. (Bob) van der Wal

P-H (Piet-Hein) van Walderveen

C. (Cees) Verhaert (vanaf 1 juli 2022),

J. (Johan) Walter (vanaf 1 juli 2022).

Benoemd door KLM

M.J. (Mark) Besseling RA, (tot 1 juli 2022)

drs. E.P.R. (Eric) Wittgen rc

B. (Barbara) van Koppen (vanaf 1 juli 2022).

Benoemd door de pensioengerechtigden

drs. ing. J. (Jan) Schaatsbergen (voorzitter)

H. (Herman) Nota (tot 1 juli 2022)

F.H. (Frans) Reder

W.J.T. (Wim) Stijnman

H. (Harry) Knoors (vanaf 1 juli 2022).

Uitvoeringsorganisatie

Blue Sky Group, Amstelveen (Blue Sky Group Holding B.V.,

Blue Sky Group Asset Management B.V.,

Blue Sky Group Fund Management B.V.,

Blue Sky Group Pension Management B.V).

Montae & Partners B.V.

FUNCTIES EN NEVENFUNCTIES BESTUUR EN RAAD VAN TOEZICHT

Bestuur per 20 april 2023

P.A.M. (Paul) Loven (1956)

Functie in het bestuur:

Onafhankelijk voorzitter (vanaf 2018)

Nevenfuncties:

Onafhankelijk voorzitter en niet-uitvoerend bestuurslid Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel, onafhankelijk voorzitter Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM, eigenaar Paul Loven Coaching en Bestuursadvies B.V., onafhankelijk voorzitter Pensioenfonds ABN AMRO

H.J. (Henk) Bosscher (1954)

Functie in het bestuur:

Lid (vanaf 2017)

Voordragende organisatie:

Vereniging KLM Professionals (VKP)

Functie:

Pensioengerechtigd

Nevenfuncties:

Bestuurslid Dutch Dakota Association, bestuurslid Vereniging vrienden van de Vakbondhistorie, lid Werkgroep Pensioenen VCP, controller TheRockGroup

J. (John) de Hollander (1966)

Functie in het bestuur:

Toehoorder (vanaf januari 2022)

Voordragende organisatie:

KLM

Functie bij KLM:

Vice President Finance & Control Ground Service

Nevenfuncties:

Geen

mr. P.J.M. (Paul) Jansen (1967)

Functie in het bestuur:

Lid (vanaf 2012), vice voorzitter (vanaf 2022)

Voordragende organisatie:

KLM

Functie bij KLM:

Director Industrial Relations en Compensation & Benefits voor Vliegend Personeel.

Nevenfuncties:

Niet-uitvoerend bestuurslid Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel (tot 1 december 2022), bestuurslid Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM (tot 1 juli 2022), lid raad van toezicht Stichting Loss of License

drs L.C.M. (Leon) Leisink (1960)

Functie in het bestuur:

Lid (vanaf december 2021)

Voordragende organisatie:

FNV

Functie bij FNV:

Pensioenbestuurder

Nevenfuncties:

(Niet uitvoerend) bestuurslid BPF Meubel

Mr. C.E.M. (Charlotte) Orlebeke (1970)

Functie in het bestuur:

Lid (vanaf oktober 2021)

Voordragende organisatie:

KLM

Functie bij KLM:

Director HR & Business Partner Air France KLM Cargo

Nevenfuncties:

Geen

mr. M. (Marianne) Meijer-Zaalberg (1950)

Functie in het bestuur:	Lid (vanaf 2017)
Voordragende organisatie:	Vereniging Gepensioneerden KLM
Functie:	Zelfstandig bestuurder en toezichthouder
Nevenfuncties:	Voorzitter raad van toezicht DHL, voorzitter raad van toezicht Pensioenfondsen voor de Nederlandse Groothandel, lid raad van toezicht van Pensioenfondsen Vopak, lid visitatiecommissie van Pensioenfondsen Ecolab, voorzitter visitatiecommissie Pensioenfondsen van Stichting Nationaal Lucht- en Ruimtevaartlaboratorium, managing director en eigenaar TriPolis, lid monitoringcommissie VITP

K. (Kirsten) Pronk BEc (1969)

Functie in het bestuur:	Lid (vanaf 2016), sleutelfunctiehouder audit (vanaf 1 september 2019)
Voordragende organisatie:	KLM
Functie bij KLM:	Vice President Controlling Commercial & Revenue
Nevenfuncties:	Penningmeester Stichting Groenfondsen fase 6 Nieuw Koningsduin

drs. L.J. (Jeroen) van der Put (1967)

Functie in het bestuur:	Lid (vanaf 2018)
Functie:	Bestuurder en toezichthouder
Nevenfuncties:	Bestuurslid Pensioenfondsen PostNL, bestuurslid APF Centraal Beheer, adviseur beleidsadviescommissie Beleggingen en balansmanagement Stichting Pensioenfondsen Huisartsen, voorzitter Commissie Risicomanagement Pensioenfederatie

mr. drs. H.W. (Hans) de Roos (1950)

Functie in het bestuur:	Lid (vanaf 2014), vicevoorzitter (vanaf 2017)
Voordragende organisatie:	Vereniging Gepensioneerden KLM
Functie:	Pensioengerechtigd
Laatste functie bij KLM:	Senior Vice President Strategy & Corporate Development (AFKL)
Nevenfuncties:	Lid raad van toezicht Stichting Ondersteuning Omgevingsraad Schiphol

drs. C. (Carola) Steenmeijer RA (1969)

Functie in bestuur:	Lid, sleutelfunctiehouder risicobeheer (vanaf 1 september 2019)
Functie:	Zelfstandig adviseur, bestuurder en toezichthouder
Nevenfuncties:	Bestuurslid BPF Bouw, adviseur ALCO Pf ING (vanaf 1 oktober 2022), Lid, voorzitter audit committee, raad van toezicht Hogeschool Rotterdam (vanaf 1 november 2022)

drs. E. (Erik) Zwart (1978)

Functie in het bestuur:	Lid (vanaf 2020)
Voordragende organisatie:	Werknemers
Functie bij KLM:	Senior Finance Business Analyst
Nevenfuncties:	Lid financieel economische commissie ondernemingsraad KLM N.V. (tot en met 31-05-2022)

In 2022 hebben de volgende bestuursleden het bestuur verlaten:

drs. M.P.A. (Maarten) Stienen (1974)

Functie in het bestuur:	Lid (vanaf 2012), vice voorzitter aandeelhoudersrol (vanaf 2022)
Voordragende organisatie:	KLM
Functie bij KLM:	Vicepresident Hub Operations
Nevenfuncties:	Voorzitter Luchtvaart Community Schiphol

Raad van toezicht

drs. J.F.M. (Anneke) van der Meer (1964)

Functie in de raad van toezicht:	Voorzitter (vanaf 2019)
Functie:	Consultant, bestuurder en toezichthouder
Nevenfuncties:	Eigenaar en consultant van Itch Consultancy, bestuurslid Stichting Natuur en Milieuwacht Berkel en Rodenrijs, voorzitter Stichting Denksportcentrum Rotterdam, bestuursvoorzitter Bridgeclub de Lombard, lid raad van toezicht van Bpf Bouw, voorzitter van de raad van toezicht van Pensioenfonds Provisum, lid auditcommissie van bpf Banden en Wielen (tot 1 maart 2023)

Mr. R.H.A. (Roeland). van Vledder MBA (1959)

Functie in de raad van toezicht:	Lid (vanaf 2023)
Functie:	Onafhankelijk bestuurder en toezichthouder
Nevenfuncties:	Onafhankelijk voorzitter bestuur Pensioenfonds DNB, Onafhankelijk voorzitter verantwoordingsorgaan Pf Huisartsen

drs. J.J.M. (Jan) Nijland RA (1960)

Functie in de raad van toezicht:	Lid (vanaf 2019)
Functie:	Directeur Group Risk & Compliance, APG
Nevenfuncties:	Lid raad van toezicht Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM

In 2022 heeft het onderstaande lid de raad van toezicht verlaten:

mr. R.S. (Robert) Croll (1954)

Functie in de raad van toezicht:	Lid (vanaf 2019)
Functie:	Senior vicepresident rechtbank Gelderland
Nevenfuncties:	Voorzitter Vereniging Particuliere Historische Buitenplaatsen, Bestuurslid Stichting Federatie Particuliere monumenteneigenaren, Bestuurslid Stichting Van der Borch van en tot Verwolde, superintendent F.A.R.A. Baron van Ittersum Stichting

DEELNEMERSBESTAND

Personen met aanspraak op nog niet ingegaan pensioen

	Deelnemers	Gewezen deelnemers
Aantallen per einde vorig verslagjaar	11.738	9.598
Bij wegens		
• Indiensttreding	897	-
• Herindiensttreding	87	-
• Uitdiensttreding	-	485
• Toekenning pensioen	-	-
• Revalidatie	5	4
• Overige oorzaken	-	9
Af wegens		
• Invaliditeit	51	-
• Overlijden	15	26
• Toekenning ouderdomspensioen	136	252
• Uitdiensttreding	485	-
• Beëindiging wezenpensioen	-	-
• Revalidatie	-	-
• Herindiensttreding	-	87
• Emigratie/afkoop/overdracht	-	477
Overige oorzaken	-	-
Aantal per einde verslagjaar	12.040	9.254

Pensioengerechtigden

	Ouderdoms- pensioen	Nabestaan- den- pensioen	Wezen- pensioen	Arbeids- ongeschikt- heids- pensioen	Totaal pensioen- gerechtig- den
Aantallen per einde vorig verslagjaar	7.939	2.816	429	686	11.570
Bij wegens					
• Indiensttreding	-	-	-	-	-
• Herindiensttreding	-	-	-	-	-
• Uitdiensttreding	-	-	-	-	-
• Toekenning pensioen	452	192	28	51	723
• Revalidatie	-	-	-	-	-
• Overige oorzaken	-	-	-	-	-
Af wegens					
• Invaliditeit	-	-	-	-	-
• Overlijden	285	180	-	8	473
• Toekenning ouderdomspensioen	-	-	-	64	64
• Uitdiensttreding	-	-	-	-	-
• Beëindiging wezenpensioen	-	-	41	-	41
• Revalidatie	-	-	-	9	9
• Herindiensttreding	-	-	-	-	-
• Emigratie/afkoop/overdracht	9	8	-	-	17
• Overige oorzaken	-	-	-	-	-
Aantal per einde verslagjaar	8.097	2.820	116	656	11.689

ONTWIKKELINGEN 2018-2022

	2022	2021	2020	2019	2018
Aantal deelnemers	12.040	11.738	12.418	14.230	13.799
• Mannen	8.845	8.606	9.087	10.477	10.185
• Vrouwen	3.195	3.132	3.331	3.753	3.614
Aantal gewezen deelnemers	9.254	9.598	9.268	8.257	8.274
• Mannen	5.359	5.528	5.391	4.741	4.774
• Vrouwen	3.895	4.070	3.877	3.516	3.500
Aantal pensioengerechtigden	11.689	11.570	11.337	10.695	10.455
Ouderdomspensioen	8.097	7.939	7.747	7.110	6.885
• Mannen	6.173	6.050	5.899	5.370	5.209
• Vrouwen	1.924	1.889	1.848	1.740	1.676
Nabestaandenpensioen	2.820	2.816	2.798	2.774	2.761
Wezenpensioen	116	129	141	153	156
Arbeidsongeschiktheidspensioen	656	686	651	658	653
• Mannen	416	439	422	430	421
• Vrouwen	240	247	229	228	232
Premies					
Feitelijke premie risico pensioen- fonds	162,0	211,3	145,0	139,5	134,0
Feitelijke premie risico deelnemers	0,3	0,5	0,8	0,7	0,7
Kostendekkende premie (incl risico deelnemers)	254,0	276,2	277,3	227,1	214,1
Gedempt kostendekkende premie (incl risico deelnemers)	156,7	156,7	132,6	132,6	126,9
Pensioenuitkeringen en afkopen	215,2	204,4	183,7	172,0	163,8
Pensioenuitvoeringskosten per deelnemer	306	281	262	250	250
Technische voorzieningen voor risico pensioenfonds	7.286,8	9.191,0	9.860,7	8.890,4	7.694,5
Technische voorzieningen voor risico deelnemers	4,3	5,0	4,4	3,6	2,5
Beleggingen voor risico pensioenfonds					
Vastgoed	1.372	1.440	924	951	885
Aandelen	3.360	4.742	4.104	4.069	3.256
Vastrentende waarden	4813,3	5.421	4.803	4.874	4.486
Overig	-76	-226	424	-86	-124
Totaal	9470,2	11.377	10.255	9.808	8.503

	2022	2021	2020	2019	2018
Beleggingen voor risico deelnemers	4,3	5,0	4,4	3,6	2,5
Rendement beleggingen voor risico pensioenfonds					
Vastgoed	-6,8%	18,0%	-3,5%	11,7%	5,4%
Aandelen	-9,8%	25,2%	9,5%	22,6%	-6,7%
Vastrentende waarden	-21,9%	-1,4%	4,4%	10,8%	0,2%
Totaalrendement	-16,8%	10,7%	5,8%	15,5%	-1,8%
Vijfjaarsgemiddeld totaalrendement	2,0%	7,4%	7,2%	6,2%	5,9%
Tienjaarsgemiddeld totaalrendement	4,3%	7,8%	7,2%	7,6%	7,8%
Rendement beleggingen voor risico deelnemers					
Vastgoed	-23,5%	30,3%	-14,6%	25,9%	-2,0%
Aandelen	-10,3%	26,7%	5,1%	27,3%	-8,6%
Vastrentende waarden	-12,5%	2,5%	0,8%	13,0%	0,4%
Totaalrendement	-16,0%	11,7%	3,0%	19,8%	-3,4%
Dekkingsgraad					
Nominale dekkingsgraad	128,2%	123,1%	104,2%	109,9%	110,4%
Beleidsdekkingsgraad	134,4%	115,3%	97,9%	108,1%	116,7%
Vereiste dekkingsgraad FTK	126,6%	122,2%	121,3%	122,4%	123,9%
Reële dekkingsgraad	77,8%	81,5%	78,6%	84,2%	82,8%
Wettelijk reële dekkingsgraad	102,2%	93,4%	80,4%	87,4%	95,3%
Maatstaf toeslagverlening ^{1 2}					
Loonindex (volledig)	n.v.t.	0,00%	0,00%	4,57%	1,50%
Prijsindex (volledig)	16,90%	3,30%	1,10%	1,70%	1,70%
Toekenningspercentage maatstaf	67,40%	100,00%	0,00%	0,00%	54,00%

¹ Toeslag per 1 januari volgend op het verslagjaar.

² Toekenningspercentage per 1 januari 2022 in verslagjaar 2022 verhoogd van 29,1% naar 100%.

Algemeen Pensioenfonds KLM

De uitvoering van de KLM-pensioenregelingen is ondergebracht bij Blue Sky Group

Colofon jaarverslag 2022

Uitgave Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM

Coördinatie & tekst Blue Sky Group B.V., Amstelveen

Ontwerp Frissewind, Amsterdam

Realisatie TDcascade, Amsterdam

Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM
Prof. E.M. Meijerslaan 1 1183 AV Amstelveen
Postbus 123
1180 AC Amstelveen

(020) 426 62 10
pensioenservice@klmgrondfonds.nl
www.klmgrondfonds.nl
facebook.com/klmgrondfonds